

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

VI МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

19 листопада 2021 року



РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

VI МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

19 листопада 2021 року



РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2021

УДК 81'37

П 78

Проблеми лінгвістичної семантики: VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (19 листопада 2021 року).

П 78 Збірник матеріалів. Рівне: РДГУ, 2021. 149 с.

The Problems of Linguistic Semantics: The 6th International Scientific and Practical Internet Conference (November 19, 2021). The Collection of Conference Proceedings. Rivne: RSUH, 2021. 149 p.

У збірнику матеріалів VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми лінгвістичної семантики» розглянуто низку питань, що стосуються актуальних проблем лінгвістичної семантики: когнітивної та культурної семантики, зіставної семантики, фонетичної, лексичної та граматичної семантики, семантики і прагматики мовних одиниць, семантики тексту і дискурсу, семантики і перекладу.

The Collection of Conference Proceedings «The Problems of Linguistic Semantics» focuses on the topical issues of Linguistic Semantics: Cognitive and Cultural Semantics, Contrastive Semantics, Phonetic, Lexical and Grammatical Semantics, Semantics and Pragmatics of Linguistic Items, Semantics of Text and Discourse, Semantics and Translation.

УДК 81'37

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Деменчук О.В.**, д-р філол. наук, професор.

Відповідальний редактор – **Кучма Т.В.**, канд. філол. наук, доцент.

Члени редакційної колегії:

Павлова О.І., канд. філол. наук, професор; **Аладько Д.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Калініченко М.М.**, канд. філол. наук, доцент;

Константинова О.В., канд. філол. наук, доцент; **Орел І.І.**, канд. філол. наук, доцент; **Павловська Л.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Тарасюк Н.Ю.**,

канд. філол. наук, доцент; **Третьякова К.В.**, канд. філол. наук, доцент; **Чеберяк А.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Станіславчук Н.І.**, викладач

Рекомендовано до друку Вченою радою

Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 10 від 28.10.2021 р.)

©Автори публікацій, 2021

©Рівненський державний гуманітарний університет, 2021

ЗМІСТ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

АРХАНГЕЛЬСЬКА А.М.	СЛОВОТВІРНА ФЕМІНІЗАЦІЯ (МОЦІЯ) В ТЕОРІЇ НОМІНАЦІЇ	7
КАПРАНОВ Я.В.	МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АЛГОРИТМ УСТАНОВЛЕННЯ СЕМАНТИЧНИХ ПЕРЕХОДІВ І ЗБІГІВ У НОСТРАТИЧНИХ МОВАХ	10
СІРАНЧУК Н.М.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПИСЕМНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	14
ГОЛОВЧАК Н.І., КУШНІРЧУК О.О.	STILISTISCHE BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN WERBETEXTE	18
ОРЕЛ І.І.	СЕМАНТИЧНИЙ РОЗВИТОК НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ <i>SCHWARZ</i>	21
ЖОЛОБЧУК А.М.	МЕТОДИЧНІ ЗАСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРИГІНАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕКСТІВ	25

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СЕМАНТИКИ

ДЕМЕНЧУК О.В., ДЕМЕНЧУК Д.	АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ	29
ЛЯШУК А.М.	ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ДИСКУРСИВНОЇ ТАКТИКИ ОБРАЗИ В РИТОРИЦІ АВСТРАЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ	32
ХРИСТИЧ Н.С.	ВЕРБАЛЬНЕ УСОБЛЕННЯ КОНЦЕПТУ «ЛЮДИНА» ЛЕКСИЧНОЮ ОДИНИЦЕЮ ‘MAN’ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗВОРОТАХ	35

ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ

МІЗІН К.І.	РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ КОНЦЕПТУ <i>ГОРДІСТЬ</i>	38
АЛАДЬКО Д.О.	МОТИВАЦІЙНА МОДЕЛЬ «МАТЕРІАЛ – ВИРІБ» В НОМІНАЦІЯХ ПОСУДУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	43
БЛИЗНЮК К.Р.	ЛАКУНАРНІСТЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «DONATION»: АНГЛІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКІ ПАРАЛЕЛІ	45

*VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
«ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ»*

ЗАЛУЖНА О.О., МОКРА Т.А.	ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ДІЄСЛОВА У СФЕРІ КУЛІНАРІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)	49
ПАВЛОВСЬКА Л.О.	ОПОЗИЦІЙНА СЕМАНТИКА ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	52
КІНАЩУК А.В.	СПЕЦИФІКАТОРИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ПРЕДИКАТИВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	55
ДУЛЮК С.А.	МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЛЮДИНИ В АНГЛІЙСЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОСИСТЕМАХ	57
ПОДМОВСЬКА О.І.	ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З ГАСТРОНОМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	60

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА І ГРАМАТИЧНА СЕМАНТИКА

КОЗІЦЬКА О.А., ПОЛІЩУК Н.О.	СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	63
ЛУК'ЯНИК Л.В., БЕНЕСЬКО С.О.	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ЕТНОКУЛЬТУРОЗНАВЧОЮ ЛЕКСИКОЮ	65
ЛУК'ЯНИК Л.В., КОЗЯР Т.А.	МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ НА ФОНЕТИЧНІЙ ОСНОВІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	69
ОВСЕЙЧИК Ю.В.	О ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ КАУЗАЛЬНЫХ СОЧИНИТЕЛЬНЫХ СОЮЗОВ В РАННИЙ ПЕРИОД ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА	72
ТАРАСЮК Н.Ю.	СЛОВОТВІРНО-ДЕРИВАЦІЙНА ПАРАДИГМА ВИСЛОВЛЮВАННЯ	75
ІГНАТЕНКО О.В.	СЕМАНТИКА ПРИСЛІВНИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	78
РОМАНЮК В.В.	СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРІВНЯНЬ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	81

СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

ГРИГОЛА О.А.	СЕМАНТИКА ДИСКОМФОРТНИХ ВІДЧУТТІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ТЕМАТИЧНА ПІДГРУПА «ФІЗИЧНИЙ БІЛЬ»	85
ДЗЕКАН О.В.	НОМІНАЦІЇ БОЛЮ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	87

СЕМАНТИКА ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

СЛАВОВА Л.Л., СІКОРА С.М.	ПРАГМАТИЧНО-КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	91
ШУЛЬЖУК Н.В.	ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ У ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	95
БІСОВЕЦЬКА Л.А., СУРЖУК Т.Б.	СТИЛІСТИЧНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА ЯК ЗАСІБ МОВНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖІВ ТВОРІВ Г. ВДОВИЧЕНКО	101
КАЛІНІЧЕНКО М.М., ГУЦУЛ В.О.	ТВОРЧІСТЬ ЕМІЛІ ДІКЕНСОН В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОПУЛЯРНОЇ ЖІНОЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ США 1800-Х РОКІВ	104
СЕРБИНА Т.Г.	ЛОГОЭПИСТЕМЫ КАК ОДИН ИЗ МАРКЕРОВ СОВРЕМЕННЫХ ТЕКСТОВ	106
ТОМА Н.М.	ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ	109
ЧЕБЕРЯК А.М.	ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ТЕКСТОВИХ КАТЕГОРІЙ СУЧАСНИХ ЗМІ	112
АРТЕМОВИЧ К.В.	ТРАНСФОРМАЦІЯ СТИЛІСТИЧНОЇ ВІДПОВІДНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ УКРАЇНОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ	115
ФЕДЮК А.А.	ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕДВИБОРЧОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА ПРИКЛАДІ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ ДЖ. БАЙДЕНА І Д. ТРАМПА)	118
БЕЗКОРОВАЙНИЙ М.А.	ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ	121
ЛЕВЧЕНКО А.І.	ПЕРЕКРУЧЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ ТА РОЗШИРЕННЯ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ У ПРАЦЯХ ДЖОРДЖА ЛІППАРДА	124

СЕМАНТИКА І ПЕРЕКЛАД

PAZDAN R., BUK A.	DIE BESONDEREN HERAUSFORDERUNGEN DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG	128
КОНСТАНТИНОВА О.В.	ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛІВ- ЕВРІСЕМАНТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	130
КУКАРІНА А.Д.	КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПЕРЕКЛАДАЧА-РОЗВІДНИКА: ДОСВІД СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ	133
КУЧМА Т.В.	ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ ФОН ОНОМАСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ ТВОРІВ О. ПРОЙСЛЕРА ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД	136

VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
«ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ»

РЕВУЦКАЯ Е.А.	ЗНАЧЕНИЕ И КОНЦЕПТ <i>КАМЕИ</i> В ПОЭТИЧЕСКОМ ЦИКЛЕ «ПАРИЖ» (1929) МАРИИ ПАВЛИКОВСКОЙ-ЯСНОЖЕВСКОЙ В ПЕРЕВОДЕ ВАЛЕРИЯ АКОПОВА	139
СКРИЛЬНИК С.В.	ГОЛОВНІ КОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ ПІД ЧАС СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ	142
ТРОНЬ Т.В.	АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ДІЛОВІ ЛИСТИ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ	146

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

УДК 811.161.2'374

Архангельська А.М., д-р філол. наук
Університет імені Ф. Палацького
(Оломоуц, Чеська Республіка)

**СЛОВОТВІРНА ФЕМІНІЗАЦІЯ (МОЦІЯ)
В ТЕОРІЇ НОМІНАЦІЇ**

Опис фемінативної підсистеми української мови має опиратися на наявну сьогодні в українській лінгвістиці методологічну і терміну базу не лише словотвору, а ширше – теорії номінації, яка дозволяє говорити про різнорівневу систему способів і засобів мовної ідентифікації особи жіночої статі та враховувати специфіку фемінативів української мови. Дискутивною для нас є думка А. Нелюби про те, що «потреби називання жінки, визначення її місця і значущості в українській спільноті повністю може задовольнити дериваційно-номінативна система української мови» (Нелюба, 2011, с. 189), проте не можемо заперечити значну питому вагу дериваційних процесів у творенні номінантів на позначення особи жіночої статі.

Оскільки в центрі уваги цього дослідження перебуватиме новітня словотвірна фемінізація українського жіночого лексикону, а «кількісно і якісно це одна з найрухоміших і наймінливіших тематичних груп інноваційного словотвору» (Нелюба, 2011, с. 190), зупинимось на словотвірних фемінативах, які у нашому розумінні пов'язані із поняттям моції.

В українському мовознавстві під моцією (від лат. *motio* – рух) розуміють спосіб афіксального словотворення іменників зі значенням жіночої статі від іменників чоловічого роду суфіксальним, рідше флексійним способом (Клименко, 2004, с. 345). До цього процесу залучають творення парних іменників зі значенням жіночої статі за родом професійної діяльності, національністю, місцем проживання, соціальним станом (*аспірант* – *аспірантка*, *школяр* – *школярка*, *робітник* – *робітниця*, *лікар* – *лікарка*, *крутильник* – *крутильниця*, *поет* – *поетеса*, *француз* – *французженка*, *українець* – *українка*, *волинянин* – *волинянка*, *барон* – *баронеса*), андроніми (значення

«дружина особи, названої твірним словом»): *бондариха, лісничиха, головиха, купчиха, генеральша*, кодеривати, мотивовані дієсловами (*вередун – вередунка, шептун – шептуха*), назви на позначення родинних стосунків: *брат – братова*. До флексійних дериватів залучено *кум – кума, раб – раба, маркіз – маркіза* та власні жіночі імена *Валентин – Валентина, Роман – Романа*. Безсумнівно, що з погляду сьогодення потребує перегляду й осучаснення не лише поділ фемінізувальних формантів на продуктивні, малопродуктивні та непродуктивні, але, на жаль, і репертуар прикладів, наведених в енциклопедичному словнику української мови (УМЕ, 2007).

Через недогляд до ілюстративного матеріалу щодо відмаскулінного словотвору, цебто до парних іменників, потрапили непарні найменування *feminina tantum* *покоївка* (наприкінці словникової статті цей же приклад наведено у рубриці назв осіб жіночої статі, неспіввідносних з іменниками чоловічого роду), характеристична назва *сплюха* (зазначимо, що СУМ 11 це слово кваліфікує як чол. і жін. «людина, яка любить спати, багато спить», а *сплюх* як іменник чоловічого роду «чоловік, який любить спати, багато спить») та професійне найменування *стюардеса*.

Осучаснення й уточнення вимагають і різновиди моцї. Як приклади моцї у словнику кваліфіковано андроніми (*лісничиха, суддиха*), проте залишився неокресленим статус жіночих патронімів (*стельмах – стельмахівна, бондар – бондарівна*). До моцї залучено власні імена, проте поза увагою залишилися андронімічні прізвищеві назви на зразок *Гончар – Гончариха* «дружина чоловіка на прізвище Гончар». Не виокремлено й явище кодеривації (факти подвійної мотивації, зумовлені можливістю моцї та паралельного творення назв осіб чоловічої та жіночої статі від дієслівних, прикметникових, дієприкметникових, прислівникових твірних основ), яка посідає особливе місце у системі моцї корелятивів (*крикун – крикуха, шептун – шептуха, вершник – вершниця тощо*).

У межах кодеривації вочевидь слід було розглядати й демографічні назви (*Україна – українець, українка*), і жіночі патроніми (resp. матроніми) (*стельмах – стельмахович, стельмахівна, вдова – вдовенко, вдовівна*). В інформації про відфемінінний словотвір як приклади суфіксального творення наведено *вдова – вдівець, флексійного – зозуля – зозуль* та зворотного (редеривації) – *доярка – дояр*, проте цей вид афіксального (рідше – флексійного та зворотного) словотворення іменників, вочевидь з

огляду на його виразну нечисленність у системі найменувань осіб, у окремий підтип моці не виокремлено.

На наше переконання, явище моці виказує всі ознаки системи, виявляючи доцентрові й відцентрові взаємодії у її структурі, доволі чіткі ядрові й периферійні зони, тому в енциклопедичному словнику варто було б навести, нехай і стислі, відомості про усі її прояви. В системі моційних корелятивів усе ж таки слід говорити про наявність чоловічої (відмаскуліної) моці (творення назв осіб жіночої статі від відповідних назв осіб чоловічої) та жіночої (відфемініної) моці (творення назв осіб у зворотному напрямку), якщо ми говоримо про моцію як системне явище, що має свою структуру і виявляє свою динаміку. Найдавніші назви осіб чоловічої статі, творені на основі жіночих найменувань, нечисленні: *кума* → *кум*, *вдова* → *вдівець*, *сусіда* → *сусід*, *відьма* → *відьмак*, зокрема й у назвах тварин, де дефемінінний вектор моці в українській мові представлений так само епізодично, як і в системі назв осіб: *дрохва* – *дрохвич*, *гадюка* – *гадюк*, *лебедя* → *лебідь*. Більш пізніми у часі є оцінні найменування особи чоловічої статі, які небезпідставно можна уважати дефемінінними утворами, адже у семантиці їх твірної основи закріплені стереотипно жіночі характеристики: *моргуха* → *моргун*, *говоруха* → *говорун*, *цокотуха* → *цокотун*, *блудниця* → *блудник*, *вертихвістка* → *вертихвіст*, *потаскуха* → *потаскун*, *б...дь* → *б...дун*, *курва* → *курвач* (*курвель*).

Уже в ХХ столітті з'являються *доярка* → *дояр*, *свинарка* → *свинар*, *прибиральниця* → *прибиральник*, *суфразистка* → *суфразист*, *феміністка* → *фемініст*, *стриптизерка* → *стриптизер*, *оказіональні берегиня* → *берегун*, *балерина* → *балерун*, *принадниця* → *принадник*, *проститутка* → *проститут*. З часом під впливом типового й безумовно домінувального для моці відмаскуліного її вектора такі найменування й у спеціальних працях перестали кваліфікувати як відфемініні. Сьогодні вони мовною спільнотою сприймаються як типові кореляти жіночого роду, утворені від їх чоловічих панданів і попри те, що у лексикографічній практиці вони фіксуються паралельно, без вказівки на похідність: *вдова* «жінка, яка після смерті чоловіка не одружилася вдруге», *вдівець* (*удівець*) «чоловік, що після смерті дружини не одружився вдруге»; *кум* «хрещений батько по відношенню до батьків хрещеника і до хрещеної матері; батько дитини по відношенню до хрещеного батька і хрещеної матері», *кума* «хрещена мати по відношенню до батьків хрещеника і

до хрещеного батька; мати дитини по відношенню до хрещеного батька і хрещеної матері» (СУМ 20, т. 2, с. 96–97; т. 4, с. 396–397).

У сфері ж новітньої фемінізації українського жіночого лексикону шляхом моції у багатьох випадках неофемінатив (особливо утворений всупереч системно-структурним обмеженням) супроводжується потужними семантико-прагматичними та стилістичними наростками, що стає перешкодою на шляху їх кваліфікації як парних найменувань осіб жіночої статі, словотвірних корелятивів, жіночих відповідників до чоловічих найменувань тощо і залучення до реєстру нормативних словників без спеціального маркування. Крім того, більшість українських неофемінативів мають не лише сумнівну естетичну сприйнятність, але й виявляються порівняно з найменуваннями чоловіка обтяженими і семантично, і стилістично, отримують значну кількість експресивних нашарувань, даючи підстави для суб'єктивно-оцінного використання їх у мовленні.

Список використаних джерел:

- Клименко, Н.Ф. (2004). Моція. In: *Українська мова. Енциклопедія*. 2-е видання, перероб. та доп. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана.
- Нелюба, А.М. (2011). Жінки. Гендер. Словотвір. In: *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія, 14*, 189–204.
- Словник української мови*. В 11 т. (1070-1980). Київ: Наукова думка.
- Словник української мови*. В 20-ти т. (2010–2018). Т. 1.–9. Київ: Наукова думка.
- Українська мова. Енциклопедія* (2007). 3-е видання, перероб. та доп. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана.

УДК 811.1+21/.22+511+34

Капранов Я.В., д-р філол. наук
Київський національний лінгвістичний університет
(Київ, Україна)

**МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АЛГОРИТМ УСТАНОВЛЕННЯ
СЕМАНТИЧНИХ ПЕРЕХОДІВ І ЗБІГІВ
У НОСТРАТИЧНИХ МОВАХ**

Семантичний критерій як показник еволюції й розвитку значення у ностратичних мовах залишається не просто актуальним, але і необхідним для макрокомпаративних студій (див. про це детал.: Капранов, 2021). Це спричинено тим, що методологія фіксації схем дивергентного, конвергентного або змішаного (але з обов'язковою

фіксацією дивергентного критерію) (дивергентно-конвергентного, конвергентно-дивергентного, дивергентно-конвергентно-конвергентного та ін.) розвитку ностратичного значення і дотепер залишається одним із дискусійних у ностратичній лінгвістиці (А. Б. Долгопольський, С. А. Старостін та ін.).

Згадаємо позицію В. М. Ілліча-Світича, який зазначав, що після фонетичної реконструкції ностратичного етимону подано її семантичну реконструкцію, яка, за словами дослідника, “символізує в максимально стислій формі ймовірне початкове значення всіх порівнюваних форм” (Иллич-Свитыч, 1971, с. 93). Інакше кажучи, дослідник не подає інформації про методологію виконання семантичної реконструкції, а в окремих етимологічних статтях уживає такі термінопоняття, як “семантична еволюція”, “семантичний розвиток” і т. ін.

При цьому А. Р. Бомхард (1995) говорить про **семантичну схожість лексичних форм**, яку він пов’язує з можливістю встановлення **“рецидивних звукових відповідностей”** (англ. *recurrent sound-meaning correspondences*) для досить великої вибірки лексичного матеріалу (р. 5). Лексичні форми з однаковими або подібними значеннями мають найбільше значення. Дослідник уточнює, що “імовірність того, що лексичні подібності вказують на генетичний зв’язок різко зросли, коли до порівняння залучалися й інші додаткові мови і коли ці нові мови також мають дуже велику кількість повторюваних рецидивних звукових відповідностей” (там само).

У статті “К вопросу о перспективах развития ностратического языкознания” Г. С. Старостін згадує про **дистрибуційно-семантичний критерій**, що полягає у фіксації у споріднених морфемах різних мов тотожних значень – пов’язаність допустимими семантичними переходами (А. В. Дыбо, Н. І. Толстий та ін.). Інакше кажучи, “слово змінює значення не саме по собі, але як член лексичної групи (поля, мікросистеми); такі роботи школи Й. Тріра” (цит. за пр.: Дыбо 2011, с. 362).

Кожній семантичній зміні відповідає, з одного боку, **семантичний перехід** – конструкція універсальної (закономірної) семантичної схеми, а з іншого боку, семантичний збіг – збереження семантичної схеми. При цьому кожний семантичний перехід – це результат одного з *типів семантичної деривації* (за А. А. Залізняком): 1) **полісемія** (див. пр.: Старостин 2013, с. 58): ностратичний *НуҠа “бачити” ↔ алтайський *ука- “помічати”; ностратичний *НуҠа “око” ↔

алтайський *ука- “помічати”; 2) **діахронічний перехід**, тобто зміна значення, перехід А в В: ностратичний *НуҶа “бачити” ↔ алтайський *ука- “розуміти”.

Прокоментуємо методологічний алгоритм установлення семантичних переходів (дивергентно-конвергентний критерій) і збігів (конвергентно-дивергентний) у матеріалі, що сягає ностратичного етимону *р^hа^h- (~ *р^hə^h-) “гріти, нагрівати, горіти; вогонь, полум’я, іскра”.

Ностр *р^hа^h- (~ *р^hə^h-) “гріти, нагрівати, горіти; вогонь, полум’я, іскра” засвідчує про такі словникові дефініції: “гріти” – 1) *перех.* і *неперех.* передавати своє тепло; 2) *перех.* робити теплим, гарячим; нагрівати (СУМ 1971, Т. 2., с. 170); “нагрівати” – віддаючи своє тепло, робити що-небудь гарячим або теплим (СУМ 1974, Т. 5., с. 57); “горіти” – піддаватися дії вогню, знищуватися вогнем, гинути у вогні (СУМ 1971, Т. 2., с. 130); “вогонь” – розжарені газы, що виділяються під час горіння й світяться сліпучим світлом; полум’я (СУМ 1970, Т. 1., с. 715); “полум’я” – 1) вогонь, що піднімається над предметом, який горить; 2) пара або газ, які виділяються деякими речовинами при горінні і мають властивість світитися (СУМ 1976, Т. 7., с. 102); “іскра” – найдрібніша світна частинка тіла, що горить, жевріє (СУМ 1973, Т. 4., с. 48), які дають змогу сформувати чотири архісеми: 1) АРХ ‘віддавати / передавати тепло’: Ностр *р^hа^h- (~ *р^hə^h-) “гріти, нагрівати”; 2) АРХ ‘піддаватися дії вогню’: Ностр *р^hа^h- (~ *р^hə^h-) “горіти”; 3) АРХ ‘розжарений газ’: Ностр *р^hа^h- (~ *р^hə^h-) “вогонь, полум’я”; 4) АРХ ‘частинка тіла, що горить, жевріє’: Ностр *р^hа^h- (~ *р^hə^h-) “іскра”.

Правовні відповідники Афр *f[a]h- “гріти, нагрівати, горіти; вогонь, вугілля”, ІЄ *р^hé^hh-ur- [*р^há^hh-ur-], *р^hə^hh-wór- “вогонь”, Карт *рх- “теплий (про погоду)” демонструють такі дефініції: Афр *f[a]h-: дієслово “гріти, нагрівати, горіти”, іменник “вогонь” – те ж саме, що і для Ностр *р^hа^h- (~ *р^hə^h-) дієслово “гріти, нагрівати, горіти”, іменник “вогонь”; “вугілля” – тверда горюча речовина рослинного походження, яка видобувається з надр землі (СУМ 1970, Т. 1., с. 779); ІЄ *р^hé^hh-ur- [*р^há^hh-ur-], *р^hə^hh-wór-: “вогонь” – те ж саме, що і для Ностр *р^hа^h- (~ *р^hə^h-) “вогонь”; Карт *рх-: “теплий (про погоду)” – який має досить високу температуру; середній між гарячим і холодним (СУМ 1979, Т. 10., с. 77), які дають змогу сформувати п’ять архісем: 1) АРХ ‘віддавати / передавати тепло’: Афр *f[a]h- “гріти, нагрівати”; 2) АРХ ‘піддаватися дії вогню’: Афр *f[a]h- “горіти”; 3) АРХ ‘розжарений газ’: Афр *f[a]h- “вогонь”, ІЄ *р^hé^hh-ur- [*р^há^hh-ur-], *р^hə^hh-wór- “вогонь”;

4) АРХ ‘тверда горюча речовина рослинного походження’: Афр *f[a]h- “вугілля”; 5) АРХ ‘речовина / рідина, що має високу температуру’: Карт *рх- “теплий (про погоду)”.

Установлені архісеми для Ностр *р^hаh- (~ *р^həh-) “гріти, нагрівати, горіти”, “вогонь, полум’я, іскра” і прамовних відповідників Афр *f[a]h- дієслово “гріти, нагрівати, горіти; вогонь, вугілля”, ІЄ *р^héhh-ur- [*р^háhh-ur-], *р^həhh-wór- “вогонь”, Карт *рх- “теплий (про погоду)” дають змогу простежити *діахронічні дивергентно-конвергентні семантичні переходи*: АРХ ‘частинка тіла, що горить, жевріє’: Ностр *р^hаh- (~ *р^həh-) “іскра” > АРХ ‘віддавати / передавати тепло’: Афр *f[a]h- “гріти, нагрівати” / АРХ ‘піддаватися дії вогню’: Афр *f[a]h- “горіти” / АРХ ‘розжарений газ’: Афр *f[a]h- “вогонь”, ІЄ *р^héhh-ur- [*р^háhh-ur-], *р^həhh-wór- “вогонь” / АРХ ‘тверда горюча речовина рослинного походження’: Афр *f[a]h- “вугілля” / АРХ ‘речовина / рідина, що має високу температуру’: Карт *рх- “теплий (про погоду)”; *діахронічні конвергентно-дивергентні семантичні збіги*: 1) АРХ ‘віддавати / передавати тепло’: Ностр *р^hаh- (~ *р^həh-) “гріти, нагрівати” > Афр *f[a]h- “гріти, нагрівати”; 2) АРХ ‘піддаватися дії вогню’: Ностр *р^hаh- (~ *р^həh-) “горіти” > Афр *f[a]h- “горіти”; 3) АРХ ‘розжарений газ’: Ностр *р^hаh- (~ *р^həh-) “вогонь, полум’я” > Афр *f[a]h- “вогонь”, ІЄ *р^héhh-ur- [*р^háhh-ur-], *р^həhh-wór- “вогонь”.

Як підсумок, можна констатувати, що діахронічна семантична інтерпретація – це фіксація схем дивергентного, конвергентного або змішаного (але з обов’язковою фіксацією дивергентного критерію) (дивергентно-конвергентного, конвергентно-дивергентного, дивергентно-конвергентно-конвергентного та ін.) розвитку ностратичного значення, яка демонструє, з одного боку, зсув, а з іншого боку, збереження значення від ностратичного етимону.

Список умовних скорочень:

Алт – алтайська сім’я, алтайські мови, алтайська прмова, алтайський архетип / етимон

Афр – афразійська сім’я, афразійські мови, афразійська прмова, афразійський архетип / етимон

ІЄ – індоєвропейська сім’я, індоєвропейські мови, індоєвропейська прмова, індоєвропейський архетип / етимон

Картв – картвельська сім’я, картвельські мови, картвельська прмова, картвельський архетип / етимон

Ностр – ностратична сім’я / макросім’я, ностратичні мови, ностратична прмова, ностратичний архетип / етимон

АРХ – архісема

Список використаних джерел:

- Дыбо, В. А. (2011). *Семантическая реконструкция в алтайской этимологии: лексика конкретного словаря. Слово и язык*. Москва : Наука.
- Иллич Свитыч, В. М. (1971). *Опыт сравнения ностратических языков (семитохамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидийский, алтайский) : в 3 т.* Москва: Наука.
- Капранов, Я. В. (2021). Діахронічна інтерпретація і верифікація ступенів споріднення ностратичних мов (на матеріалі етимонів *NuḶa, *wol[a], *wete, *pʰaḥ- (~ *pʰəḥ-), *marV): дисертація. Київ.
- Старостин, Г. С. (2013). Языки Африки: Опыт построения лексикостатической классификации. Т. 1: Методология. Койсанские языки. Москва : Языки славянской культуры.
- СУМ – *Словник української мови* : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Вид-во “Наукова думка”, 1970. Т. 1 : А–В. 801 с.; 1971. Т. 2 : Г–Ж. 550 с.; 1972. Т. 3 : З. 744 с.; 1973. Т. 4 : І–М. 840 с.; 1974. Т. 5 : Н–О. 840 с.; 1975. Т. 6 : П–ПОЇТИ. 832 с.; 1976. Т. 7 : ПОЇХАТИ–ПРИРОБЛЯТИ. 723 с.; 1977. Т. 8 : ПРИРОДА–РЯХТЛИВИЙ. 929 с.; 1978. Т. 9 : С. 918 с.; 1979. Т. 10 : Т–Ф. 659 с.; 1980. Т. 11 : Х–Б. 700 с.
- Bomhard, A. R. (1995). *Indo-European and the Nostratic Hypothesis : History of Research, Current Trends, and Future Prospects*. Boston, Massachusetts. USA.

УДК 373.3.091.32:811.161.2’373(07)

Сіранчук Н.М., д-р пед. наук

*Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПИСЕМНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Проблема становлення лексичної компетентності писемного мовлення учнів початкової школи розглядалася психологами В. Ляудіс та І. Негуре у напрямі її розвитку щодо роботи над побудовою семантично цілісних текстів. Зокрема, в процесі дослідження було встановлено дії, що забезпечують функціонування писемного мовлення як особливої форми мовленнєвої діяльності, виявлені умови формування писемного мовлення як специфічного засобу спілкування й узагальнення мовленнєвого досвіду учнів початкової школи.

Оскільки, розглядаючи проблему формування лексичної компетентності писемного мовлення учнів початкових класів, маємо на увазі методичні проблеми формування писемного мовлення, то для

нашого дослідження важливими результатами є такі висновки психологів:

1. Учнів початкових класів потрібно навчати не лише вмінню вербально виражати поданий смисловий зміст, але й генерувати його. Для цього потрібно навчити дітей послуговуватися прийомами письменництва – діяльністю щодо породження задуму та діяльністю щодо втілення цього задуму в тексті.

2. Формувати лексичну компетентність учнів початкових класів необхідно на творах оригінальних текстів – казок, історій. У дітей молодшого віку «основна психічна структура, яка породжує смисл (у психологічному розумінні цього слова, тобто думка, намір, почуття, потреба і таке ін. – усе, про що можна говорити), – це уява, фантазія» (Ляудис, Негурэ, 1994, с. 5). Молодший шкільний вік є сензитивним, найбільш сприятливим для розвитку творчої уяви.

3. Формування лексичної компетентності усного та писемного монологічного мовлення учнів початкових класів можливе лише за умови творчого навчання з перевагою продуктивних методів, оскільки «ті відношення, які функціонують в умовах репродуктивного навчання (імітація, наслідування моделей), педагогічно не виправдовуються ні в системі «учень-учитель», ні в системі «учень-учень» (Ляудис, Негурэ, 1994, с. 5).

4. Такі види мовленнєвих вправ, як переказ і твір, що переважають у традиційному навчанні, не сприяють формуванню всіх операцій щодо породження мовлення (зокрема, дій стосовно породження задуму і змісту тексту). Такі репродуктивні види вправ не забезпечують достатньої мотивації для мовленнєвої діяльності учнів (Ляудис, Негурэ, 1994, с. 95).

5. За традиційного навчання процес формування лексичної компетентності писемного мовлення передбачає написання творів, тобто навчання породжувати тексти на запропоновану тему. Однак за межами навчання залишається досить важливий етап щодо породження мовлення – етап смислоутворення та цілеутворення. Тому на традиційно організованих уроках української мови і читання постійно виникає проблема мотивації мовленнєвої діяльності. Хоча смислоутворення та цілеутворення, згідно з положенням, що пропагує О. О. Леонт'єв, є провідними функціями свідомості особистості (Леонт'єв, 1997, с. 68). Ідея важливості врахування етапу смислоутворення та цілеутворення у процесі породження мовлення є для нас істотною, оскільки дає змогу навчати спеціально двох

основних видів діяльності – діяльності щодо формування мовленнєвого задуму і діяльності щодо втілення цього задуму в тексті.

Відомо, що розумова лексична діяльність відбувається над образами і словами. Слова закріплюють у собі властивості й ознаки об'єктів, суть способів здійснення практичної діяльності з ними. І тільки осмислене оволодіння лексичними термінами, а не механічне запам'ятовування забезпечує можливість виконання з ними мовленнєвої розумової діяльності, за допомогою якої учень може точно висловити свою думку в мовленні, спілкуванні.

Розумова лексична діяльність здійснюється шляхом інтериоризації, тобто переходу від зовнішніх практичних дій до внутрішніх – розумових. Це відбувається у процесі мовленнєвої діяльності. Перехід від практичної до розумової мовленнєвої діяльності здійснюється поетапно.

Отже, орієнтована основа лексико-граматичної діяльності – зовнішня і внутрішня, тобто мовленнєва психологічна і мовленнєва продукувальна, сторони діяльності нерозривно пов'язані між собою. З одного боку, зовнішня (практична діяльність) визначається і регулюється внутрішньою (психологічною) діяльністю, мотиваційною, пізнавальною і регуляторною. А з іншого – внутрішня психологічна діяльність спрямовується і контролюється зовнішньою, яка виявляє властивості понять, процесів, здійснює їхні цілеспрямовані перетворення.

Визначення змісту роботи щодо формування лексичної компетентності молодшого школяра обумовило особливе місце проблеми введення в систему навчання в початковій школі узагальнених мовленнєвознавчих понять (таких передусім, як *текст*, *типи тексту* та ін.) і на їхній основі – формування і розвиток найважливіших мовленнєвих умінь (наприклад, уміння аналізувати готовий текст, визначати його структуру, належність до функційно-сислового типу – як вимагає функційно-семантичний підхід до навчання мовлення, – відтворювати, тобто викладати текст в усній та / або письмовій формі, створювати текст на запропоновану тему і запропонованого типу).

Аналіз сучасних психологічних і дидактичних теорій розвивального навчання (Л. В. Занкова, Д. Б. Ельконіна – В. В. Давидова, П. Я. Гальперіна, Н. Ф. Талізінної) щодо розв'язання окресленої проблеми свідчить про необхідність будувати методику формування лексичної компетентності учнів початкових класів на основі принципу зіставлення та диференціації мовних одиниць.

Висновок про необхідність навчання зіставляти і диференціювати одиниці мови у процесі мовленнєвого вибору співвідноситься із психологічною теорією поетапного формування понять і розумових дій (П. Я. Гальперин – Н. Ф. Талызіна) та з теорією розвивального навчання на основі формування узагальнених понять (В. В. Давидов). Істотним є той факт, що первинна діяльність молодшого школяра входить у діяльність навчання як предмет засвоєння (тобто учень повинен її засвоїти). Потім, коли первинна діяльність увійде до складу пізнавальної діяльності учня, вона може використовуватися як засіб засвоєння нових дій (Талызіна, 1988, с. 56). Наприклад, поняття *слово* спочатку є предметом засвоєння, а після того, як молодші школярі навчаються бачити цю одиницю в тексті, усвідомлять її роль у мовленні, навчаються конструювати зі слів словосполучення і речення – складніші одиниці, тоді можемо пропонувати їм для аналізу багатозначні слова, які по-різному реалізують власну семантику в різних контекстах (словосполученні, реченні, тексті). У цьому випадку поняття *слово* вже буде використане як засіб засвоєння нових понять.

Так, загальне поняття *мовлення* і конкретні – *текст*, *висловлювання*, *частини мови*, *речення*, *слово* вводяться на початку курсу «Скарбничка рідного слова». Потім уже поняття *текст* виступає в ролі загального поняття щодо одиничних: *типи тексту*, *тема*, *основна думка тексту*, *заголовок*. Поняття *мовлення* конкретизується за допомогою понять *монолог* і *діалог*. Поняття *текст* – за допомогою понять *переказ* і *твір*. Поняття ж *слово* стає загальним щодо понять *значення слова*, *корінь слова*, *спільнокореневі (споріднені) слова*, *словосполучення* та ін.

Список використаних джерел:

- Леонтьев, А. А. (1997). Психология общения. Москва : Смысл.
- Ляудис, В. Я., & Негурэ, И. П. (1994). Психологические основы формирования письменной речи у младших школьников. Москва : Международная педагогическая академия.
- Талызина, Н. Ф. (1988). Формирование познавательной деятельности младших школьников. Москва : Просвещение.

УДК 811.112.2:655: 55

Головчак Н.І., канд. філол. наук,
Кушнірчук О.О., ст. викладач
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна)

STILISTISCHE BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN WERBETEXTE

Dieser Beitrag hat zum Ziel die stilistischen Besonderheiten der deutschen Werbetexte zu verfolgen. Die Untersuchung gründet auf den aktuellen deutschen Werbetexten, die zum Forschungsobjekt wurden. Zum Objekt der Untersuchung wurden die aktuellen deutschen Werbetexte. Als Forschungsgegenstand sind die stilistischen Besonderheiten in den aktuellen deutschen Werbetexten.

Die Werbung ist “das Mitteilen eines Angebotes einer Firma an Produkten (Erzeugnisse aller Art, – Dienstleistungen, Gedanken, Zeit..., die von einem Individuum oder einer Organisation einem Individuum oder einer Organisation angegeben werden) an die Kunden mittels bezahlter Medien” (Eichler, S. 104). Heute kann man sich die Welt ohne Werbung nicht vorstellen. Werbung ist inzwischen in unserer Gesellschaft zum Phänomen geworden. Mit der Werbung beschäftigen sich die Fachleute in verschiedenen gesellschaftlichen Bereichen, aber auch die Sprachwissenschaftler. Weil insbesondere die Werbesprache sehr stark auf gesellschaftliche Veränderungen reagiert, deshalb bleibt solche Untersuchung immer weiter aktuell.

Die Hauptfunktionen der Werbung sind Überzeugen und Gewinnen. Sie nähern die Werbung dem Kommunikationsbereich der Publizistik und Massenmedien an. Die Werbung hat ihre spezifischen Merkmale. Diese Merkmale sind den kognitiven (Anziehen der Aufmerksamkeit des Verbrauchers zum Produkt), affektiven (die Beliebtheit des Produktes im Verbraucherkreis steigern und die Einstellung des Verbrauchers zum Produkt verbessern) und konativen (Beschränken der existierenden Zweifel über das Produkt, Überzeugen des Verbrauchers von der Qualität des Produktes) Zielen der Werbetexte untergeordnet. Zugrunde der Bildung des Werbetextes liegen verschiedene sprachliche Mittel, die sich von den traditionellen Genres der Publizistik unterscheiden (Janich, 2005, S. 142). Die Möglichkeiten des Werbetextes sind durch den Umfang beschränkt. Die Werbung muss kurz und zusammengepresst sein. In der Werbemitteilung sollen große sprachliche Konstruktionen nicht

verwendet werden. Die Werbung muss dynamisch sein, sie muss zur Handlung anregen (Kokova, 2005, S. 102).

Die stilistische Analyse der deutschen Werbetexte wurde an Hand der aktuellen Internet-Werbung durchgeführt. Die Untersuchung hat ergeben, dass in den Texten dieser Art bildungssprachliche Ausdrücke wie, z.B.: *effizient, pittoresk, renommiert, divers, illustert, offerieren, Nomen est omen, generös, Okzident, Lobby* oft gebraucht werden.

Die wichtigste Art der stilistischen Tropen in den analysierten Werbetexten ist die Metapher. Metaphern dienen manchmal zur begrifflichen Präzisierung im Text, viel öfter aber färben sie die Rede emotional, verleihen dem Text mehr Bildkraft. Es wird häufig eine Art metaphorischer Benennung gebraucht, wie z.B.: *Antalya – Perle der Türkischen Riviera; Ägypten – Geschenk des Nils; Dubrovnik – Perle der Adria; Korsika – Schatzkästchen / Schatzkiste der Natur; Kopenhagen – Perle des Nordens; Nil – die Lebensader des Landes / des Wüstenstaates*. Das sind bildliche Benennungen von Städten, Inseln oder anderen geographischen Einheiten. Die Metapher der Toponyme stützt sich auch an das für die beschriebene Stadt usw. typische Merkmal. Einige der anderen interessanten metaphorischen Bezeichnungen sagen etwas über ihre Lage oder bedienen sich der Bezeichnung „Königin“, z.B.: *Marokko – Stadt zweier Welten; Venedig – die Königin aller Städte; Tromsø – Pforte zum Eismeer*. Für metaphorisch kann auch die Verwendung von dem Wort „Paradies“ gehalten werden. Z.B.: *wahres, einzigartiges, kleines, zauberhaftes Paradies; Einkaufs-, Unterwasser-, Ferien-, Kinder-, Urlaubs-, Bade-, Natur-, Vogelparadies; Paradies für Taucher*. Eine häufig vorkommende Metapher sagt, dass etwas (Stadt, Dorf, Hotel...) *im Herzen* von etwas liegt. Oft verwenden die Reisebüros Figuren, die auf dem Wortspiel mit „Meer“_und „mehr“ beruhen, z.B.: *Wenn Urlaub für Sie mehr ist als Meer; Rotes Meer und mehr; Sie können so mehr vom Meer bewundern; Urlaubsglück an einem Stück; Seitenweise schöne Preise; Viel Vergnügen, tolle Reise*.

In den deutschen Werbetexten werden sehr häufig Epitheta gebraucht. Sie bezeichnen in der Regel Eigenschaften der Werbungsgegenstände. Epitheta werden im Text durch Adjektive, Partizipien, substantivische Wortgruppen oder Relativnebensätze ausgedrückt. Es sind auch Komparativ- oder Superlativformen von Adjektiven, die von der Semantik her nicht graduierbar sind, z.B.: *die weißesten Sandstrände, Korfu - die grünste von allen Inseln*. Viele Superlative sind nicht aus wissenschaftlicher, historischer usw. Hinsicht zu bezweifeln, wie z.B.: *die größte der Balearen-Insel, der wärmste Teil*

Kroatiens, das älteste, 1601 erbaute Turmhaus, der größte aktive Vulkan Europas. Wenn schon die Anspielung auf die Steigerung von Adjektiven dargestellt wurde, belege ich auch ein ziemlich durchdachtes Spiel mit der echten Steigerung: *Mondän, mondäner, Mondanello (Aida).* In diesem Zusammenhang lohnt sich auch auf den Gebrauch der grammatischen Formen mit einer „absoluten“ Betedeutung hinzuweisen, z.B.: *die schönste Küste, der herrlichste Blick, der landschaftlich am schönsten gelegene Ort.* Als „absolutisierende“ kommen Adverbien und Pronomen vor, wie z. B. *überall, jeder, immer, nie, alles...* Z.B.: *... bietet alles an, was das Urlauberherz begehrt; Unter der Sonne Ägyptens ist jeder Urlauber König; Alles, worauf Sie im Urlaub Lust haben; Assuan – nirgendwo erscheint der Nil so blau wie hier; ...für niemanden anderen als für Sie.*

Hyperbel und Übertreibung gehören auch zu den Figuren, denen sich die Werbung nicht selten bedient. Nicht nur die Pronomen sind fähig, eine hyperbolische Wirkung zu haben, z.B.: *50% mehr Sommer. Die wachsende AIDA-Flotte begrüßt Sie in diesem Sommer mit dem dritten Clubschiff AID Aura zu ganzen 50% Möglichkeiten, AIDA zu genießen.*

Zu den oft vorkommenden stilistischen Mitteln gehören in den Werbetexten auch Vergleiche. Z.B.: *Wenn Urlaub für Sie mehr ist als Meer; Breasy, mehr als nur ein Mundspray!; Assuan – nirgendwo erscheint der Nil so blau wie hier.*

Also, die durchgeführte Analyse der stilistischen Besonderheiten der aktuellen deutschen Werbetexte hat erwiesen, dass die Spezifik den Gebrauch besonderer stilistischer Mittel auffordert, zu denen vor allem Methaper, Epiteta und Vergleiche gehören.

Список використаних джерел:

- Eichler, W. (2020). *Multimediaprogramm, Kommunikations- und Konflikttraining im Rahmen der Lehreraus- und weiterbildung, Kommunikationsmodell.* Available at: http://www.uni-oldenburg.de/germanistik-kommpro-jekt/sites/1/1_01.html (дата звернення: 27.10. 2020).
- Janich, N. (2005). *Werbesprache.* Tübingen: Gunter Narr Verlag. S. 142.
- Kokova, A. V. (2005). Die Textsorte «Werbung» unter stilistisch-pragmatischem Aspekt. *Das Wort. Germanistisches Jahrbuch.* München: DAAD. S. 100-108.

УДК 811.11=112.2:159.95(043.2)

Орел І.І., канд. філол. наук
Київський національний лінгвістичний університет
(Київ, Україна)

СЕМАНТИЧНИЙ РОЗВИТОК НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ *SCHWARZ*

Фразеологічні одиниці (далі – ФО) розглядаються у лексикології як усталені мовні знаки, що володіють незмінною формою вираження і змісту (Алефіренко М. Ф., Баран Я. А., Гаврись М. І., Пророченко О. І., Степанова М. Д., Телія В. М., Чернишова І. І., Burger H., Fleischer W. та інші дослідники). Проте у ході низки нинішніх досліджень у галузі фразеології помічено, що ФО зазнають різних видів модифікацій. Це стосується їх семантичних, структурно-семантичних змін. Актуальним у сучасних розвідках лишається питання виявлення причин таких змін, вивчення результатів семантичних трансформації та встановлення шляхів розвитку фразеологічного значення (далі – ФЗ).

Окреслене питання привертає увагу багатьох науковців, які спостерігають семантичні трансформації на матеріалі різних національних мов: вивчаються модифікації ФО англійської мови, їх семантичні та стилістичні особливості вживання у процесі комунікації (Гуменюк І. І.), прослідковуються авторські трансформації ФО в епістолярних текстах українських письменників (Ганжа С. А., Сінкевич Н. М.), досліджуються типи фразеологічних варіантів певних фразеосемантичних полів на матеріалі турецької мови (Мініахметова Е. Х.), студіюється поліфункціональність та багатозначності англійських ФО на матеріалі газетної реклами (Drumm D.) тощо.

Метою розвідки є виявлення причин семантичних модифікацій німецьких ФО із компонентом *schwarz*. Зауважимо, що не йдеться про оказіональні трансформації в умовах контексту. Маємо на меті дослідити причини зміни значення, або структури і значення ФО, які зафіксовані у лексикографічних джерелах. Для досягнення мети виконаємо низку завдань: інвентаризуємо ФО із указаним компонентом; виявимо архетипне сприйняття кольору *schwarz* у лінгвокультурі; укладемо ономасіологічний портрет ФО із зазначеним компонентом; прослідкуємо семантичні зміни; встановимо їх шляхи.

Символіка кольору в німецькій культурі пов'язана з архетипами і має національно-специфічний характер відображення у мисленні та мові. У «Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm»

зазначено, що прикметник *schwarz* у середньовісній німецькому періоді вживався на позначення темного кольору, темряви, складних природних явищ (густий туман, темні хмари, погана погода, гроза), глухоти (про людину). Згодом одним із загальноновживаних значень прикметника закріпилося позначення недостатньої кількості світла (*dunkel brennenden, düsteren flamme*), браку місячного/ сонячного світла, незрозумілості чогось. Пізніше зафіксовано значення «багато/ велика кількість чогось», наприклад: *die strasse ist ganz schwarz von menschen; scherzhaft: mein weib hat g'wäsche, s'hängt schwarz voll* (DW). Мартін Лютер стверджував, що не щирі, не чесні люди, словам яких не варто довіряти, теж є темними/ чорними (DW).

На основі наведених фактів семантичного наповнення *schwarz* фіксуємо його семи: позначення кольору; темрява; мала кількість природного світла чи освітлення; природні явища; фізична (глухий) та інтелектуальна (нечесний) вада людини; неясність/ незрозумілість; велика кількість чогось. У ході нашого дослідження встановлено, що семи «колір», «незрозумілість», «брак світла» стали основою для первинного і вторинного фразеологічного семіозису.

На основі семи «колір» відбулася асоціація з чимось поганим, страшним: горе (*in ein schwarzes Loch fallen*); неприємність (*jemandem den Schwarzen Peter zuschieben*); нещастя (*ein schwarzer Tag, schwarzer Freitag, der Schwarze Tod*); песимізм (*schwarzsehen, etwas schwarz malen*); девіантна поведінка (*das schwarze Schaf der Familie*). Чорний колір поєднується з темрявою – сема «брак світла» (*schwarz wie die Nacht*); «незрозумілістю» небезпекою, таємничістю, чаклунством (*Schwarze Kunst*), непрозорістю, що сприяло асоціації з криміналом (*einen dunklen/ schwarzen Fleck auf der Weste haben, Schwarzmark*) (WRARWiADSWU). Коли справи просуваються погано, вживають ФО *mit etwas sieht es schwarz aus* (WRARWiADSWU).

До перших ФО з компонентом *schwarz*, зафіксованих братами Грімм, належить паремія (1784 р.): *die nacht sey niemand freund, und derwegen unholdselig, unfreundlich, ja feindselig und feindlich. Dann sie ist schwartz, dunckel unnd finster aus mangel: was aber mangel leidet, ist unvollkommen und derhalben unglückhaff*. Пізніше у поезії та художніх творах зустрічається: вживання *schwarz* як стереотипного уявлення про складні часи – *der tag wird schwarz, und trauert, du lesterst deinen gott* (1760 р.); порівняння – *schwarze, finstre nacht* (1817 р.); персоніфікація – *komm lieblich schwarze nacht und drücke schieszende sterne* (1894 р.), гіпербола – *schwarzes wetter, gewitter, schwarze lüfte, schwarzer sturm, regen* (1895 р.) (DW). У творах Г. Гейне фіксуємомо

асоціацію чорного кольору з могилою, смертю, яка відбирає майбутнє – *schwarz wie das grab grau'te mich eine trostlose zukunft an* (Hêliand).

На основі переосмислення образу смерті/ могили/ трупа спостерігається асоціація із лексемою *schwarz*, яка зазнає переосмислення (на основі ядерної семи – «колір»). Виокремлюється ознака образу внутрішньої форми ФО «труп» – страх (сильне емоційне негативне переживання), що асоціюється з чорним кольором. Поєднання ознаки кольору і ознаки образу вербалізує надзвичайно сильний негативний емоційний стан людини: *sich schwarzzergern* (WRARWiADSWU) – (розм.) страшенно розлютитися. Основою внутрішньої форми ФО є образ трупа, що розкладається. ФО зафіксовано на початку 18 ст. (WRARWiADSWU). Саме чорний колір матерії характеризує колоронім *schwarz*, який є у структурі ФО смислоутворюючим і сприяє не лише формуванню ФЗ, але й виникненню експресивно-емотивного характеру негативної оцінки, надаючи їй надзвичайної інтенсивності завдяки активації виокремленої ознаки образу – «страх», який підсвідомо асоціативно виникає у свідомості людини. Ми вважаємо, що весь образ сприяє формуванню конотативного компонента ФЗ, оскільки невиокремлені його ознаки імпліцитно присутні у ономасіологічному портреті ФО і впливають на результат семіозису.

У другій половині 18 ст. зафіксовано ФО ..., *bis man schwarz wird; ..., bis du schwarz wirst* (WRARWiADSWU) – (розм., фам.) цього ніколи не буде; доведеться довго чекати (*Da kannst du warten, bis du schwarz wirst!* – можеш чекати, поки я здохну). Використано той самий образ внутрішньої форми – смерть/ труп. У результаті структурно-семантичної трансформації попередньої ФО денотативний (дуже сердитися → довго і безнадійно чекати) і конотативний (найвища інтенсивність ФЗ → помірна інтенсивність) компоненти змінюються. Інтенсивність емотивно-експресивного значення послаблюється, негативна оцінка зберігається. Змінюється стилістичне маркування. Структурна трансформація ФО спричинила модифікацію ФЗ.

Семантичних трансформацій зазнає ФО *mit schwarzen farben malen* (DW), яка перетворилась у результаті редукції у ФО *etwas schwarz malen*, а згодом у ФО *Schwarzmalerei betreiben* – зображати щось у чорному тоні. У сучасних фразеографічних словниках зафіксовано ФО *etw. schwarzsehen* (WRARWiADSWU) – бути песимістом (бачити в усьому лише зло, вважати, що все йде на гірше (Психологіс)). Спостерігаємо структурну трансформацію ФО при збереженні смислоутворюючого компонента: зображати все у

найгіршому світлі → бачити все лише у похмурих тонах → боятися найгіршого. У сучасній німецькій мові зафіксовано значення аналізованої ФО – дивитися телевизор, не сплативши податки за перегляд каналів –, яке виникло у ході семантичного розвитку стержневої лексеми на основі семи «нечесність».

Колоронім *schwarz* у структурі низки ФО модифікувався у значення «нелегально» на основі семи «нечесний»: *Schwarzhörer* (нелегальний слухач), *schwarzarbeiten* (нелегально працювати); *Schwarzarbeiter* (нелегальний робітник); *schwarzfahren/ Schwarzfahrer* (водій без права керування транспортним засобом/ без посвідчення водія), *der schwarze Markt* (чорний ринок), *schwarzbrennen* (підпільне самогоноваріння), *schwarz über die Grenze gehen* (перетинати кордон без паспорта), *schwarze Kasse* (дохід, з якого не сплачено податки), *etwas schwarz verdienen* (заробити і не сплатити податки). Ми вважаємо, що сема «нечесний» протиставляється базовому національно-культурному стереотипному уявленню німців про порядок – *Ordnung*, який порушують нелегальні схеми, що увиразнює негативну оцінку і підсилює емотивність ФЗ через підвищення інтенсивності на основі протиставлення.

Отже, колоронім *schwarz* є смислоутворюючим у структурі низки ФО, які позначають інтелектуальний, емоційний стан людини, її поведінку. Аналізовані ФО з компонентом *schwarz* зазнали структурно-семантичних змін на основі переосмислення ядерних сем стержневої лексеми. Переосмислення базується на основі виокремлених ознак образу внутрішньої форми ФО. Виокремлені ознаки диктують вибір семи стержневого компонента, який бере участь у семіозисі.

Інтерес подальших досліджень становить аналіз семантичного розвитку німецьких ФО з компонентом *weiß* на позначення стереотипів.

Список використаних джерел:

- Психологія*. Енциклопедія практичної психології. Available at: <http://psychologis.com.ua/pessimist.htm>
- DW: *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*. Available at: <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#3>
- Héliand*, Mit Ausführlichem Glossar Herausg. Von M. Heyne (German Edition). Heliand. Available at: <https://www.sima-land.ru/6082847/kniga-h-liand-mit-ausfuhrlichem-glossar-herausg-von-m-heyne-german-edition-heliand/>

WRARWiADSWU: *Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache*. Available at: <https://www.redensarten-index.de/>

УДК 343.148

Жолобчук А.М., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

МЕТОДИЧНІ ЗАСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРИГІНАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕКСТІВ

В контексті захисту авторських прав на аудіовізуальних творів, творів літератури, образотворчого мистецтва та інших форм і напрямків, сучасні українські фахівці проходять той самий добре вторований шлях, яким вже йшли багато років в минулому північноамериканські судді, правники й експерти (Heitmann, 2015, р. 794). Мова йде про особливості адекватного визначення (а найчастіше не визначення) творів як об'єктів авторського права, а також неспроможності належним чином обґрунтувати їхню охороноздатність, що, в свою чергу, зумовлено неналежною оцінкою їхньої оригінальності, відсутністю дієвих методів дослідження фактів незаконного використання елементів шляхом відтворення, переробки тощо.

Мова йде не лише про порівняно незначну (особливо якщо згадати справжній розквіт галузі захисту творів у період 2010-2014 років) кількість судових справ, але й про не усвідомлення комерційної цінності оригінальних елементів суддями, які розглядають справи стосовно порушення авторських прав, а також про певний брак фахових компетенцій навіть серед найкращих експертів, котрі беруть досліджувати матеріали таких судових суперечок. Таким чином, метою даної публікації є необхідність в черговий раз привернути увагу професійної спільноти судових експертів нашої країни до потреби ґрунтовного, об'єктивного й всебічного дослідження таких складних й багатоаспектних об'єктів авторського права, якими є літературні твори.

В процесі творчого самовираження, автори силою власної уяви та професійної майстерності увиразнюють у матеріальній формі ідеї (задуми) творів, внаслідок чого їхні елементи (як частина твору)

набувають специфічних і неповторних атрибутів (характерних ознак), за допомогою яких глядачі або читачі (а також споживачів товарів і послуг, певним чином пов'язаних із даними творами) можуть ідентифікувати та розрізнити конкретних оригінальних елементів серед інших дійових осіб творів.

Рівень оригінальності літературних графічних та аудіовізуальних творів (анімаційних, мультиплікаційних фільмів) як найважливіший аспект дослідження визначається на основі характеристики оригінальних елементів як частини твору, котрий є результатом творчої діяльності автора (тобто має творчий характер) і може використовуватися самостійно.

У цьому контексті варто в черговий раз акцентувати, що результат творчої діяльності автора (творця) є визначальним для підтвердження оригінальності твору, адже за відсутності чітко виражених й доступних для сприйняття й аналітичної оцінки матеріальних ознак творчої складової твору (а також його частина, яка може використовуватися самостійно) визнається позбавленим оригінальності. З метою визначення рівня оригінальності елементів текстів доцільно застосовувати такі науково-методичні дослідницькі засоби («тести») як «Тест на відокремлення літературного твору» й «Тест на можливість існування твору».

«Тест на відокремлення літературного твору» полягає у визначенні того, наскільки ретельно та детально розроблений автором досліджуваний елемент. Якщо його художній образ (зовнішність, характер, або навіть характерна манера поведінки та спілкування з іншими творами тощо), створений за допомогою доступних для сприйняття засобів творчої візуалізації (літературних, графічних, аудіовізуальних), може бути відокремлений від твору-першоджерела (саме звідси походить назва даного дослідницького засобу – «тест на відокремлення літературного твору») та не втратить своєї яскраво вираженої художньої образності, він визнається прийнятним для правової охорони (Samuel, 2011, p. 86).

«Тест на відокремлення літературного твору» ґрунтується на припущенні, що недостатньо розвинені в художньому сенсі оригінальні елементи виникають через очевидний брак ознак авторської творчості, отже, вони позбавлені репрезентованих в об'єктивній формі атрибутів творчого характеру. Таким чином, правовий захист творів безпосередньо залежить від того, чи спромігся автор твору, що став предметом судової суперечки, створити й

представити читачам або глядачам дійсно яскравий, оригінальний і деталізований оригінальний елемент тексту.

Для прикладу, за результатами експертизи може бути встановлено, що досліджуваний літературний твір має нетипову, специфічну зовнішність, а також характерну манеру поведінки й мовлення, які однозначно виділяють його серед інших дійових осіб твору. (Schreyer, 2015, р. 66). Отже, в його образі чітко простежуються ознаки авторської творчості, які не будуть знівельовані навіть в тому випадку, коли цей елемент штучно «відокремлюється» дослідниками від твору-першоджерела та використовується самостійно (наприклад в оформленні упаковки певних комерційних виробів), адже він добре закарбовується в пам'яті, а його специфічний портрет, створений художніми засобами, не втрачає своєї експресивної самобутності. Як наслідок, такі елементи твору (котрі мають високий рівень творчої індивідуальності) здатні вільно «мандрувати» зі сторінок літературних творів у кінематографічні твори, мультфільми, комп'ютерні ігри тощо, тоді як невиразні елементи з «масовки» цілковито позбавлені самостійності через очевидний дефіцит авторської творчої уваги до їхніх художніх образів.

Іншою провідною аналітичною методикою є так званий «Тест на можливість існування твору». У відповідності до принципів практичної реалізації цього «тесту», оригінальний елемент розглядається як інтегральна складова художньої структури певного твору, за відсутності якої твір в цілому не може існувати у відповідності до правил традиційної логіки. Якщо висновки аналітичного дослідження матеріалів справи підтверджують незамінність елемента в сюжеті та образній системі твору, він визнається таким, що підлягає правовій охороні як об'єкт інтелектуальної власності. Втім, якщо оригінальний елемент тексту є не більше ніж «пішаком» – другорядною, малопомітною дійовою особою в процесі розвитку сюжету аудіовізуального твору, або ж у візуальній структурі малюнка (який, за визначенням мистецтвознавців, також має свій «сюжет»), він не може бути визнаний достатньо оригінальним та не знаходиться в межах області захисту авторського права як оригінальний елемент тексту.

«Тест на можливість існування твору» може бути застосований паралельно із «Тестом на відокремлення літературного твору» для максимально об'єктивного аналізу представлених на розгляд матеріалів судових справ. Сформульовані як висновки експертів, результати вищеназваних «тестів» мають важливе значення для

вирішення спірних питань і загалом вирішальне значення, адже вони дають відповідь на ключові питання щодо оригінальності.

Список використаних джерел:

Schreyer, A. (2015). *An Overview of Legal Protection for Fictional Characters: Balancing Public and Private Interests*. P. 66. Retrieved from: <http://open.mitchellhamline.edu/cybaris/vol6/iss1/3>

Samuel, J.C. (2011). *The Story of a Character: Establishing the Limits of Independent Copyright Protection for Literary Characters*. P. 86. Retrieved from: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview/vol86/iss3/11>

Heitmann, M. (2015). *Have You Seen Sam Spade: How Literary Characters Are Denied Proper Copyright Protection*, Law School Student Scholarship. P. 794. Retrieved from: http://scholarship.shu.edu/student_scholarship/794

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СЕМАНТИКИ

УДК 81'373+811.162.1

Деменчук О.В., д-р філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

Demenchuk D., Master's Student
Collegium Civitas (Warszawa, Poland)

АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Визначальною рисою сучасних ономасіологічних досліджень є декларація доцільності та необхідності застосування атропоцентричного підходу до аналізу номінативних засобів мови. Об'єктом такого аналізу слугують ті елементи «мовної когніції», які в певному аспекті розкривають особливості номінативних стратегій людини. З одного боку, такий підхід орієнтований на експлікацію втілених у мовному знаку знань людини, з іншого – знань про саму людину, про її інформаційний (світ експерієнціальних об'єктів) та енергетичний (світ матеріальних об'єктів) простори. У першому випадку доцільно говорити про номінацію, реалізовану в межах «широкої» семантики, яка ставить за мету вивчення «мовних репрезентацій концептуальних структур людської свідомості» (Кубрякова, 2004, с. 14). Інший ракурс визначає номінацію «вузької» семантики, яку можна схарактеризувати як власне антропосемантику, або семантику щодо людини, завданням якої є встановлення особливостей мовного втілення людиною знань про себе та своє оточення, пор.: «Слова ж придумуються для того, щоб назвати щось **всередині** нас, а такі структури з'являються з досвідом пізнання світу» (Там само, с. 70).

Загальна спрямованість когнітивної лінгвістики на пояснення феномену мови стосовно носія цього феномену – людини – визначає об'єкт аналізу – антропометричні артефактні номінації – назви, які характеризують людину за ознакою певного матеріального об'єкта (артефакту).

Мета розвідки – схарактеризувати антропометричні артефактні номінації в польській лінгвокультурі.

Антропометричні артефактні номінації – це ідіоматичні назви складної структури, семантика яких кодує інформацію про людину в її взаємодії зі світом матеріальних речей, пор.: *grób pobielany* «o człowieku maskującym swe obłudne postępowanie». Як ідіоматичні назви антропометричні артефактні номінації – це відтворювані семантично переосмислені (зв'язані) сполучення слів, концептуальна структура яких представлена у вигляді інформаційної «згортки», готової до використання як «текст у тексті», пор.: *kurek na kościele* «o człowieku chwiejnym, często zmieniającym przekonania»: *I stąd to, że przechodził partyi tak wiele, nazywany był dawniej Kurkiem na kościele, że jak kurek za wiatrem chorągiewkę zwracał.*

Як мовні знаки антропометричні артефактні назви в польській мові слугують засобом втілення інформації про «одяг»: *białe kołnierzyki, niebieskie kołnierzyki, różowe kołnierzyki, zielone kołnierzyki, błękitna pończocha, błękitne hełmy, bordowe berety, brunatne koszule, czarne koszule, czerwone berety, czerwony kubrak, sędzia kalosz, złoty kołnierz*; «предмети домашнього господарства»: *beczka bez dna, czarny towar, żywy towar, czarnoksiężnik, dziurawy worek, kurek na kościele, malowana lala, stare pudło, trąba jerychońska, papierowy tygrys, żywe srebro, tyczka grochowa*; «їжа»: *ciepłe kluski, stary piernik*; «зброя»: *ciężka artyleria, ślepy miecz*; «споруди»: *grób pobielany*; «транспорт»: *piąte koło u wozu*; «знак»: *cztery litery, kompletne zero, żywa reklama.*

Номінації слугують для позначення об'єктів: 1) за ознакою атрибуту, пов'язаного із життям і стосунками людей у певному суспільстві: (а) інституційно (належність до певної організації, установи, закладу тощо), пор.: *czerwone berety* «Pomorska Dywizja Powietrzno-Desantowa»; (б) професійно (пов'язані з певною професією або професійною галуззю, професійною діяльністю), пор.: *białe kołnierzyki* «osoby pełniące zawody niewymagające pracy fizycznej»; (в) статусно (які засвідчують певний соціальний стан людини), пор.: *czarny towar* «niewolnicy afrykańscy wystawieni na sprzedaż»; 2) за ознакою індивідуальної або суспільної оцінки людини): (а) інтелектуально (оцінка об'єкта за ознакою його розумових якостей, вмінь), пор.: *błękitna pończocha* «wyemancypowana i wykształcona kobieta, interesująca się literaturą i polityką»; (б) емотивно (оцінка об'єкта, зумовлена чинником емоційного ставлення до його якостей, поведінки тощо), пор.: *sędzia kalosz* «epitet wykrzykiwany czasem pod adresem sędziego przez kibiców niezadowolonych z jego decyzji w trakcie rozgrywek sportowych»; (в) експресивно (оцінка об'єкта за ознакою певної образної характеристики), пор.: *ciepłe kluski* «o człowieku bezwolnym, nieenergicznym, ślamazarnym»; (г) естетично (оцінка об'єкта з позицій уявлення про прекрасне або огидне), пор.: *malowana lala* «o

kobiecie pięknej, ale próżnej i bezdusznej»; (г) утилітарно (оцінка об'єкта в аспекті його практичного використання), пор.: *czarnoksiężnik* «osoba zajmująca się czarnoksięstwem, magią, czarami»; (д) тіміологічно (оцінка об'єкта за ступенем його важливості, цінності та значущості), пор.: *kompletne zero* «człowiek nie mający żadnej wartości, żadnej wybitniejszej cechy jako osobowość, nic nie znaczący w jakimś środowisku»; 3) за ознакою ідентифікації об'єкта з певним стереотипно-символічним смислом, канонізовано або конвенціоналізовано закріпленим у суспільній свідомості): (а) символічно (ідентифікація об'єкта з певним канонізованим у суспільстві смислом), пор.: пол. *ślepy miecz* «o kimś, kto stosując przemoc, zabijając, niszcząc, ślepo lub bezwolnie wykonuje czyjeś rozkazy»; (б) квазісимволічно (ідентифікація об'єкта з певним конвенціоналізованим у суспільстві смислом), пор.: *złoty kołnierz* «w niektórych armiach (austriackiej, francuskiej) ranga generala».

Артефактні назви, які належать до класу «одяг», кодують інформацію про соціальні (інституційну та професійну), ціннісні (інтелектуальну та емотивну) та семіотичні (квазісимволічна) характеристики людини. Для класу «предмети домогосподарства» визначальними є соціальні (статусна) та ціннісні (експресивна, естетична, утилітарна) характеристики. Класи «їжа» та «споруди» орієнтовані на ціннісну (експресивну) характеристики. Для класу «зброя» істотними є ціннісні (експресивна) та семіотичні (символічна) характеристики. Клас «транспорт» обмежений фрагментами ціннісної (тіміологічної) характеристики людини. Для класу «знак» характерними є ціннісні (експресивна та тіміологічна) властивості.

Клас «ціннісна характеристика людини» виявляє регулярні співвідношення зі всіма класами артефактних знаків. Для класу «соціальна характеристика людини» характерне співвідношення з класами «одяг» та «предмети домогосподарства». Менш численним є клас «семіотична характеристика людини», який співвідноситься з класами артефактних знаків «одяг» та «зброя».

Польські артефактні номінації засвідчують виразну тенденцію до соціалізації, аксіологізації та семіотизації артефактного світу людини і підтверджують закономірність зумовленості номінативних процесів чинником предметно-пізнавальної діяльності людини.

Перспектива реконструкції мовної картини матеріального світу людини визначає доцільність дослідження антропометричних артефактних номінацій у типологічному аспекті. Вибір такого аспекту зумовлений тенденцією сучасних семантичних студій до поглибленого аналізу лексичних номінацій у споріднених і неспоріднених мовах.

Список використаних джерел:

Кубрякова, Е.С. (2004). *Язык и знание*. Москва: Языки славянской культуры.

УДК 81'42'44'808:811.111/161.2

Ляшук А.М., канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ДИСКУРСИВНОЇ ТАКТИКИ ОБРАЗИ В РИТОРИЦІ АВСТРАЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ

Політична комунікація є інституціональною, де кодекс парламентської етики політиків передбачає відсутність конфлікту інтересів, недопустимість образливого спілкування та неприйнятної поведінки у залі засідань. Сучасні політики все ще потребують покращення свого іміджу в очах громадськості для досягнення високого рівня легітимності з метою виконання належної організаційної функції у відповідальному демократичному суспільстві (Parliamentary-Ethics-Ukraine_UKR.pdf с. 27; http://www.societyofclerks.org/SCAT_Home.asp), оскільки мовна гендерна дискримінація, прояви сексизму, неправдиві звинувачення, відсутність діалогу, популістська законотворчість, лайки та бійки у залі засідань є характерною нормою і стилем роботи для багатьох депутатів як в українському так і в австралійському парламенті. Відповідно, актуальність пропонованої розвідки зумовлено потребою аналізу мовних засобів презентації конфліктної комунікативної поведінки австралійських та українських політиків у когнітивно-риторичному аспекті.

У політиці конфлікт, у значенні здорового протистояння, є важливою частиною політичної взаємодії і може проявлятися у різних формах, наприклад, у суперечках під час пленарних засідань у парламенті у ході відстоювання політичної позиції. Для обох досліджуваних політичних лінгвокультур характерна конфліктна поведінка політиків–промовців під час виступів та пленарних засідань, у тому числі порушення правил неприпустимості закликів до протиправних дій, зловживання часом виступу, вживання образливих та нецензурних слів.

З точки зору риторики, образливий натяк, іронія і гумор, покликані приховати вороже і зневажливе ставлення мовця, направлені на дискредитацію опонента. Образи формуються у результаті тимчасової зміни схеми мислення і сприйняття ситуації, за допомогою чого певні особливості опонента виділяються й перебільшуються, а інші, навпаки, переключуються, пригнічуються чи

замовчуються. З точки зору когнітивістики, природа комунікативної тактики образи прямо пропорційно чутлива до особистого досвіду мовця, який навчив, що конкретні мовні дії, ймовірно, досягнуть цілі дискредитації опонента в конкретних обставинах. Розуміння когнітивної сутності образи у політичній комунікації може вказувати як на індивідуальні моральні та суспільно-політичні цінності мовця, так і на джерела напруженості та невдоволення у суспільній чи міжгруповій комунікації у певний час. За визначенням СУМ образою є зневажливе висловлювання, негарний вчинок і т. ін., що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю (<http://sum.in.ua/s/obrazu>). Емоційна сила образи переважає раціональність її сприйняття, виходячи з того, що аудиторію, як правило, легше переконати і змусити діяти під впливом емоцій, ніж змусити розглядати раціональні аргументи. Оскільки емоції викликають швидку впливову реакцію, більшість людей менш схильні протистояти емоційному, ніж раціональному, що робить комунікативну стратегію образи у політичному спілкуванні ефективним засобом впливу, який свідомо використовується для формування та нав'язування суб'єктивного бачення ситуації та ініціації конфлікту.

Загалом, політика є областю, де поведінка незгоди та конфлікти вважаються такими, що відповідають загальним нормам. Проте конфлікт викликаний вербальною агресією є інструментом, що «передбачає шкоду соціальній ідентичності цільових осіб і зниженням їх статусу» (Culpeper 2011; Fedeschi and Felson 1994, цитує Berrocal, Martina 2017), який направлений на найцінніший символічний капітал політика, тобто на його статус, репутацію і престиж. Наведемо приклади зафіксованих у досліджуваному матеріалі фактів вербальних образ стосовно экс-прем'єр міністерок Австралії та України: Джулії Гіллард та Юлії Тимошенко. Досліджені лінгвориторичні прояви реалізації стратегії дискредитації, розкривають конфліктний негативний потенціал мовних засобів, які маніфестують психологічну та соціально-статусну загрозу обличчю політичного лідера-жінки у процесі вербалізації суб'єктивного бачення: 1) особливостей жіночої статі, наприклад: a menopausal monster; тому що в неї авітаміноз та гормони; 2) зовнішності та віку: Julia Gillard Kentucky Fried Quail – small breasts, huge thighs; бабуся української корупції. 3) характеру: Ditch the Witch, a lying bitch; treacherous Juliar; язиката Хвеська, Юля-лизуля; 4) розумових

здібностей: brain dead; динозавр політики; 5) професійних досягнень: Bob Brown's Bitch; як завжди, пліткарка – казкарка.

Оцінка може виявлятися у будь-якому типі мовленнєвого акту, проте найбільший емоційний вплив на адресата реалізується в евалютивах, у яких оцінюються та нав'язуються суб'єктивні норми суспільної поведінки. Наприклад, в австралійському політичному континуумі, незаміжній статус прем'єр міністерки Дж. Гіллард та її рішення не мати дітей, були предметом багатьох дискусій з моменту визначення з її кандидатурою на пост прем'єр міністра країни у 2011 році. Вербальна образа *deliberately barren*, де семантична структура лексеми *barren* включає семантичні компоненти 'incapable', 'producing', 'offspring', зі вказівкою на самку з нездатністю виконувати свою основну фертильну функцію – мати потомство, підкреслює лексемою *deliberately* із семантичних значенням 'навмисно' негативне ставлення до жінок, які свідомо обирають не мати соціального статусу «заміжня» та «мати».

Основними засобами вираження вербальної агресії в межах стратегії дискредитації у досліджуваних політичних мовах є: інвективи та стилістично-знижена лексика, зокрема зоосемізи (a lying cow), номінації людини за інтелектом (brain dead; урядовий даун), охарактеризування посад (vitriolic, bitter, lying, condescending facade of a prime minister), назви особливостей тіла людини (a horrible mouth on legs), охарактеризування людини за віком (мастодонти корумпованого режиму), номінації людини за зовнішністю (тому що вона бімба!) і прихильників політичних партій (порохоботи). Лінгвориторичне оформлення образи характеризується особливою дошкульністю за рахунок використання експресивно забарвленої лексики та жаргонізмів, що розкривають політично некоректну дискримінаційну семантику, особливо, якщо направлені на політиків протилежної статі. Образи становлять емоційний вплив на опонента у формі евалютивів, у яких оцінюються та нав'язуються суб'єктивні норми суспільної поведінки. Характерними рисами реалізації вербальної агресії в українській мові є критика, яка завжди будується на жорстких образах особистих якостей людини за віком, зовнішністю, приналежністю до політичних партій, а в англійській мові – інвективи принижуючі розумові здібності.

Список використаних джерел:

Berrocal, M. (2017, July 5). 'victim playing' as a form of verbal aggression in the Czech parliament. *Journal of Language Aggression and Conflict* 5:1 (2017), 84-110.

Academia.edu. Retrieved November 4, 2021, from https://www.academia.edu/33776910/Victim_playing_as_a_form_of_verbal_aggression_in_the_Czech_parliament_Journal_of_Language_Aggression_and_Conflict_5_1_2017_84_110.

Culpeper, J. (2012). *Impoliteness: Using language to cause offence*. Cambridge University Press.

Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, meaning and identity*. ResearchGate. (n.d.). Retrieved November 4, 2021, from https://www.researchgate.net/publication/225256730_Wenger_E_1998_Communities_of_practice_Learning_meaning_and_identity.

УДК 81'373

Христич Н.С., канд. пед. наук,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Україна)

ВЕРБАЛЬНЕ УСОБЛЕННЯ КОНЦЕПТУ «ЛЮДИНА» ЛЕКСИЧНОЮ ОДИНИЦЕЮ 'МАН' У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗВОРОТАХ

Фразеологічні звороти досліджують з різних точок зору (семантика, історія, культура) тощо. Наша стаття зосереджена на гендерному аспекті, результати якого сприятимуть вирішенню таких актуальних проблем лінгвістики як виявлення репрезентації вербалізованих знань людства, що наявні у його фразеологічних фондах.

Серед лінгвістичних розвідок у галузі дослідження фразеології слід назвати праці таких вчених як І. Білоус, З. Коцюба, П. Кузько, В. Макієнко, Н. Христич та ін.

Мета статті полягає у здійсненні лінгвокультурологічного аналізу вербальних способів відображення концепту ЛЮДИНА в англійській фразеології.

Глибинні гендерні стереотипи яскраво виражені у пареміях. Саме різні види паремій нав'язують носіям мови готові матриці для оцінювання жіночих чи чоловічих якостей і саме в них відбитий досвід патріархального суспільства, яке упосліджує жінку й відводить їй другорядні ролі. Підбір прислів'їв і приказок, які характеризують жінку нерозумною, недалекою, беспорядною, які негативно оцінюють жіночі якості (ініціативність, непоступливість, цілеспрямованість), що їх маркують як позитивні стосовно чоловічої статі, можна знайти в кожному фразеологічному словнику.

У фразеологічних зворотах містяться ментально-лінгвальне уявлення про чоловіка та жінку. Згідно результатів попередніх досліджень (Христич 2017), «... особливістю фразеологічних одиниць із компонентом «людина» є те, що вони виступають знаками непервинної номінації, тобто суб'єктивного сприймання. Поняття можуть бути вербалізовані лексичною одиницею *man*, що означає «людина» у широкому сенсі цього слова та «чоловік». Це можна проілюструвати такими прикладами, у яких концепт *man* втрачає значення «чоловік» і набуває більш ширшого «людина», «особистість». Напр.: *A man can die but once. A man can do no more than he can. Every man has his faults. Every man to his taste. Man is a bundle of habits. Man proposes, God disposes. One body is nobody / One man, no man. What man has done man can do*» (Христич 2017, с. 419).

Концепт ЛЮДИНА вербалізується в англійській мові шляхом іменних позначень, як наприклад, '*Jack*', що замінює лексичну одиницю '*man*': *Jack among the maids, Jack and pinion rack, Jack arch, Jack arm, Jack at a pinch, Jack back, Jack bar, Jack base, Jack bean, Jack blocking, Jack board, Jack bolt, Jack box, Jack brick, Jack cable real, Jack cart, Jack catch, Jack catches, Jack chain*.

Маскулінність може позначатися також лексичною одиницею '*he*'. В англійських фразеологічних джерелах ми знаходимо багато прислів'їв та приказок, що містять цей лексичний компонент: *He that has no children knows not what love is. He that would eat the fruit must climb the tree. He who would search for pearls must dive below. He begins to die that quits his desires. He is never at ease that is angry* (Англійські приказки та прислів'я).

Наведені приклади свідчать, що концептосфера роду в англійських пареміях характеризується переважанням фразеологізмів, маркованих чоловічим родом. Тенденція переважного вживання займенників чоловічого роду викликає негативне ставлення окремих лінгвістів, котрі виступають за перегляд гендерної ознаки в сучасній англійській мові. Явна преференція вживання займенників чоловічого роду стосовно осіб обох статей призвела до рекомендації лінгвістів уникати сексизму в мові (*sexist language*). Сам термін «сексизм» уведений в обіг нещодавно. Він означає стереотипізацію чоловіків та жінок відповідно до традиційно відведених їм соціальних позицій. Сьогодні феміністи виступають проти чоловічої орієнтації в мові та перекладі. У зв'язку з цим, одним із найпоширеніших способів уникнути проблем з адекватністю гендерного вираження є зміна особових займенників в третій особі однини особовими займенниками

в множині – *they, their, them*: рекомендується замінювати неозначені й заперечні займенники *somebody, anybody, nobody, someone* займенником у множині.

Існують фрази, які містять слово ‘*man*’, що є так само гендерно-специфічними, наприклад ‘*to be man enough*’ – «бути достатньо мужнім» та ‘*to be the right man for the job*’ – «саме той чоловік, який потрібний для цієї роботи». Гендерно-специфічну природу цього терміну можна побачити, коли ми намагаємось його вжити у стосунку до жінок, наприклад, ‘*Man is a mammal which breast feeds his young*’ – «Людина – це ссавець, що годує груддю свою дитину». Для багатьох людей це речення звучить дивно, оскільки, якщо референт поняття ‘*man*’ – жінка, це означає, що його використали не в родовому сенсі. Цей приклад роз’яснює той факт, що слово «*man*» частіше вживається не як родове поняття, а скоріше як гендерно-специфічне. Важко змінити цю ситуацію, замінивши його на гендерно-нейтральне слово, вжити замість ‘*man*’ слово ‘*person*’ – «особа», оскільки тоді фраза ‘*to be person enough*’ не матиме того ж конотативного значення, що й поняття, яке було замінене.

Поняття, можуть бути вербалізовані лексичною одиницею *man*, що означає «людина» у широкому сенсі цього слова та «чоловік». Поняття, вербалізовані лексичною одиницею *woman*, означає «жінка». Існують й інші лексичні одиниці, що замінюють поняття *man* і *woman*, як наприклад, *Jack and Jill, Darby and Joan* тощо. Особливо наочно існування різних способів вербалізації демонструють саме порівняльні стратегії, виявляючи концепти, що регулярно взаємодіють у певній мовній картині світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Особливістю фразеологічних одиниць концептосфери ЛЮДИНА є те, що вони виступають знаками непервинної номінації, тобто суб’єктивного сприймання. Перспектива подальших досліджень полягає в поглибленому аналізі особливостей англійських фразеологічних одиниць з обов’язковим залученням історичного та культурологічного аспектів еволюції британського суспільства.

Список використаних джерел:

Англійські приказки та прислів’я. Available at: <http://www.native-english.ru/proverbs>

Христич, Н.С. (2017). Лінгвокультурологічний аналіз поняття Людина в англійській фразеології. *Теоретична і дидактична філологія*, 25. 418–425.

ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ

УДК 81'364:81'255.4:811

Мізін К.І., д-р філол. наук
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Україна)

РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ КОНЦЕПТУ ГОРДІСТЬ

Учення про смертні гріхи бере початок ще у IV–V століттях нашої ери. Спочатку їх було вісім, але Папа Григорій Великий (590–604) скоротив список таких гріхів до семи, поставивши на перше місце гордість. Саме гордість він уважав «початком усіх гріхів», бо горда людина, подібно до грішного ангела Люцифера, відвертається від Бога (пор. ФО: англ. *as proud as Lucifer; Pride is a flower that grows in the devil's garden*; рос. *Гордым Бог противится, а смиренным дает благодать; Ему диавол чванством кафтан подстегал*). У його списку за гордістю йшла злоба, потім заздрість, жадібність, лінощі, ненажерливість та хтивість (Мизин, 2018, с. 8).

Фома Аквінський (1225–1274) називав ці гріхи уже не смертними, а основними, що є абсолютно коректно, оскільки часто основні гріхи помилково визначають як смертні (основні гріхи спокутуються та прощаються, а смертні гріхи не прощаються; до смертних гріхів належать, як правило, (1) убивство людини, (2) зрада у вірі та (3) зрада у шлюбі). При цьому їхня ієрархія була дещо іншою, хоча гордість знаходилася, усе ж таки, на першому місці.

Подібної ієрархії людських гріхів притримувався і Данте Аліґ'єрі (1265–1321), який у своїй «Божественній комедії» відобразив класичне уявлення про чистилище. Прикметно, що чистилище починалося в нього з мук людей, заражених гординою, які мусили нести величезне каміння на своїх плечах, щоб їхні обличчя ніколи вже не могли піднятися у погорді.

Порочність гордості яскраво підкреслює той факт, що в ієрархії демонів з гордістю ототожнювався сам Люцифер. Про це зазначав ще у XVI ст. відомий фахівець у галузі чаклунства Петер Бінсфельд у своєму трактаті «Tractatus de Confessionibus Maleficorum et Sagarum», де Диявол розділяється на двох демонів – Люцифера та Сатану

(пор. той факт, що гордість часто приписується саме Дияволу, напр.: англ. *as proud as the devil*; рос. *Сатана гордился, с неба свалился; фараон гордился, в море утонул; а мы гордимся – куда годимся?*). Ієрархія демонів-пороків мала у П. Бінсфельда такий вигляд: Люцифер – гордість; Мамон – скупість; Асмодей – розпуста; Сатана – гнів; Вельзевул – ненажерливість; Левіафан – заздрість; Бельфегор – лінь. Як бачимо, і тут гордість була найгіршим пороком, бо стояла на першому місці. Алюзія на падіння з небес Люцифера широко відображена у фразеологічному фонді зіставлених мов, напр.: англ. *Pride goes before a fall; The highest tree has the greatest fall; Up like a rocket, down like a stick*; укр. *Хто високо літає, той низько падає*; рос. *Не взлетай высоко – не будешь падать низко*.

У «наївній» – мовній – картині світу носіїв англійської мови певною мірою порушується ієрархія демонів-пороків, оскільки гордим, окрім Люцифера, є і Вельзевул: *as proud as Beelzebub*. Очевидно, це пов'язано з тим, що Вельзевул є одним із імен Диявола. У той же час язичницько-християнська «душа» українців і росіян наділила пихатістю служителів Бога, зокрема попів, напр.: укр. *гордиться як пів у вітарі; величаться як попада на весіллі; дере голову як попова кобила*; рос. *Наш пономарь не ест гусей, а пономариха так и щипать их не умеет*.

Найпорочнішою гордість була в ранньому середньовіччі, бо церква вбачала найзапеклішого ворога в тій людині, яка дозволяла собі роздуми про саму себе та визначала місце свого «Я» (своєї особистості) в об'єктивному світі. В ілюстрованому тесті книги «Psychomachia», яка була своєрідним начальним посібником для тих людей, хто сповідував добродесне життя, є деревовидне зображення смертних гріхів, де гордість – це корінь, з якого ростуть усі інші пороки. У давніх друкованих книгах гордість поставала часто у вигляді вершниці, яка сиділа на високому коні, а на голові у неї була папська корона (тіара).

Когнітивний сценарій «сидіння на коні» (кінь як атрибут лицарства, тобто благородства), який корелює з біблійним мотивом «гордість – висота», є актуальним для британців і німців, напр.: англ. *mount on one's high horse; ride a high horse*; нім. *auf dem hohen Ross sitzen*. Хоча сама ідея висоти зафіксована не лише в «наївних» уявленнях британців, німців, українців та росіян (пор. ФО: англ. *hoity-toity; get on high horse; high hat; high and mighty*; нім. *die Nase hoch tragen*; укр. *Високо літаєш та низько сядеш; Не дивись високо – запошиши око*; рос. *Вознёсся до небес; Не смотри высоко – глаза*

запорошишь), але і в лексичному складі зіставлюваних мов (пор. синоніми: англ. *pride* – *haughtiness*; нім. *Stolz* – *Hochmut*, *Überheblichkeit*, *Abgehobenheit*; рос. *гордость* – *высокомерие*).

У релігійному контексті гордість протиставлялася передусім покірливості, бо людина має бути покірною перед Богом, завжди визнавати його зверхність, напр.: англ. *Heresy is the school of pride*; укр. *Гордим Бог – збиває рог*; рос. *Гордый рог сломит Бог*. Смирених Бог любить, тому він завжди сприяє у їхніх справах, напр.: нім. *Besser demütig gefahren, als stolz zu Fuß gegangen*; рос. *Тихо не лихо, а смиреннее прибыльнее*.

Справжній християнин має, подібно до Христа, пережити безчестя, приниження та сором, щоб знищити гріх погорди. Ідея покірливості в консервативному православ'ї, наприклад у російській лінгвокультурі, мала інколи абсурдний вияв, напр.: *Не кичись, лучше в ножки поклонись*. Декілька століть тому в Росії актуальною була така ціннісна настанова: *Будь понижен главою, высок умом, очи имея в земле, умнея в небесах*, де ідея покірності є передумовою для набуття вищої милості (Дзюба, 2011, с. 89) (пор. також: *Ум во смиреннии; Смиренье – богу угожденье, уму просвещенье, душе спасенье, дому благословенье и людям утешенье*). Щоб зробити людину покірною, до неї застосовували навіть фізичну силу, напр.: *Гордая голова слетает с плеч первой; Гордую шею не согнут, так сломят*. У той же час амбівалентність гордості сприяла виникненню паремії *Излишнее смирение паче гордости*, де виражається настанова, що покірність повинна виражатися в розумних межах (пор. англ. *Better to die on your feet, than live on your knees*; нім. *Besser stolz am irdnen Topfe als demütig am goldnen Tisch*).

Аналіз фактичного матеріалу виявив, що «гріховному» сприйняттю гордості у російському лінгвосоціумі, де століттями панує найконсервативніший тип православ'я, можна протиставити менш «гріховну» гордість британців, серед яких, починаючи із XVII століття, значною мірою поширився протестантизм. Останній виник не сам по собі, а з розвитком капіталізму, який заклав підґрунтя для нової соціальної психології, де базовою християнською ідеєю була не лише сила віри, але й продуктивність праці та діловий успіх. Це вплинуло на більш позитивне сприйняття гордості, де актуалізувалися такі семантичні відтінки, як «гідність» та «радість успіхам / досягненням», що асоціюються з особистісною свободою. У британців, як відомо, особистісна свобода є однією з рис їхнього національного характеру (про національно маркований концепт PRIVACY див. детальніше:

Єсипенко, 2012), а гордість, у свою чергу, допомагає її досягти, попри всі негаразди на життєвому шляху (пор. паремії: *Pride feels no pain; Pain is temporary, pride is forever; It is good beating proud folks, for they'll not complain*).

Ідея гідності людини є основною в мирському (філософському) тлумаченні гордості. Тому у філософії, зокрема у філософській етиці, гордість як почуття, що виникає у результаті позитивної моральної самооцінки, протиставляється сорому та приниженню, а не покірності. Пихатість – завищена гордість – також є полярною до сорому емоцією, підтвердження чому знаходимо в англійській і німецькій фразеології, напр.: англ. *Pride goes before, and shame follows after; When pride rides, shame lacqueys*; нім. *Stolz geht voran und Schande hintennach; Wo Stolz, da Schmach*.

На відміну від раннього, у пізньому середньовіччі відбулася «гріховна» переорієнтація, унаслідок якої перше місце в ієрархії важких гріхів зайняла алчність. І це трапилося не випадково, оскільки саме в цей час набула інтенсивного розвитку торгівля. Лінь же змінювала свої позиції у порочному «списку» залежно від того, наскільки в епоху модернізму поширювалася протестантська етика, яка категорично засуджувала ледарство. Починаючи з Ренесансу, у гріхах починають убачати позитивні характеристики, оскільки тогочасні мислителі, зокрема Нікколо Мак'явеллі (1469–1527), дійшли висновку, що деякі гріховні пороки в раціональному своєму вияві можуть приносити людині впевненість і достаток; натомість деякі чесноти можуть призводити до її занепаду або загибелі. Фахівець з історії культури Льюїс Мамфорд (1885–1990) навіть стверджував, що під час промислової революції усі гріхи перетворилися на чесноти, стаючи рушійною силою нового економічного порядку. Науковий прогрес людства та зменшення ролі церкви сприяли усвідомленню того факту, що сім основних гріхів є частиною природи людини, оскільки вони є найсильнішими мотиваторами, інстинктами та найпотаємнішими бажаннями.

Отже, релігійне розуміння гордості змінювалося з часом від абсолютно негативного до більш позитивного. Цей процес відбувався у зіставлюваних лінгвокультурах неоднаково: швидше у британській, передусім англійській, де значний вплив має більш прогресивний напрям християнства – протестантизм, і найповільніше в російській, де домінує консервативне російське православ'я. Релігія мала вплив і на філософський погляд на гордість (див. Табл. 1.1). Очевидним тут є протиставлення «Західна Європа – Росія», оскільки російські філософи

осмислювали сутність Росії через зіставлення російських і європейських цінностей. Тому згадана вище ідея смиренності російського народу (пор. паремії: *Не ищи мудрости, ищи кротости; Возносяся, смиришься, а смиряясь, вознесешься; Приказано вам кланяться, да не ведено чваниться; Смиранных господь духом спасает; Не поклонясь до земли, и гриба не подымешь; От лишнего поклона спина не сломится*) вибудовувалася на тлі «західної» гордині, де «покірливим слов'янам» протиставлялися «горді германці» (Малахова, 2011, с. 45). Тому смиренність стала базовою ідеєю російського православ'я.

Філософське вчення		гордість
Антична філософія		чеснота
Середньовічна філософія		гріх
Філософія нового часу		благородність / вада
Філософія XIX ст.	західноєвропейська	позитивна якість людини
	російська	гріх

Табл. 1.1 Еволюція гордості крізь призму різних філософських учень

Таким чином, з огляду на «серединне» положення між протестантсько-католицьким Заходом і консервативно-православною Росією в Україні православ'я не мало абсолютного домінування, особливо в Західній Україні, тому можна припустити, що сприйняття гордості в українському лінгвосоціумі було більш помірковано-позитивним, ніж у російському.

Список використаних джерел:

- Дзюба, Е.В. (2011). *Концепт «ум» в русской лингвокультуре*. Екатеринбург: УГПУ.
- Єсипенко, Н.Г. (2012). *Базові англосаксонські лінгвокультурні концепти: когнітивний і квантитативний підходи (на матеріалі англословної прози XVIII – XX століть)*. (Дис. ... д-ра філол. наук). Чернівці.
- Малахова, С.А. (2011). *Личностно-эмоциональные концепты «гордость» и «стыд» в русской и английской лингвокультурах*. Армавир: АГПА.
- Мизин, К. (2018). Изменение ценностных приоритетов в современных европейских лингвокультурах: морально-этический концепт ГОРДОСТЬ. *OPERA SLAVICA*, 28(4), 5-33.

УДК 81'373:81(420):81(477)

Аладько Д.О., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

МОТИВАЦІЙНА МОДЕЛЬ «МАТЕРІАЛ – ВИРІБ» В НОМІНАЦІЯХ ПОСУДУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Будь-який предмет посуду, як і будь-який інший артефакт, є зробленим з певного матеріалу, назва якого стає джерелом метонімічної експансії. Оскільки матеріал є невід'ємною складовою частиною об'єкту, це стає шляхом розвитку метонімії, кінцевим результатом є номінація об'єкту-мети. Обрати матеріал ознакою найменування означає не просто сказати, що предмет зроблений, скажімо, з міді. Це говорить також про те, що матеріал виробу є важливим у процесі комунікації.

В англійській літературній мові та регіональних діалектах назва матеріалу, з якого виготовлений об'єкт, експлікується в наступних номінаціях: *yetlin* «невеликий горщик» (діал. *yetlin* «чавун») (EDD 6, с. 579); *lead* «свинцева каструля» (EDD 3, с. 549); *iron* «сковорода» (EDD 3, с. 331); *tin* «будь-який предмет посуду зроблений з олова» (EDD 6, 153). У згаданих номінаціях мотиваційною ознакою є назва металу (залізо, мідь, свинець, олово, чавун), з якого вироблено предмет посуду. Зазначимо той факт, що серед інших відразу три номінації пов'язані з оловом. Це ймовірно викликано широким використанням олов'яного посуду, оскільки Британські острови відомі багатими покладами олов'яної руди і, ще за античних часів, були відомі як Олов'яні острови. Окрім назв, пов'язаних з металом, посудні номінації мотивуються назвами деревини та рослин: *timber* «будь-який предмет посуду виготовлений з дерева» (EDD 6, с. 149); *hod* «дерев'яна фляжка» (від діал. *hod* «деревина») (EDD 3, с. 191); *ash* «невелика чашка зроблена з ясеня» (EDD 1, с. 82). Із зазначених назв виділимо номінацію *tazer*, яка, хоча і є запозиченням з давньо-норвезької мови, зберігає для носіїв англійської мови прозору внутрішню форму через існування численних норвезьких поселень та широкі контакти між носіями обох мов.

В українській мові за назвою матеріалу номінуються *чавун* (Онишкевич 2, с. 361); *бляха* «бляшаний лист для випічки» (Лисенко,

с. 33); *блеха* «лист для випікання» (Аркушин 1, с. 22); *тиква* (ВТССУМ); *калебас* (ВТССУМ).

У діалектах української мови зафіксовано деривати на позначення предметів посуду, що утворені суфіксальним способом словотворення, мотиваційною ознакою яких є назва металу, з якого виготовлено об'єкт: *мідинка* «посудина з міді, латуні, бронзи» (Піпаш, с. 102); *цинівка* «олов'яна чашка (оцинкована)» (Піпаш, с. 215); *бляхар* «бляшаний посуд» (Онишкевич 1, с. 60); *бляшанка* «чарка» (Онишкевич 1, с. 60); *жерстянка* «банка з жерсті, бляшанка» (ВТССУМ); *мідень* «мідний казан, горщик» (ВТССУМ); *залізняк* «казан» (ВТССУМ).

Номінації, що пов'язані з деревиною, свідчать про розповсюдженість дерев'яного посуду та навіть вказують на конкретні види деревини, які використовувались при виготовленні посуду: *деревийнка* «дерев'яна посудина» (Піпаш, с. 46); *вербівка* «посуд із вербового дерева» (Онишкевич 1, с. 89); *дубівка* «бочка» (Онишкевич 1, с. 237); *калинниця* «дерев'яний посуд» (Онишкевич 1, с. 336); *солом'яник* «посудина з соломи для зберігання зерна» (Аркушин 2, с. 161). Механізм виникнення таких назв ймовірно знаходиться у сфері традиційного побуту народу та в тому, як мовна свідомість категоризує навколишній світ. Уявімо собі ситуацію, коли в домі є предмети посуду, зокрема чашки, зроблені з різного матеріалу. При потребі використання саме певного предмета посуду, з метою, наприклад, економії часу, відбувається заміщення словосполучення типу «чашка, зроблена з верби» номінативною одиницею «вербівка», внутрішня форма якої прозора і однозначна (за допомогою кореню -верб- та суфіксу із предметним значенням -івк-) вказує на референт оточуючого світу.

Внутрішня форма робить значення слова мотивованим, однак ця обумовленість не є повною. Назву *вербівка* в принципі міг би отримати будь-який предмет, що вироблений з верби і входить у парадигму жіночого роду в українській мові. Лексема *солом'яник*, наприклад, співвідноситься відразу з кількома референтами оточуючого світу, що зроблені з соломи (посудина, капелюх, матрац) (Аркушин 2, с. 161). Зазначена номінація, таким чином, категоризується в межах конкретного предметного фрейму «назви посуду» й існує в мовній свідомості як найменування предмета посуду. Зазначимо найменування, в яких актуалізуються назви інших матеріалів: *фарфурка* «фарфоровий посуд» (Піпаш, с. 206); *порцілан* «керамічний і скляний посуд» (Піпаш, с. 151); *склянка* «скляна посудина

циліндричної форми» (ВТССУМ); *склинник* «графин; слоїк» (Піпаш, с. 176). З наведених прикладів виокремимо номінацію *порцілан*, яка є прикладом генералізації, розширення значення, коли найменування певного типу посуду (зробленого з порцеляну) стає категоріальною назвою посуду (керамічного, скляного) в цілому.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що метонімічна мотиваційна модель «матеріал – виріб з нього» є продуктивною в обох досліджуваних мовах. Найменування на позначення предметів посуду, що мають ознакою номінації матеріал виготовлення, утворюються як шляхом суто семантичної деривації, так і за допомогою афіксальних словотвірних дериватів, в основі яких міститься ідеалізована когнітивна модель.

Список використаних джерел:

- Аркушин, Г. (2000). *Словник західнополіських говірок*. Луцьк.
Великий тлумачний словник сучасної української мови. (2005). Київ.
Онишкевич, М. (1984). *Словник бойківських говірок*. Київ.
Піпаш, Ю. (2005). *Матеріали до словника гуцульських говірок*. Ужгород.
Wright, J. (1898 – 1902). *The English Dialect Dictionary*. London.

УДК [811.161.2:811.111]’373

Близнюк К.Р., канд. філол. наук

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна)*

**ЛАКУНАРНІСТЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ
«DONATION»: АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ПАРАЛЕЛІ**

Лакунарність є важливою рисою мов світу, адже саме через наявність у них лексичних лакун (формальних чи семантичних) проявляються особливості сприйняття й вербалізації носіями відповідних мов історичного досвіду, звичаїв, вірувань, традицій, явищ навколишнього світу тощо. М. Онищук називає мовними лакунами «базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, які ускладнюють переклад текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність у зіставляваній мові відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначення понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення» (2013, с. 6). Вивчення мовних лакун постає завданням зіставних досліджень, оскільки «лакунарність картини світу виявляється тільки

тоді, коли картина світу зіставляється з іншою картиною світу, з тезаурусом, представленим в нормативному словнику...» (Анохіна, 2012, с. 17). Тобто тільки у зіставленні можливо виявити лакуну, увиразнити її та проаналізувати. При цьому важливо, що лакунарність мов не є явищем абсолютним. Зіставлення двох близькоспоріднених мов, носії яких мають значну близькість культурного, історичного, економічного та інших контекстів, може не виявити без еквівалентності, натомість зіставлення мов неспоріднених чи віддаленоспоріднених гарантує дослідникам віднайдення мовних лакун. Особливий інтерес під час аналізу споріднених мов становлять семантичні лакуни, оскільки у таких мовах часто існує формально еквівалентна лексика, проте її семантичний обсяг не є ідентичним. Окремі компоненти значень, конотації, оцінки, асоціації творять семантичні лакуни, що «виникають в результаті неперекладності культурем, мовних явищ, які впливають з культури, особливо з рефлексії народу над власною культурою» (Чуланова & Сисоева, 2019, с. 1007).

Така лакуна утворилася навколо поняття «donation» в англійській мові та його формального відповідника «пожертва» в українській. Хоча носії цих двох мов мають давні традиції благодійництва, проте семантичний простір зазначених понять у мовах нетотожний. Для дослідження семантичної лакуни методикою аналізу словникових дефініцій було відібрано лексеми-члени лексико-семантичних груп (ЛСГ) «donation» в англійській мові та ЛСГ «пожертва» і «благодійність» в українській; проведено компонентний аналіз та змодельовано матриці ЛСГ (зразок Табл. 1); зіставлено семний склад ЛСГ; виявлено спільне й відмінне у репрезентації благодійництва в англійській та українській мовах.

Таблиця 1

**Фрагмент матриці «Лексико-семантична група «donation»
в англійській мові»**

Лексеми	Семи	gift / дар	something / щось	someone / хтось	money / гроші	give / давати	given / відданий	without expectation / без очікування	return / повернення	others / інші	act / дія	present / подарунок	make / робити	cause / справа	help / допомога	charity / благодійність	public / громадський	institution / установа	humanitarian/гуманітарн	equivalent / еквівалент	donation / жертва
---------	------	------------	------------------	-----------------	---------------	---------------	------------------	---	---------------------	---------------	-----------	---------------------	---------------	----------------	-----------------	-------------------------	----------------------	------------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------

charity	1	1		1	1				1	1			1	1	1	1	1	1	1	
philanthropy	1			1	1	1			1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	
patron	1		1	1	1				1				1	1			1			
contribution	1	1		1	1				1			1	1	1	1	1	1	1	1	
gift	1	1	1		1	1	1	1	1	1										
donation	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	1		1	1	1	1	1	1
beneficence	1			1					1				1		1	1	1	1	1	1
lagniappe	1	1	1			1	1	1												
to contribute	1	1		1	1						1	1	1	1						1
alms	1	1		1	1	1							1		1	1	1	1	1	1
benefaction	1			1						1			1		1	1	1	1	1	1
donative	1	1	1		1	1	1	1												1
handsel	1	1	1			1	1	1				1								
oblation	1									1		1								

Об'єктом дослідження обрано одиниці ЛСГ «donation» в англійській мові та ЛСГ «пожертва» і «благодійність» в українській. Предмет – частотність одиниць і семантичні відношення між ними. Джерельною базою дослідження стали одні з найавторитетніших лексикографічних видань відповідними мовами, а саме: Merriam-Webster's collegiate dictionary (2005) і Словник української мови в 11 т. (Білодід, 1970-1980).

ЛСГ «donation» в англійській мові у межах нашого дослідження репрезентують 38 лексем і 190 сем (із яких 108 – одиничні). Найчастотнішими семами виступають 'gift' (дар) (27 – тут і далі в дужках вказана частотність семи в ЛСГ), 'something' (щось) (21), 'someone' (хтось) (19), 'money' (гроші) (17), 'give' (дати) (17), 'given' (відданий) (16), 'without expectation' (без очікування) (13), 'return' (повернення) (13), 'others' (інші) (11), 'act' (дія) (11), 'present' (подарунок) (11), 'make' (робити) (11), 'cause' (справа) (10), 'help' (допомога) (10), 'charity' (благодійність) (9), 'public' (громадський) (8), 'institution' (установа) (8), 'humanitarian' (гуманітарний) (7), 'equivalent' (еквівалент) (7), 'donation' (пожертва) (7), 'support' (підтримка) (6), 'free' (безкоштовний) (5). В англійській мові поняття пожертви максимально конкретизоване: переважно йдеться про гроші, їжу, речі, час чи їхні еквіваленти, які віддають тим, хто потребує, безкоштовно й не очікуючи повернення. Домінує сема 'gift' (дар). Крім того, на периферії ЛСГ серед отримувачів пожертв бачимо не тільки нужденних, а й мистецтво, літературу, митців.

ЛСГ «пожертва» в українській мові у межах нашого дослідження репрезентують 26 лексем і 105 сем (із яких 57 одиничні). Найбільшу

частотність виявили семи 'пожертвувати' (16), 'пожертвування' (13), 'жертва' (12), 'приносити' (11), 'хтось' (11), 'щось' (10), 'жертвувати' (8), 'на користь' (8), 'предмет' (8), 'дія' (7), 'самопожертва' (7), 'бог' (6), 'внесок' (6), 'подарунок' (6), 'дати' (6), 'добровільний' (6), 'обряд' (6), 'релігійний' (6), 'гроші' (5), 'дар' (5), 'живий' (5), 'істота' (5), 'милостиня' (5), 'народ' (5), 'установа' (5). Поняття «пожертва» в українській мовній картині світу ближче до англійського «sacrifice», адже у його семантиці відображено зв'язок із релігією, богом, обрядами, а водночас із жертовністю й самопожертвою. Частково згадано про матеріальну підтримку, але її не деталізовано (окрім сем 'гроші' та 'милостиня'). Сема 'дар', попри належність до ядерної зони ЛСГ, має набагато нижчу частотність, ніж в еквівалентній англійській ЛСГ, тобто менш актуальна для носіїв української мови.

Ще одним відповідником до ЛСГ «donation» постає ЛСГ «благодійність», яку репрезентують 35 лексем і 84 семи (із них 16 одиничних). До найчастотніших сем належать 'допомога' (22), 'подання' (21), 'людина' (14), 'благодійність' (13), 'особа' (13), 'гуманність' (13), 'підтримка' (12), 'матеріальний' (11), 'ставлення' (11), 'гуманізм' (11), 'людяний' (11), 'пройнятий' (11), 'людяність' (11), 'благодійник' (10), 'добродійник' (10), 'бідний' (8), 'гуманний' (8), 'свій' (8), 'турбота' (8), 'благо' (8). У цій ЛСГ на перший план виступають людяність, турбота про особу, що потребує допомоги, проте склад допомоги не конкретизовано. Відсутні згадки про дарування. Домінує сема 'допомога'. В ЛСГ «donation» також наявна сема 'help', але вона має набагато меншу частотність.

Отже, попри формальну наявність в українській мові перекладних еквівалентів до лексеми *donation*, семантичні обсяги понять, що стоять за ними у свідомості мовців, нетотожні: для носіїв англійської мови благодійність конкретна й переважно матеріальна, натомість в українській мовній картині світу вона стоїть ближче до емоційної сфери.

Список використаних джерел:

- Анохіна, Т. О. (2012). Лексико-семантична лакунарність: міжмовні паралелі. *Філологічні трактати*, 4 (3), 14-20.
- Білодід, І. К. (Ред.). (1970-1980). *Словник української мови* (Т. 1-11). Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні.
- Онищук, М. І. (2013). *Парадигматична лакунарність в англійській і українській мовах: системно-структурний та контрастивно-типологічний аспекти*.

(Автореф. дис. канд. філол. наук). Київський національний лінгвістичний університет. Київ.

Чуланова, Г., & Сисоева, І. (2019). Семантична лакунарність англійської та української мова спричинена неперекладністю культурем. *Молодий вчений*, 11 (75), 1007-1010. Available at: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-216>
Merriam-Webster's collegiate dictionary. (2005). 11th ed. Springfield, Mass. : Merriam-Webster, Inc.

УДК 81'373

**Залужна О.О., канд. філол. наук,
Мокра Т.А., магістрантка**
*Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)*

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ДІЄСЛОВА У СФЕРІ КУЛІНАРІЇ (на матеріалі англійської та української мов)

Однією з культурних спадщин народів світу, поряд із мовою, літературою, мистецтвом вважається кулінарія, яка, як правило, характеризується складною рецептурою та комбінованим способом приготування (Доцяк, 1995). Невід'ємною частиною кулінарної терміносистеми є не тільки іменники та прикметники на позначення продуктів харчування, але і дієслова, які описують процеси приготування страв. У мові та мовленні кулінарні процеси номінуються з-поміж іншого за допомогою інструментальних дієслів, якими можуть виступати як предмети, свідомо виготовлені для виконання будь-яких спеціалізованих дій (Ямпанова), так і частини тіла людини (Залужна, 2008).

Мета роботи передбачає аналіз структури та семантики інструментальних дієслів (ІД) на матеріалі англійської та української мов, базуючись на їхній приналежності до одного з шести способів обробки сировини та готової продукції в кулінарії. Досягнення мети стає можливим за умови виконання наступних завдань: вивчити структурні та семантичні особливості інструментальних дієслів, на підставі проведеного аналізу укласти класифікацію та провести кількісний аналіз емпіричного матеріалу з метою встановлення продуктивності виділених груп.

Матеріалом дослідження слугують 64 лексичних одиниць (ЛО) (33 ЛО в англійській та 31 ЛО в українській мові), отриманих методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел, серед яких зокрема

Oxford English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Словник української мови; крім того залучалися сучасні кулінарні друковані джерела.

Об'єктом дослідження виступають інструментальні дієслова в англійській та українській мовах. Предметом дослідження є структурно-семантичні особливості інструментальних дієслів в англійській та українській мовах, які використовуються у сфері кулінарії у цілому та для передачі способів обробки продуктів зокрема.

Із метою отримання готового продукту, в обох лінгвокультурах використовуються термічні, механічні, гідромеханічні, хімічні, електрофізичні та масообмінні способи обробки продуктів харчування (Доцяк, 1995). Кожен із цих способів зумовлює використання інструментальних дієслів з метою опису чи конкретизації відповідних процесів.

Механічний спосіб обробки сировини чи продуктів налічує 15 ЛО англійської мови та 17 ЛО української мови. Сюди відносяться такі ІД, як наприклад, англ. *chop* 'подрібнювати', *dice* 'нарізати кубиками'; укр. *різати*, *тиснути*, *м'яти*, *подрібнювати* та ін. Наприклад:

англ. *to cut* «divide into pieces with a knife or other sharp implement» (LONGMAN) 'ділити на частини ножем чи гострим інструментом'

(1) англ. *Cut the beef into thin slices* (LONGMAN) 'Поріж яловичину на шматочки'.

укр. *різати* (ріжу, ріжеш) 'чим-небудь, перев. гострим, розділяти щось на частини, подрібнювати або відокремлювати частину від цілого' (СУМ).

(2) укр. *Кухарка поналивала в миски борщу, шафар став із ножем до кулеші й почав ним різати по шматкові для кожного робітника* (СУМ).

укр. *сіяти* 'пропускаючи що-небудь через сито, решето та ін., відокремлювати менші часточки від більших, очищати від сторонніх домішок' (СУМ).

(3) укр. *У коморі сіє наша наймичка муку та й співає* (СУМ).

Термічний спосіб обробки сировини чи продуктів налічує 13 ЛО англійської мови та 8 ЛО української мови, наприклад, англ. *grill*, *fry*; укр. *варити*, *смажити*, *тушкувати* та ін. Наприклад:

англ. *to boil* «when a kettle, pan, etc. is heated until the water inside it boils» (LONGMAN) 'коли чайник, каструлю та ін. нагрівають, доки вода в середині не закипить'.

(4) англ. *I'll boil water and make some tea* (LONGMAN) 'Я закип'ячу воду та зроблю чай'.

укр. *пекти* 'готувати їжу, нагріваючи, прокалюючи на вогні або на жару (у печі, в духовці і т. ін.)' (СУМ).

(5) укр. *Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті* (СУМ).

До категорії хімічної обробки сировини чи продуктів належать 5 ЛО англійської мови та 3 ЛО української, серед них, англ. *ferment* 'ферментувати', *pickle* 'маринувати'; укр. *маринувати, ферментувати* та ін. Наприклад:

to marinate «to put meat or fish in a marinade, or to be left in a marinade for some time» (LONGMAN) 'покласти м'ясо чи рибу у маринад або бути залишеним у маринаді протягом деякого часу'

(6) англ. *Alternatively, make the sauce in advance and marinate the ribs for a couple of hours* (LONGMAN) 'Або ж, зробіть соус наперед та замаринуйте реберця на кілька годин'.

укр. *ферментувати* «використовувати ферменти для формування певних характеристик сировини, напівфабрикатів, готової продукції» (СУМ).

(7) укр. *Ферментувати капусту можна великими шматками або нашатковану* (СУМ).

Гідромеханічна обробка сировини або продуктів харчування налічує 3 ЛО в українській мові, в англійській мові таких ЛО не виявлено. Наприклад:

промивати «очищати від бруду за допомогою води або іншої рідини» (СУМ).

(8) укр. *Молодий шпинат обчищають, промивають, струшують від води, дрібно нарізують і заливають соусом з олії* (СУМ).

Ні в українській, ні в англійській мовах не виявлено ЛО на позначення електрофізичних та масообмінних способів обробки продуктів чи сировини.

Отримані результати показують, що найбільш продуктивною групою дієслів як в англійській, так і в українській мовах, можна вважати групу «механічного способу обробки сировини чи продуктів». У ній наявні 15 ЛО англійської мови та 17 ЛО української мови. Категорія «термічного способу обробки сировини чи продуктів» налічує 13 ЛО англійської мови та 8 ЛО української мови. До наступної групи «хімічної обробки сировини чи продуктів» відносяться 5 ЛО англійської мови та 3 ЛО української мови. Найменш продуктивна категорія – категорія «гідромеханічної обробки сировини чи продуктів,

у ній наявні 3 ЛО української мови, відповідників у англійській мові не виявлено.

Список використаних джерел:

- Доцяк, В. С. (1995). *Українська кухня: Технологія приготування страв*. Київ: Вища школа.
- Залужна, О. О. (2008). Семантика інструмента в привативних дієсловах в англійській та українській мовах. *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур*: VI Міжвузівська конф. молодих учених, 28–29 січ. 2008 р. : матеріали. Донецьк : ДонНУ. (Т. 1). 86–89.
- Ямшанова, В. А. Категорія інструментальності в німецьком [Електронний ресурс]. Available at: <https://www.dissercat.com/content/kategoriya-instrumentalnosti-i-sposoby-ee-eksplikatsii-v-tekstakh-gazetno-publitsisticheskog> (дата звернення : 09.04.2019).
- СУМ. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. URL : <http://sum.in.ua> (дата звернення : 09.08.2021).
- LONGMAN. Longman Dictionary of Contemporary English (2007). [S. Bullon, A. Gadsby, etc. (eds.)]. Edinburgh : Pearson Education Ltd.

УДК 81.373.2+811.111+81.161.2

Павловська Л.О., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ОПОЗИЦІЙНА СЕМАНТИКА ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ

Про значущість протиставлень щодо мовної системи вперше заговорили представники лінгвістичного структуралізму Празької школи. Пізніше опозитивний метод був транспонований і на дослідницькі парадигми інших наук, зокрема й культурології, етнології та етнолінгвістики. Виявилось, що досліджувані у цих науках явища мають бінарну структуру.

Наявність дуальності в основних поняттях навколишньої дійсності у архаїчних суспільствах сьогодні в наукознавстві не викликає сумніву. Давно вже було встановлено, що у т. зв. елементарних (архаїчних, первісних) суспільствах переважають символічні системи класифікації явищ зовнішнього світу, які ґрунтуються на бінарному принципі.

Вихідним дуальним протиставленням у контексті благопобажань і злопобажань (прокльонів) є протиставлення добро – зло. Опозиція *добро - зло* належить до універсальних семіотичних опозицій. Їй властива здатність виявляти полярну оцінність. Позитивна і негативна маркованість конститuentів антонімічної пари *добро – зло* пов'язана із дуалістичним поглядом на природу. Зокрема наші предки-слов'яни, розуміння світу яких не обмежувалося зовнішньою, матеріальною стороною, усі природні явища залежно від їхнього впливу на людину розділили на дві протилежні сили, що відбилося у віруваннях у Білобога та Чорнобога – представників світла і темряви, добра і зла. За С. Плачиндою, Білобог – головний бог добра. За повір'ям – творець землі, води, світла; батько Перуна; захисник людей від зла. Народні легенди зображують Білобога у постійній боротьбі з Чорнобогом (Плачинда, с. 14).

Для вираження понять добра, щастя тощо, зауважує Н. Бобух, вживалися лексеми, що означали світло, тепло, а поняття зла, нещастя передавалося за допомогою слів, що означали темряву й холод. Субстантивний біном *добро – зло* належить до базових опозицій, які експлікують архаїчну мовну картину світу. Символічне протиставлення добро – зло ґрунтується на позитивному оцінному змісті першого конститuenta і негативному – другого.

Номінанти *добро* “усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям; благо, добро, щастя; протил. лихо, зло” (ВТСУМ, с. 307, 86) та *зло* “що-небудь недобре, погане; нещастя, лихо, горе; протил. добро” (ВТСУМ, с. 463) етимологи виводять із індоєвропейської прамови. Так, *добро* етимологічно сягає інд.-євр. **bod-r̥, bhadrā-* (t/v) з **dhabh-* ‘підходящий, хороший’ (у с.-в.-н. *dhab*, у д.-в.-н. *tapfar*, у н.-в.-нім. *tapfer* ‘хоробрий, сильний, міцний, збитий’ (Mach., s. 90; Фасм., т. 1, с. 521). Зло вчені виводять із і.-є. **ǵvel-* (пор. лит. *atžylùs* ‘грубий, неприємний, немилосердний’, *įžviltnas* ‘косий, уривчастий’, *įžūlùs* ‘нахабний, безсоромний, докучливий’ *pražutnas* ‘похилений, косий’ (Mach., s. 586), лит. *zvilavo* (‘кланятися’, давньоінд. *hvárati, hválati* ‘іде непрямыми шляхами, петляє, спотикається, падає’ (Фасм., т. 2, с. 99).

У такому розумінні не позбавленою сенсу видається психологічна версія про те, що у архаїчному членування світу на перше місце ставилося прагнення людини всі явища дійсності сприймати у контексті користі або шкоди для себе чи для своєї соціальної групи, і кожну з наявних світоглядних опозицій розглядати як рефлексію основного протиставлення “*сприятливий / несприятливий*”. У будь-

якому разі таке бінарне членування має антропоцентричне підґрунтя. У архаїчному світосприйнятті, як вважають дослідники, надзвичайно важлива роль належала емоціям. Їх розрізняють за такими оцінками: позитивна, негативна, подвійна (амбівалентна) та невизначена. Зокрема позитивна оцінка задовольняє певні емотивні вияви людини (що відповідає лівій стороні протиставлення “сприятливий”), натомість негативні перешкоджають такому задоволенню (правий член опозиції “несприятливий”).

Образи, що лежать у основі внутрішньої форми благопобажань / злопобажань як ритуальних вербальних формул імплікують ідею вербальних дій – стимуляторів задоволення, радості людини, приемних та неприемних емоційних переживань. Однак у семантичній структурі благопобажань ідея позитивних емоцій є експліцитною через наявність компонента *благо*. Досліджувані благопобажання різною мірою відображають інтегровані позитивні емоції адресанта, реалізовані через побажання благ та усього, що у свідомості адресата із благом асоціюється.

Отже, своєю формою благопобажання апелюють до джерел безпеки людини – вони людині сприяють, а злопобажання, навпаки, відбивають негативний емоційний стан адресанта та його психічні реакції щодо проявів та рефлексій адресата, пов’язаних із різними проявами зла (фізичного, що завдає людині страждань і порушує її добробут; морального, закоріненого у недосконалості моральної природи людини; соціального, що виходить із недосконалості соціальних відносин). Злопобажання, виражаючи інтегровані негативні емоції адресанта (заперечення, незгоду, обурення, роздратування), апелюють до джерел небезпеки для людини, до усього, що у концептуальній та мовній картинах світу є уособленням зла – тобто несприятливим для людини.

Список використаних джерел

- Бусел, І. Т. (2001). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Ірпінь : ВТ «Перун».
- Плачинда, С. П. (1993). *Словник давньоукраїнської міфології*. Український письменник.
- Фасмер, М. (1986). *Этимологический словарь русского языка*. Москва : Прогресс, (Т. 1).
- Machek, V. (1957). *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha : ČSAV.

УДК 81'373.2

Кінашук А.В., асистент
Національний університет водного господарства та
природокористування
(Рівне, Україна)

СПЕЦИФІКАТОРИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ПРЕДИКАТІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки семантико-функціональний підхід у дослідженні семантики специфічних класів слів усе частіше опиняється у полі зору науковців (Н.Бондар, А.Залізник, О.Десюкевич та ін.). Напрацювання науковців цього напрямку засвідчують актуальність досліджень з функціонального синтаксису, зокрема на предмет вивчення предикатів, актантів та специфікаторів семантичної структури.

Мета розвідки – схарактеризувати специфікатори тематичної групи предикатів на позначення ірраціональної поведінки в англійській, німецькій та українській мовах.

У розвідці специфікатор тлумачимо як окремий елемент семантичної структури, який може бути вживаний у будь-якій ситуації та з будь-яким предикатом.

Для предикатів тематичної групи на позначення ірраціональної поведінки в англійській, німецькій та українській мові у ситуації «ірраціональна мовленнева діяльність» виокремлюємо специфікатор Спосіб дії, який синтаксично може бути виражений прислівником, пор.: укр. *Володимир почав у голос марити* (КУМ); англ. *Lejb Abrahamovich was talking nonsense at the river again* (RC); нім. *Ich delirierte schon wieder* (DWDS), дієприслівниковим зворотом, пор.: укр. *Добре було б дати сюди підбори, передок і закоти з малинової шкіри, – химерив Омелько, розглядаючи замшу* (КУМ), або сполученням іменника з прийменником, пор.: нім. *Die Frau, die ein teures Kind verloren, delirierte in Mutterfreuden, wer Vermögensverluste erlitten, hält sich für außerordentlich reich, das betrogene Mädchen sieht sich zärtlich geliebt* (DWDS).

Віднаходимо також приклади, які у ситуації «ірраціональна мовленнева діяльність» презентують специфікатор Темпоральність в англійській, німецькій та українській мовах. При цьому часовий аспект може презентувати регулярний стан справ, пор.: укр. *Але стала химерити, щовечора мучила мене: «Чи вернеться до нас той*

чоловік, – це про тебе, – навіть він нам, ти мене не покинеш, мамо?» (КУМ). Часовий орієнтир специфікатора характеризуємо періодом, пор.: англ. *Just listen to a copper sit there and talk rubbish for a few minutes* (BNC), або точковим часом: нім. *Um neun Uhr fing Caspar an zu delirieren* (DWDS). Синтаксично специфікатор Темпоральність може бути виражений прислівником, пор.: укр. *Іноді хвора впадала в забуття, ніби засинала, тоді вона марила* (КУМ), або підрядним реченням: нім. *Er sagte es mir mit einem furchtbaren Gram der Sorge um mich, und als er dann das Bewußtsein verlor und delirierte, war aus den Worten, die er mitunter hervorstieß, zu erkennen, wie er gequält wurde von der Angst, mich ohne seinen Schutz, unfertig zu verlassen – und von meiner Todesangst muß ich schweigen* (DWDS).

У ситуації «ірраціональна мовленнєва діяльність» виокремлюємо специфікатор Місце, який синтаксично може бути виражений прислівником, пор.: укр. *Удома вона почала заговорюватися* [авт.], або сполученням іменника та прийменника: англ. *Is it just me or was she talking nonsense in the meeting?* (CD); нім. *Und der vom Tode schon gestreifte Mann hielt sich an die Arbeit, malte mit schwindender Kraft, bis er fieberglühend, irredend an der Staffelei zusammenbrach* (DWDS).

У ситуації «ірраціональна мовленнєва діяльність» також виокремлюємо специфікатор Кількість, який синтаксично може бути виражений іменником, пор.: укр. *Ох, старі голови та розумні; химерять-химерять, та й зроблять з лемеша швайку* (СУМ); англ. *The children babbled excitedly among themselves* (CD); відносним займенником: нім. *Ihm folgte der Mann in der Samtjacke, der irre redete, Doktor Wilhelm und, von Matrosen getragen, schließlich der kleine Siegfried Liebling als Leiche nach* (DWDS).

Відтак, для тематичної групи предикатів на позначення ірраціональної поведінки в англійській, німецькій та українській мовах виокремлюємо специфікатори Спосіб дії, Темпоральність, Кількість та Місце. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні специфікаторів для інших тематичних груп ірраціональних предикатів.

Список використаних джерел:

КУМ: Корпус української мови. Available at: <http://www.mova.info/corpus.aspx>.

СУМ: Словник української мови. Available at: <http://sum.in.ua/>.

BNC: The British National Corpus. Available at: <https://www.english-corpora.org/bnc/>

CD: Cambridge Dictionary. Available at: <https://dictionary.cambridge.org/ru>

DWDS: Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache. Available at: <https://www.dwds.de>

RC: Reverso.Context. Available at: <https://context.reverso.net>

УДК 81'373:811.111+133.1+161.2

Дулюк С.А., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЛЮДИНИ В АНГЛІЙСЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОСИСТЕМАХ

Становлення когнітивно-дискурсивної парадигми в сучасному мовознавстві зумовлює необхідність дослідження концептуальної та мовної картин світу. Формування та розвиток терміну «концепт», який бере свій початок ще у давньогрецьких вчених, у наш час настільки розширив сферу функціонування, що став інтегральним терміном і використовується у різних галузях науки. Це й обумовлює неоднорідність трактування концептів і відсутність єдиної дефініції для тлумачення цього терміну.

Концепт (від лат. *conspicere* – складати, подавати) – формулювання, розумовий образ, загальна думка, поняття, що домінують у художньому творі чи літературознавчій статті. Поняття запровадив російський філософ та літературознавець С. Аскольдов-Алексєєв, тлумачив його як «мисленне утворення, що заміщує в процесі думки невизначену кількість предметів одного і того ж типу» (Аскольдов, 1997, с. 267).

Визначення концепту можна назвати синкретичним. Воно поєднує доводи різних підходів: концепт – це елемент свідомості, що залежить від психічного життя індивіда, ментальна структурна одиниця всієї сукупності колективних та індивідуальних людських знань про світ, про окремих предмет, явище дійсності, що має відображення в мові і нерозривно пов'язана з людиною і сферами її діяльності. Сучасна лінгвістика бере участь в розгляді концептуальної картини світу (концептосфери) і принципів опису її окремих фрагментів. Термін «картина світу» вперше була застосована на межі ХІХ-ХХ ст. фізиком В. Герцом і розумілася ним як «сукупність внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, що служать для виведення логічних суджень відносно поведінки цих об'єктів». Дослідженням мовної та концептуальної картини світу займалися різні вчені, такі як: Г. Герц, М. Хайдеггер, В. фон Гумбольдт, О. Потебня, Л. Вайсгербер, О. Хорошун, О. Хрищена, В. Маслова. Згідно з О. Хорошун, мовна картина світу – це «спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що

полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретація навколишнього світу за національними концептуальними канонами».

Люди які говорять різними мовами, мають різні картини світу, тому що картина світу – це мисленнєве уявлення світу, така ментальна форма, яка утворюється за законами людської свідомості і має різні форми існування в залежності від потреб пізнання дійсності. Мовна картина світу існує за рахунок пізнання людиною навколишньої дійсності. Образи які існують в мовній картині світу не завжди збігаються із науковими поясненнями того чи іншого феномену (Жайворонок, 2002, с. 154).

На відміну від мовної картини світу, концептуальна картина світу – це не лише система понять про сукупність реалій довкілля, а й система смислів, втілена в ці реалії через слова – концепти. Концептуальна картина світу є значно ширшою, ніж мовна, тому що в її створенні беруть участь різні типи мислення.

Розумова діяльність становить нерозривну єдність з мовною діяльністю і спрямована на виробництво нових або відтворення вже відомих набутих знань. Людина може впливати на інтелект іншої людини, орієнтуючись на те якого роду її діяльність і передаючи їй результати власної розумової діяльності. Під концептом ІНТЕЛЕКТ розуміють здатність людини мислити, приймати рішення, доцільно використовувати свої здібності для успішного виконання діяльності певного роду в досліджуваних мовах. Інтелектуальні здібності людини включають в себе безліч компонентів, які взаємопов'язані між собою і реалізуються у виконанні людиною різноманітних соціальних ролей. Концептуальна сфера «інтелектуальні здібності людини» розглядається у фразеологічній картині світу англійської, французької та української мови як складне переплетення інтенційних, когнітивних і моральних аспектів і займають важливе місце в картині світу мов, що вивчаються. Різницю у вербалізації ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЛЮДИНИ в фразеосистемах досліджуваних мов зумовлює перш за все кількість дібраних фразеологічних одиниць (ФО). Англійські ФО здебільшого належить до фразео-семантичної підгрупи «Знання, здатність отримувати знання», французькі – до підгрупи «Мудрість», українські – до підгруп «Розумові здібності» та «Обмеженість».

Пошук повних, часткових еквівалентів, аналогів чи безеквівалентних фразеологічних одиниць на позначення концепту

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ в українській, англійській та французькій мовах допомагає виявити спільні та відмінні риси в мовних картинах світу досліджуваних мов. До повних еквівалентів належать такі ФО: фр. *avoir la langue bien pendue* – укр. *мати добре підвішений язик*; фр. *tête comme un âne* – укр. *впертий як осел*; англ. *a clear head* – укр. *світла голова*.

Часткові еквіваленти в досліджуваних мовах є: *stupid as an owl* (дурний як сова) – *bête comme un rhinoceros* (дурний як носоріг) – *дурний як сивий мерин*; *doubting Thomas* – *etre comme Saint Thomas* – *Фома невірющий*; *soft in the head* – *petite tête* – *порожня голова*. Аналоги мають однакове чи близьке значення, але різну внутрішню форму: *have a quick wit* – *avoir oublie d'être bete* – *голова варить*; *make a fool of oneself* – *être le dindon de la farce* – *пошити в дурні*; *faire la bête* – *play the goat* – *валяти дурня*. Також існують безеквівалентні фразеологічні одиниці: в англ. мові – *pit wits* (мізкувати); *chew the cud* (роздумувати); *proper Charley* (круглий дурень); *lame under the head* (некмітливий); в франц. мові – *connaitre/savoir qch de A jusqu'a Z* (знати що-небудь від початку до кінця); *faire le Jacques* (прикидатися дурником); *fin comme Gribouille* (невідповідальний); *faire son petit Saint-Jean* (розігрувати з себе дурня); *bête comme oie qui se laisse plumer sans crier* (дурний як гусак, який дає ощипати себе без крику); та в укр. мові: *як сніп дурний*; *клямка впала*; *з натоптаною головою*; *має лій (олію) в голові*.

Отже, ті фразеологічні одиниці на позначення концепту ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЛЮДИНИ які мають повні, або часткові еквіваленти в інших мовах зумовлені подібністю в концептуальних картинах, а безеквівалентні фразеологічні одиниці відображують національно-специфічні характеристики які характерні культурі тільки одного народу та не мають відповідників у жодних інших.

Список використаних джерел:

- Аскольдов, С.А. (1997). Концепт и слово. В: *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста*. Москва : Academia.
- Бардоши, В., & Эттингер, Ш. (2002). *Фразеологизмы французского языка*, Москва: Уральское издательство.
- Білоноженко, В.М., та ін. (1993). *Фразеологічний словник української мови*. Київ: Наукова думка.
- Жайворонок, В.В. (2002). Проблема концептуальної картини світу та її мовного відображення. *Культура народів Причорномор'я*, 31, 266.
- Kelly, W.A. (2010). *Cambridge Idioms Dictionary*. Cambridge : Cambridge University Press.

УДК 81'373

Подмовська О.І., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З ГАСТРОНОМІЧНИМ КОМПОНЕТОМ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Сучасний світ швидко змінюється, що знайшло своє актуальне відображення і в мові. Останнім часом різко зросла потреба до вивчення іноземних мов, які знаходять своє відображення в національному світобаченні. У міжкультурній комунікації на першому місці стоїть проблема взаєморозуміння. Відмінності між мовами, зумовлені відмінністю культур, відзначаються найбільше як в лексиці в загальному, так і в фразеології, яка відображає життя нації.

Науковий дискурс характеризується зростаючим інтересом лінгвістів і філологів до проблеми взаємини культур в умовах глобалізації, а також необхідністю більш детального вивчення найдавнішого концепту «Їжа» в українській та німецькій культурах як репрезентанта національно-культурної інформації в умовах діалогу культур.

Відома приказка «людина є тим, що вона їсть» не тільки має суто біологічний і фізіологічний смисли, а й має низку важливих культурологічних характеристик.

Проблемою фразеологічних одиниць займалися і займаються вчені в рамках найрізноманітніших наукових напрямків. Вченими детально опрацьовані різні визначення даного поняття, досліджено їх структуру, виявлені основні характеристики в рамках того або іншого наукового підходу. Нині існує декілька напрямків дослідження фразеологічних одиниць, а саме: культурологічний і лінгвокультурологічний (Ю. С. Степанов, В. І. Карасик, С. Г. Воркачев, Г. Г. Слишкін), логічний напрямок (Н. Д. Арутюнова, Р. І. Павіленіс), семантико-когнітивний напрямок (Е. С. Кубрякова, М. М. Болдирев, З. Д. Попова, І. А. Стернин).

Утім проблема вживання фразеологічних одиниць із гастрономічним компонентом розроблена недостатньо. Вона відноситься до тих тем, які залишаються поза основним фокусом інтересів наукового дискурсу.

У німецькій мові як загальна назва фразеологізмів вживають терміни *phraseologische Wortfügung* або *der Phraseologismus*.

Фразеологічні одиниці (ФО) звороти, як і слова, є готовими одиницями мови. Важливо відзначити, що вони не складаються щоразу заново, а відтворюються, як і окремі слова.

Питання вивчення ФО справедливо вважається одним із складних, адже існують різні точки зору на визначення ФО і науки про них, що призводить до різноманітних тлумачень основних понять і різних аспектів їх розгляду. Основною причиною розбіжності в трактуванні ФО, зокрема зарубіжних і українських вчених є зміст, який вони вкладають в поняття «фразеологія» (Мелех, 2014, с. 63).

Національна кухня і гастрономія постійно еволюціонують відповідно до розвитку народного господарства і світового ринку, що відображається в лексиці і фразеології мови, які передають певним чином особливості національного менталітету і зміни, які відбуваються в ньому. Колективна пам'ять і національна фразеологія зберігають соціокультурні поняття і асоціації, пов'язані з назвами продуктів і страв національної кухні, які формувалися впродовж століть (Калашник, 2009, с. 210).

Кілька феноменів харчування німецької гастрономічної системи має явну національну специфіку, яка відображається в гастрономічних пристрастях німців: у центрі німецькомовної гастрономії знаходяться назви м'яса, ковбасних виробів (Wurst, Würstchen, Bockwurst), картоплі (Kartoffel) і пива (Bier), типово німецьких продуктів, які відображають етнічну, лінгвосеміотичну і комунікативну специфіку. Найвідоміші страви німецької кухні номіновані такими національно-специфічними лексичними одиницями, як айнтопф (Eintopf), хакепетер (Hackerpeter), «крижана нога» (Eisbein) (Беляевский, 1997, с.8).

Німецькі кухарі створили понад 1500 видів різних ковбасок і сосисок з свинини і яловичини. Тому спостерігаємо в німецькій мові багато ФО з іменником Wurst (ковбаса): es ist jemandem alles Wurst – все байдуже; jemand will immer eine besondere Wurst gebraten haben – претендувати на особливу увагу до себе; aus jemandem Wurst machen – жорстоко побити когось; die Wurst nach der Speckseite werfen – пожертвувати малим заради великого; ein armes Würstchen – бідолаха.

Велике значення для німців має хліб. У Німеччині існує понад 300 сортів хліба. При цьому варто враховувати, що в поняття «Brot» німці вкладають ширший зміст, аніж українці. Ця назва в Німеччині стосується й різноманітної випічки, тістечок і печива: jemandem das Brot vom Munde stehlen – позбавляти когось шматка хліба; sein Brot

mit Tränen essen – ледве зводити кінці з кінцями; jemand isst das tägliche Brot – хтось у когось частий гість; wissen, auf welcher Seite das Brot gebuttert ist – бути досвідченим; jemanden ums Brot bringen – позбавити когось засобів для існування (Duden, 1992).

ФО з гастрономічним компонентом становлять значну частину фразеологічного фонду української мови. Наприклад: мало каші з'їв; сметаною вареників не зіпсуєш; хлібом не годуй.

Концепт «Хліб» в українських фразеологізмах часто вживають разом із сіллю. Зазвичай ці фразеологізми означають гостинність, товаришування, дружні стосунки, допомогу, а також матеріальний статус людини. Наприклад: ділитися останнім шматком хліба – виявляти співчуття, доброту, людяність у ставленні до когось.

Особливе місце посідає тематична група «Мед»: як (коли) мед, то й ложкою – вживається для вираження надмірного прагнення до чогось, як вияв надмірності в чому-небудь; занадто (Гаврись, 1981, с. 154).

ФО з гастрономічним компонентом в німецькій та українській мовах мають багато спільного, а також і металльні відмінності народів. Лексика їжі, її характеристики та дії або стани, пов'язані зі здобуванням, приготуванням та споживанням, формують особливе лінгвістичне середовище. ФО гастрономічного дискурсу – це особливий мовний мікросвіт, який розкриває характерні особливості відображення картини світу німецького та українського народів. Цей факт свідчить про актуальність та перспективність подальших досліджень в цій сфері.

Список використаних джерел:

- Беляевский, С. Н. (1997). *Сборник немецко-русских фразеологизмов: Фразеологизмы говорят о многом*. Минск : Высшая школа.
- Гаврись, В. І. (1981). *Німецько-український фразеологічний словник*. Київ : Радянська школа.
- Калашник, С. А. (2009). Структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць із національно-культурним компонентом у німецькій та французькій мовах. *Актуальні проблеми іноземної філології : Лінгвістика та літературознавство : Міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ. (Вип. III)*. 209–216.
- Мелех, Г. Б. (2014). *Мотиваційна база німецьких гастрономічних фразеологізмів*. Science and Education a New Dimension. 62–64.
- Duden* (1992). Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. G. Drosdowski, W. Scholze-Stubenrecht (Hrsg.). Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Duden Verlag. (Bd. 11).

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА І ГРАМАТИЧНА СЕМАНТИКА

УДК 81'06-81'26'276.6:61

Козіцька О.А., канд. філол. наук,
Поліщук Н.О., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Сучасні вчені порушують й активно досліджують найрізноманітніші питання термінології. Л. Симоненко зазначає: «Терміносистема сучасної української мови є потужною лінгвістичною базою, на основі якої формуються, усталюються й функціонують усі сфери науково-професійної діяльності» (Симоненко, 2001, с. 5). Особливого значення лінгвісти надають дослідженню структурно-семантичних особливостей терміна, оскільки переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика.

Як відомо, терміносистеми різних фахових мов вивчає багато українських та зарубіжних лінгвістів (А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, І.М. Кочан, З.Б. Куделько, Л.О. Симоненко та багато ін.). Структурно-семантичний потенціал термінів, їх словотвірна парадигма перебувають у центрі уваги багатьох учених (В.Г. Балог, Т.Л. Канделакі, В.Н. Прохорова, З.О. Сікорська, А.В. Суперанська та ін.).

Медицина, як одна з галузей наукового знання, тісно пов'язана з загальнонародним життям, перебуває на перетині багатьох наук і розгалужується на низку власних субтерміносистем. Значну частину лексики української наукової мови медицини складають термінологічні одиниці, утворені внаслідок вторинної номінації на основі загальноповживаних слів, термінів інших фахових систем або термінів медичних субтерміносистем.

Українські вчені досліджували медичну термінологію в різних аспектах. На сьогодні більшість праць ґрунтується на структурно-семасіологічному підході.

Метою розвідки є структурно-семантичний аналіз медичної термінології.

Аналіз структурних особливостей медичної термінології свідчить про збереження характерної для багатьох сучасних терміносистем тенденції до переважання багатослівних термінологічних конструкцій. Наявність таких конструкцій у медичній термінології пояснюють прагненням точно, детально описати поняття, висвітлити нові аспекти вже відомого поняття тощо.

А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько у праці «Основи термінотворення. Семантичний і соціологічний аспекти» зазначають, що всі «термінологічні одиниці можна поділити на дві великі категорії – однокомпонентні та багатоконпонентні. Однокомпонентні складаються лише з однієї лексичної одиниці. До складу багатоконпонентних термінів входять декілька лексичних одиниць» (Д'яков, 2004, с. 98). Наприклад, у досліджуваній термінології однокомпонентними є терміни *анемія, антитіло, вата, гнійник, голка, гомілка, епідемія, легені, мікстура, п'ята, ребро, суглоб* та ін.; багатоконпонентними – *bronхіальне дерево, венозна пазуха склери, артеріальне коло великого мозку* та ін.

Аналіз досліджуваної нами медичної термінології засвідчив значну кількість термінів-словосполучень. Терміни-словосполучення – зручний засіб виділення диференційних ознак базового поняття під час систематизації термінів. Так, двокомпонентні терміни-словосполучення представлені в медичній термінології двома різновидами: 1) субстантивно-субстантивні (*ніжка мозку, хмаринка рогівки* та ін.); 2) субстантивно-ад'єктивні (*грудна протока, сонна артерія, кров'яне депо* та ін.) (Цісар, 2009, с. 10). Це неподільні в структурно-семантичному плані одиниці, мають цілісне значення, називають складне поняття.

Одним з найпродуктивніших структурних типів двокомпонентних медичних термінів в українській мові є конструкція [прикметник + іменник]: *атеросклеротична бляшка, барабанна перетинка, виразковий коліт, грудна протока, жовчний міхур, ендокринна система, кров'яне кільце, ненасичений жир, шлункова рідина* та ін.

Субстантивно-субстантивні медичні терміносполуки формуються за моделлю [іменник (Н.в.) + іменник (Р.в.)], що є менш продуктивною: *ангіна Дюге, корінь зуба, хвороба Степанського, гострота зору, відшарування сітківки, обмін речовин, зміцнення імунітету* та ін.

У медичній термінології є велика кількість термінів, що складається з декількох компонентів. Трикомпонентні аналітичні терміни є комбінацією домінантного найменування із

двокомпонентними сполуками (*гребінь шийки ребра, велика гусяча лапка, дисбактеріоз товстої кишки* та ін.). Чотири-, п'ятикомпонентні медичні терміни-словосполучення є комбінацією різноманітних компонентів за різними словотвірними моделями, зберігаючи при цьому семантичну цілісність: *вузdechка верхнього мозкового паруса, запалення слизової оболонки ока, синдром невоїдної базальноклітинної карциноми, верхня цибулина внутрішньої яремної вени* та ін.

Поглиблення основних наукових понять, поява нових термінів для позначення нових медичних реалій сьогодення демонструє процес пристосування мовної системи до потреб комунікації, які постійно зростають.

Отже, словосполучення є одним з найефективніших способів термінотворення. Багатокомпонентні терміни-словосполучення складаються з двох, трьох, чотирьох і більше основ. Багатокомпонентні терміни не настільки частотні, найпоширенішими є двокомпонентні утворення.

Список використаних джерел:

- Дяков, А. С., Кияк Т. Р., & Куделько З. Б. (2004). *Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти*. Київ: Видавн. дім «Academia».
- Сизонов, Д. Ю. (2011). *Лінгвопрагматичний потенціал української медичної термінології у ЗМІ*: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ.
- Симоненко, Л. О. (2001). *Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку*. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. Київ: КНЕУ. (Вип. IV). 3–8.
- Цісар, Н. З. (2009). *Вторинна номінація в системі української медичної термінології*: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів.

УДК 371.321

**Лук'яник Л.В., канд. пед. наук,
Бенесько С.О., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)**

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗБАГАЧЕННЯ
МОВЛЕННЯ УЧНІВ ЕТНОКУЛЬТУРОЗНАВЧОЮ ЛЕКСИКОЮ**

Збагачення мовлення учнів етнокультурознавчою лексикою – це складний процес, який містить у собі сприйняття, осмислення,

розуміння, узагальнення, закріплення. Тому моделювання системи роботи над етнокультурознавчою лексикою та введення її до активного словника учнів неможливе без урахування досягнень психологічної науки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що мовлення учнів початкових класів вивчене менше, ніж мовлення учнів старших класів. Що стосується мовлення учнів другого класу, то переважають матеріали про оволодіння цією категорією учнів мовними засобами (формами) і зовсім мало – про засвоєння функцій етнокультурознавчих лексичних одиниць української мови. Ряд дослідників відзначає недосконалість усного і писемного мовлення школярів (Н.Н. Алгазіна, В.В. Голубков, Т.О. Ладиженська, М.С. Рождественський, І.О. Синиця та інші). Психолого-педагогічна практика представлена широким колом методичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення характеристик мовлення молодших школярів (М.Т. Баранов, М.С. Вашуленко, І.П. Гудзик, А.С. Зиммельдінова, В.І. Капінос, Н.Ф. Скрипченко, О.Н. Хорошковська та інші). Низку наукових праць присвячено пошуку шляхів формування й удосконалення мовленнєвих умінь школярів різного віку в процесі навчання мови і мовлення (Л.О. Варзацька, Н.А. Гац, Л.В. Давидюк, Н.А. Пашківська, І.Л. Холковська, І.А. Шаповалова) (Пилинський, 2006, с. 158).

Засвоєння слів-символів – процес надзвичайно складний і динамічний, впливає на все життя людини, однак механізм його розвитку до кінця ще не вивчено. Встановлено, що внутрішній досвід дитини впливає на сприймання символу і потребує постійного розвитку. Досягти його можна, працюючи над відтінками символічних значень одних і тих же слів у різних контекстах. Для цілісного сприймання та засвоєння символів необхідно враховувати і той факт, що учні засвоюють, накопичують лише ті символічні значення, які сприймаються як етичні й естетичні цінності. Так, В.А. Пищальникова наголошувала на тому, що естетичні елементи сприяють прискоренню процесу розуміння символів. А.Т. Зекаріадзе, Л.Г. Коротаєва, досліджуючи специфіку засвоєння слів-символів, зазначали, що для розуміння символічних значень слів, разом із формуванням мислення необхідно розвивати почуття прекрасного.

Цей специфічний пласт лексики досить часто зустрічається у навчальних текстах, представлених з метою оволодіння національними стереотипами мовленнєвої поведінки і культурного спілкування у багатомовному та багатокультурному середовищі з

урахуванням певних особливостей національного характеру, сприйняття світу.

Чим більший у людини словниковий запас, тим повніше вона буде розуміти чужі і точніше висловлювати власні думки, тим краще й активніше буде орієнтуватися у навколишньому середовищі. Ось чому точність і ясність кожного слова у процесі набуття знань – одне з основних завдань боротьби за успішність учнів.

Як свідчать дослідження методистів і твердження учителів, уживання слів у неточному їх значенні й обмеженість словника, зокрема бідність національно-специфічного мовлення, є основним недоліком мови учнів. Тому одним з найважливіших моментів у збагаченні лексичного запасу учнів є розкриття смислового значення нових слів та уточнення смислового значення тих, що вже закріплені у словниковому запасі учнів. Таким чином, особливу увагу слід звертати на розуміння семантики слова.

У дослідженнях психологів переважає думка, що слово засвоюється на рівні першої і другої сигнальної системи, тому існує необхідність враховувати двоїстість слів під час їх засвоєння. Так, у психологічній структурі слова вчені виділяють дві сторони: чуттєву та змістову. На рівні першої сигнальної системи засвоюються тільки зорові та слухово-зорові структури слова, у результаті чого в свідомості людини виникає зоровий, слуховий, графічний та артикуляційний його образ. Це і є чуттєва (зовнішня) сторона структури слова, що складається із зорового, слухового, артикуляційного компонентів, тобто слова можна побачити, почути, вимовити і написати. Ось чому засвоєння слова передбачає утворення в корі головного мозку зв'язків між зоровими, слуховими та руховими його центрами. Таке сприйняття нових слів не пов'язане з конкретним предметом або явищем дійсності.

Оволодіння словом на рівні другої сигнальної системи передбачає засвоєння його семантики. Оскільки розглядається змістова (внутрішня) сторона, то психологи насамперед мають на увазі значення слова (семантику) і поняття.

На першому етапі засвоєння значення слова, його звуковий комплекс співвідноситься з реальною дійсністю (предметом, явищем). У результаті такого співвідношення у мозку людини виникає предметне уявлення, що відображає даний предмет.

Лексичний матеріал закріплюється та засвоюється в основному завдяки зв'язкам, які виникають у процесі накопичення слів та значень. Завдяки цьому зростає рівень упорядкованості в

інформаційній системі учня. Чим ширші асоціації, тим стабільніший матеріал, який зберігається у пам'яті.

Отже, якщо засвоєння нових слів розпочинається з їх сприймання, то вже перше сприймання нового слова може позначитися на тому, як воно закріпиться (і чи взагалі закріпиться) в лексиці учнів, перейде чи не перейде до їх активного словника.

Г.С. Костюк, Б.Н. Зальцман, О.М. Раєвський у процесі засвоєння лексичних знань учнями неабиякого значення надають розвиткові уяви (Голуб, 2007, с. 53). У роботі над поповненням активного лексичного запасу школярів уява відіграє важливу роль, оскільки сприяє кращому запам'ятовуванню лексики, полегшує сприйняття змісту художніх творів. Уява, свідомість, мислення, пам'ять розвиваються на ґрунті живого споглядання, осмислення, сприймання. А саме живе споглядання, осмислення і сприймання – це перший крок до процесу пізнання.

Так, на етапі живого споглядання учні за попереднім завданням учителя і за спільною або відмінною ознакою виділяють певну лексичну одиницю серед інших; для виділеної одиниці створюється та вихідна позиція, яка стає основою для подальшого етапу – етапу осмислення.

Усвідомлення мовних явищ будь-якого рівня, аналіз однотипних чи різнотипних мовних одиниць відбувається на етапі сприймання. Це заключний етап, у процесі якого відбувається усвідомлення мовних явищ будь-якого рівня, синтезування складніших мовних одиниць із простіших, аналіз однотипних чи різнотипних мовних одиниць.

Таким чином, ефективність засвоєння української етнокультурознавчої лексики учнями залежить від розвитку здібностей відчувати, сприймати, осмислювати, запам'ятовувати, бути уважними до незнайомих чи малознайомих слів і висловів, логічно мислити, репродукувати тощо.

Список використаних джерел:

- Голуб, Н. Б. (2007). Лексика усного мовлення учнів. *Дивослово*. 2007. №1.
Левченко, Т.М. (2015). Екстралінгвістичні та лінгвістичні особливості слів-символів. *Славістичні записки*. №1.
Пилинський, М.М. (2006). *Мовна норма і стиль*. Київ: Наукова думка.

УДК 81'36:372.462

Лук'яник Л.В., канд. пед. наук,
Козяр Т.А., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ НА ФОНЕТИЧНІЙ ОСНОВІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Зміст навчання української мови у початковій школі залежить від соціального замовлення суспільства і детермінується певним станом його історичного розвитку. Програмою визначено той мінімум, яким мають оволодіти учні на кожному етапі навчання (у початковій школі, в основній школі, у старшій школі) і в кожному класі. Етапи навчання характеризуються різною тематикою для спілкування, різним обсягом навчального матеріалу, різними методами, формами і видами навчальної діяльності відповідно до рівня розвитку учнів, їхніх інтересів і досвіду. У зв'язку з цим етапи мають свої **цілі і завдання**.

У програмі на початковому етапі навчання української мови реалізуються наступні цілі:

- формувати у дітей готовність до спілкування українською мовою й мотивацію до подальшого її вивчення;
- формувати елементарні комунікативні вміння в 4-х видах мовної діяльності (говорінні, аудіюванні, читанні, письмі) з урахуванням мовних можливостей і потреб молодших школярів;
- формувати деякі універсальні лінгвістичні поняття, розвиваючи цим інтелектуальні, мовні й пізнавальні здатності учнів.

Грамматичні навички, що забезпечують правильне й автоматизоване формоутворення й формовикористання слів в усному мовленні даною мовою, можна назвати мовними морфологічними навичками.

Особлива роль граматики в курсі вивчення будь-якої мови полягає в тому, що граматика є саме тією необхідною базою, без якої неможливо повноцінне використання мови, уживання його як засобу спілкування. Граматика рідної мови вбудована у свідомість носія й усвідомлюється тільки при рефлексії (коли виникає питання: як правильно сказати?). При навчанні граматичного матеріалу перед педагогом постає надзавдання – вивести систему форм і правил

вживання граматичних категорій на рівень автоматичного вживання, тобто в область несвідомого.

Грамматика, як відомо, являє собою формальну систему, що складається з морфології, синтаксису й словотвору, які можна назвати підсистемами граматичної структури мови. Не володіючи фонетикою й лексикою, людина не може реалізувати в мові свої знання граматики. Не володіючи видами мовленнєвої діяльності (читанням і письмом, аудіюванням і говорінням), вона також не зможе користуватися мовою як засобом спілкування.

У методиці викладання української мови вивчення граматики не виділяється в самостійний напрямок роботи. Вона вводиться через ситуативно-тематичну організацію навчального процесу, тобто через практику в мові. Перед учнем на уроці ставиться завдання: висловити певну думку або ідею, а грамматика стає лише інструментом її здійснення.

Положення про мовну компетенцію учнів ясно показує, яку роль у процесі навчання української мови відіграє грамматика: вона є базою, основою всього процесу навчання. Але головна мета навчання – вільне спілкування нормативною мовою. Тому при роботі над грамматикою варто розвивати всі види мовної діяльності: говоріння, аудіювання, читання та письмо. На уроці не більше 30% часу повинно приділятися поясненню й первинному засвоєнню теорії, а 70% – розвитку мовних умінь та навичок.

У сучасній методиці навчання української мови існують два підходи до подачі граматичного матеріалу: **структурний** (спочатку формулюється правило, потім ілюструється його реалізація в мові) і **функціонально-значеннєвий** (з'ясування закономірності й формулювання правила відбуваються в процесі роботи з конкретним мовним матеріалом).

Функціонально-значеннєвий підхід представляється найбільш ефективним при виконанні найактуальнішого в сучасних умовах завдання – навчанні комунікації, і насамперед усної (Ягупов, 2010, с. 158).

Традиційне заняття складається із трьох блоків: введення, закріплення й контролю. Введення граматичного матеріалу повинне відбуватися в процесі аналізу фрагмента мови: вчитель підводить учнів до формулювання правила за допомогою таблиці з підручника, або самостійно складеної парадигми. Закріплення граматичного матеріалу містить у собі два етапи: цільовий і комунікативний. При цільовому закріпленні відпрацьовується тільки досліджуваний

граматичний матеріал на прикладі таких вправ, які вимагають строгого проходження певної моделі. На етапі комунікативного закріплення учням дається комунікативне завдання, що припускає волю вибору. Поурочний контроль над засвоєнням матеріалу не повинен проходити у початковій школі в явно вираженій формі тесту, тому що це створює стресову ситуацію на занятті.

Існує ряд прийомів навчання граматики:

Вправа – найбільш ефективний спосіб цільового закріплення матеріалу, а також контролю над ним.

Відтворення тексту може проходити у формі диктанту. Незвичайним прийомом є імітація тексту. Учнем пропонується написати подібний текст, зберігаючи граматичну структуру оригіналу. Трансформація тексту – процес, протилежний імітації: зміна структури тексту при збереженні змісту.

Діалог – основа мовного спілкування, і тому він вважається найважливішим прийомом навчання комунікації.

Гра – один із найцікавіших й ефективних дидактичних прийомів. В основі рольової гри лежить «легенда», тобто коротка інформація про ролі, і ігрове завдання, що переслідує комунікативну мету (Чуйко, 2016, с.164).

Грамматичні явища в початковій школі вивчаються шляхом сприймання і використання мовленнєвих зразків у комунікативних ситуаціях.

Кожна мовленнєва одиниця має свою структуру, яка відбиває певні зв'язки між її компонентами. Розрізняють п'ять рівнів мовленнєвих одиниць:

- рівень словоформи (дане слово в його граматичній формі);
- рівень вільного словосполучення;
- рівень фрази / речення;
- рівень надфразової єдності (відрізок мовлення, який складається з двох або більше речень, синтаксично організований і комунікативно самостійний);
- рівень цілого тексту.

Як можна зобразити структуру мовленнєвих одиниць різних рівнів у навчальному процесі? Це можна зробити різними способами: за допомогою вербальних правил (описових і правил-інструкцій); моделей-схем і, нарешті, мовленнєвих зразків.

Отже, наявність чітко поставленої мети дидактичної гри та відповідного їй педагогічного результату, а також навчально-пізнавальна спрямованість дидактичної гри на розвиток граматичної

компетенції передбачає можливість ефективної взаємодії педагога й учнів, ефективного засвоєння знань.

Таким чином, дослідження та виявлення граматичних помилок сприяє визначенню прогалин (словотворчих, формотворчих, синтаксичних) у мовних знаннях учнів. Опануванню вмінь та навичок грамотно вживати граматичні форми сприяють такі завдання:

- узгодження слів у реченні у відповідному роді, числі та відмінку;
- спостереження за граматичними відмінностями слів в українській та російській мовах;
- класифікація вимови голосних та приголосних звуків, яку потрібно запам'ятати у деяких граматичних формах;
- відпрацювання граматичних форм, необхідних для побудови діалогів та зв'язних висловлювань.

Список використаних джерел:

- Каніщенко, А.П., & Ткачук Г.О. (2014). *Українська мова з методикою навчання в початкових класах*. Інтегрований курс: Підручник для педагогічних вузів. Київ: Промінь.
- Чуйко, Г. А. (2016). *Методика викладання української мови в початкових класах*. Київ: Основа.
- Ягушов, В.В. (2010). *Педагогіка: Навч. Посібник*. Київ: Либідь.

УДК 811.133.1'36(045)

Овсейчик Ю.В., канд. филол. наук.
Минский государственный лингвистический университет
(Минск, Республика Беларусь)

**О ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ КАУЗАЛЬНЫХ
СОЧИНИТЕЛЬНЫХ СОЮЗОВ В РАННИЙ ПЕРИОД
ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА**

Стремление говорящего к эксплицитному выражению логических связей предопределено постоянно развивающейся мыслительной деятельностью носителей языка, связанной с углублением и усложнением представлений об окружающей действительности. В повседневной жизнедеятельности познание человека движется от отражения наблюдаемых отношений во внеязыковой действительности к отражению отношений абстрактных,

умозрительных (Лурия, 1979), что предопределяет использование существующих в системе языка единиц для новой функции, а также возникновение разнообразных синтаксических построений, характеризующихся расчлененностью и недостаточной спаянностью для выражения все более сложных отношений между ситуациями во внеязыковой действительности. Эти изменения, «grounded in cognitive processes and usage factors» (Bybee, 2015, p.15), протекают очень медленно. Так, система французских ядерных сочинительных союзов, которая традиционно включает семь единиц *et* “и”, *ou* “или”, *mais* “но”, *ni* “ни”, *donc* “значит”, *or* “итак”, *car* “так как” (Grevisse, 2018), формируется постепенно и неравномерно в ранний период развития языка (IX–XVI вв.).

В центре внимания находится процесс появления каузальных сочинительных союзов *car* “ибо, так как”, *donc* “значит, итак” и *or* “а, же, итак, значит, однако”. В ранний период развития французского языка (IX–XVI вв.) в результате продолжительного процесса грамматикализации три полифункциональные лексемы, этимологически восходящие к латинским единицам (*hāc horā* > *or*; *dum* > *donc*; *quā rē* > *quare* > *quar* > *car*) (Trésor de la Langue Française) начинают проявлять «строительные» свойства при соединении преимущественно самостоятельных высказываний, обозначая каузальный характер связи между существующими положениями дел не только на основании непосредственного наблюдения, но и на основании умозаключения.

В докладе излагаются промежуточные результаты сопоставления данных старо- и среднефранцузского подкорпусов Национального корпуса французского языка Frantext (Frantext). Старо- и среднефранцузский подкорпуса Frantext включают разножанровые тексты XI–XIII вв. и XIV–XVI вв.: 59 документов общим объемом 2 829 657 словоупотреблений и 339 документов общим объемом 11 244 215 словоупотреблений соответственно (дата обращения – апрель 2021 г.). Применяются дистрибутивный, функционально-семантический, контекстуальный и логико-семантический анализы.

В обозначенный период несмотря на общую тенденцию к увеличению количества контекстов, в которых единицы *car*, *donc* и *or* оформляют самостоятельные предложения в инициальной позиции (ср.: 24,6 % vs. 59 %, 23,8 % vs. 33,9 %, 47,31 % vs. 83,27 % от количества контекстов с указанными союзами в старо- и среднефранцузском подкорпусах соответственно), каждая из трех единиц демонстрирует индивидуальную траекторию развития количественных и

качественных характеристик. Под количественными характеристиками мы понимаем употребительность союза (частотность), под качественными – его семантические свойства (выражение союзом отношения между ситуациями реальной действительности).

Установлена низкая частотность союзов *donc* и *or* в двух периодах (не более 1 % и 2 % от общего количества вхождений союзов в подкорпусах соответственно) и скачкообразный рост употребительности союза *car* с 4,2 % до 11,05 % от общего количества вхождений союзов в старо- и среднефранцузском подкорпусах соответственно).

Процесс приобретения темпоральными дейктиками *donc* и *or* логико-конъюнктивного значения, т.е. переход от выражения одновременности к выражению следования, охватывает временной интервал в два столетия: *or* = *maintenant*, *alors* ‘теперь, сейчас’ (1-я пол. X в.) → *or* = *donc* ‘следовательно’ (1 176–81 гг.); *donc* = *alors* ‘теперь, сейчас’ (980 г.) → *donc* = *en conséquence* ‘вследствие’ (1175 г.). Синкретичный характер семантики двух единиц, одновременно обозначающих темпорально-дейктическое и логическое отношения, сохраняется продолжительное время в ранний период развития языка. Свойство союза *car* в старофранцузский период указывать как на причину в значении *c'est parce que* > *c'est par cela que* ‘это потому что’, так и на следствие в значении *c'est pourquoi* > *c'est la raison pour laquelle* ‘вот почему’ (Trésor de la Langue Française) отражает семантический синкретизм, диффузность, единицы, который «разрешается» контекстом.

В период старофранцузского языка обозначаемое тремя союзами каузальное отношение имело фактивный и объективный характер, основанный на событиях физического мира, непосредственно наблюдаемых говорящим. Изначально три союза оформляли связь согласно универсальной, иконической, модели *P Conj Q*, где одно событие, предшествуя другому по времени, его каузирует. Нарастающая потребность говорящих/пишущих в более дифференцированной экспликации логических связей приводит к расширению контекстов употребления союзов, что, в свою очередь, влечет изменение их качественных характеристик. Происходит реинтерпретация логико-семантического содержания исходной, базовой, модели.

Свойство союз *car* выражать асимметричные ситуации обеспечивает ему широкие сочетаемостные возможности в выражении

не тільки собственно причинно-слідственних відношень, но і відношень вивода-обосновання з преобладанням інвертированої послідовності пропозицій (*car*_{причина}, *car*_{слідствие}, *car*_{обоснование}). Союз *donc* зберігає своє функціонування при іконічеської послідовності спостережуваних подій і явищ, а також набуває властивість позначати умовність віддалених по часу ситуацій або вводити «вивід» (*donc*_{слідствие}, *donc*_{вывод}). При допомозі союзу *or* говорящий/пишущий кодує зв'яз між двома висловлюваннями або на основі логічеської операції вивода-обосновання, або на основі відповідності/невідповідності нової інформації поточної ситуації (*or*_{вывод}, *or*_{обоснование}, *or*_{присоединение}, *or*_{противопоставление}).

Перспективним представляється розгляд змін семантичеських і функціональних властивостей вказаних одиниць на протязі багатовікової історії становлення французької мови.

Список использованных источников:

- Лурия, А.Р. (1979). *Язык и сознание*. М.: Изд-во Московского ун-та. 320 с.
Bybee, J. (2015). *Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press. 198 p.
Frantext. Retrieved from <http://www.frantext.fr>.
Grevisse, M. (2018). *Le bon usage. Grammaire française*. Paris: Duculot. 1762 pp.
Trésor de la Langue Française. Retrieved from <http://atilf.atilf.fr/tlf>.

УДК 811.13

Тарасюк Н.Ю., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

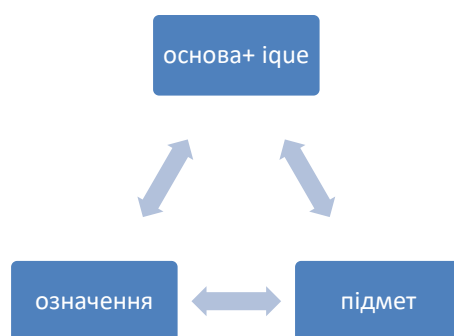
СЛОВОВІРНО-ДЕРИВАЦІЙНА ПАРАДИГМА ВИСЛОВЛЮВАННЯ

Значна частка досліджень у галузі лінгвістичної семантики припадає на дослідження проблематики щодо вивчення особливостей словотвірної організації мовних одиниць з урахуванням ономасіологічного та семасіологічного аспектів їх функціонування на рівні висловлювання. Сьогодні ми спостерігаємо активний розвиток вивчення лексичної номінації як у вітчизняному мовознавстві, так і за її межами. У контексті окреслених проблем словотворення все більшого значення набувають тенденції щодо системного розгляду лексичних новоутворень з урахуванням різнопланових аспектів

актуалізації мовного знака відповідно до умов словотвірної та дериваційної парадигм. Тут ми відзначаємо два напрямки досліджень, один у плані вивчення нових формоутворень мовного знаку, інший у частині виокремлення семантичного змісту та його видозмінення з огляду на варіативність словоформ лексичної одиниці. Вивчення нових формоутворень знаходить вираження у багатьох роботах зі словотвору різних мов, системна організація яких зумовлює особливі підходи у питанні нострифікації засобів словотворення відповідно до структурно-компонентних зв'язків окремої мови (Mélis-Puchulu, 1993; Goes, 1993).

Дослідження значення мовної одиниці лексичного рівня спостерігаємо у напрямку лінгвістичної семантики з виокремленням проблематики семантичного розвитку та прагматичної актуалізації мовного знака у системі координат мовної парадигми (Чинчлей, 1991).

Якщо діахронічний аспект словотворення визначає статус нового словоутворення, то синхронічний аспект закріплює його синтаксичну функцію у реченні з визначенням синтагматичних зв'язків на рівні висловлювання, актуалізованих лексичною семантикою. Так, атрибутивна синтаксична функція лексичних новоутворень французької мови суфіксальних словотвірних типів із суфіксом *-ique* виокремлює поняття «ознаки» як мотивуючої семи у суфіксальному словотвірному типі лексеми, тоді як поняття «суб'єкта з притаманними йому ознаками якості» як мотивуючої семи розширює словотвірну парадигму, виводячи її з лексичного рівня на синтаксичний рівень висловлювання, створюючи *синтаксичну дериваційну парадигму*, де атрибутивна функція ад'єктива та його словотвірного типу трансформується у функцію субстантива, а атрибутивна сема, що актуалізується мікроконтекстом словосполучення, трансформується у іменникову сему суб'єкта з якісними характеристиками, актуалізовану макроконтекстом висловлювання. Подібні словотвірні процеси ми називаємо утворенням *синтаксичної дериваційної парадигми* та пов'язуємо з явищем деривації, котре виокремлює утворення мовної одиниці вищого рівня у відношенні до одиниці нижчого рівня у координатах синтаксичних зв'язків. Отже, *синтаксична дериваційна парадигма*, на наш погляд, виявляє словотвірний тип у його множинності функціональної актуалізації на синтаксичному рівні висловлювання. Так, словотвірний суфіксальний тип французького ад'єктива із суфіксом *-ique* може утворювати *синтаксичну дериваційну парадигму*, де синтаксичні функції означення та підмета є похідними суфіксального словотвірного типу:



Щодо парадигми на рівні синтаксису, то вона сприймається різними вченими у співвідношенні до предиката як базового компонента. Так, Н.Ю. Шведова зазначає, що парадигма речення – це система форм речення, яка виражає предикативність у цілому (Шведова, 1980). Проте, В.А. Белошاپкова не виключає ймовірність трансформації парадигми речення у її можливі перетворення в інші схеми (Белошاپкова та ін., 1989).

Виокремлюючи предикат як базову ознаку парадигми речення, ми сприймаємо у якості синтаксичної парадигми одиницю мови з виокремленням структурно-синтаксичних зв'язків на рівні висловлювання, котра в дериваційному аспекті зумовлює існування словотвірної-дериваційної одиниці, яку ми називаємо *синтаксичною дериваційною парадигмою*, функціонально-компонентний зміст якої зумовлений дериваційними процесами на рівні лексики та синтаксису та словотвірними процесами на рівні словотвірного типу. Зокрема, синтаксична дериваційна парадигма на основі суфіксального словотвірного типу французького ад'єктива вказує на функціонал суфіксальних формантів «*iste, aire, eur(e), (a)teur(trice), ard(e), age, ement*», визначених конверсивним змістом морфематичних типів, актуалізованих вище вказаними формантами. Саме дані суфікси можуть утворювати окрім прикметників і інші частини мови, а отже створювати *синтаксичну дериваційну парадигму*, котра не обмежена синтаксичним функціоналом прикметника, а включає в себе синтаксичні функції інших частин мови.

Зазначені приклади демонструють, що конверсивні словотвірні типи французьких ад'єктивів з активним суфіксальним словотвірним формантом функціонально структурують словотвірний тип, семантичний зміст лексичного новоутворення, його синтаксичну функцію на рівні висловлювання. Подібне структурування ми називаємо *синтаксичною дериваційною парадигмою*, вивчення якої

ми вважаємо перспективним з огляду на словотвірні та дериваційні процеси різних морфологічних категорій в межах системи певної мови.

Список використаних джерел:

- Белошапкова, В.А., Брызгунова, Е.А., & Земская, Е.А и др. (1989). *Современный русский язык*. Москва: Высшая школа.
- Чинчлей, Г. С. (1991). *Очерки по деривации в современном французском языке*. Кишинев: М-во науки и образования ССР Молдова, Молдав. гос. ун-т.
- Шведова, Н.Ю. (1980). *Русская грамматика*. Т. II. С. 106, 116. Available at: https://studme.org/1460091718552/literatura/paradigmatika_predlozheniya.
- Goes, J. (1993). À la recherche d'une définition de l'adjectif. *L'Information Grammaticale*, 58, 11-14.
- Mélis-Puchulu, A. (1993). Les adjectifs en *-esque* : D'abord des adjectifs construits. *L'Information Grammaticale*, 3, 33-39.

УДК 81'367.624

Ігнатенко О.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СЕМАНТИКА ПРИСЛІВНИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Прислівник як самостійна частина мови з огляду на свою незмінність і похідність від інших частин мови (іменника, прикметника, займенника, числівника та дієслова) здавна привертав увагу дослідників, які визначали статус цього класу слів із-поміж інших лексико-граматичних розрядів.

Значення прислівника висвітлюють, здебільшого, з морфологічної, словотвірної та синтаксичної позиції. Такі відомі дослідники, як-от: С. Бевзенко, П. Білоусенко, Л. Булаховський, М. Вербовий, І. Вихованець, К. Городенська, Л. Гумецька, І. Даценко, Т. Довга, М. Жежеря, М. Жовтобрюх, І. Кучеренко, Г. Мукан, В. Німчук, І. Ощипко, В. Русанівський, С. Самійленко, О. Тараненко, Т. Ніколашина, І. Уздиган, В. Франчук, І. Чапля та ін. присвятили свої наукові праці вивченню історії формування прислівників як класу похідних слів, становлення й розвитку прислівникової системи української мови загалом та окремих лексико-граматичних розрядів від найдавніших періодів до сучасності.

В останні десятиліття ХХ ст. дослідники вважали принципово важливою морфологічною властивістю прислівника відсутність

словозміни, проте іншим лексико-граматичним класам незмінних слів його протиставляли за наявністю в нього, крім граматичного, самостійного лексичного значення. Саме нові теоретичні здобутки українського мовознавства, які ґрунтуються на сучасних продуктивних мовознавчих ідеях, уточнюють статус прислівника як окремої частини мови.

Визначення статусу прислівника як самостійної частини мови відбувається і в наш час. Науковці, вивчаючи думки інших сучасних граматистів, доводять статус прислівника як морфологічно безкатегорійної, самостійної, але найпериферійнішої частини мови, яка відрізняється від інших повнозначних класів слів синтаксично зумовленим значенням ознаки іншої ознаки, морфологічною безкатегорійністю й незмінністю та синтаксичними функціями детермінантного і прислівного другорядного члена речення, здатністю поєднуватися з граматичним центром речення або опорним словом слабкою формою підрядного зв'язку – приляганням, розподілив прислівники на синтетичні (морфологізовані), аналітичні та займенникові прислівники.

Прислівник, за визначенням П. С. Дудика (Дудик, 2007, с. 118), – це повнозначна, незмінна частина мови, що виражає непроцесуальну ознаку дії, стану або іншої непроцесуальної ознаки.

Отже, прислівником називається самостійна частина мови, що виражає якісну або кількісну ознаку дії чи стану, ступінь або міру вияву іншої ознаки і доповнює значення дієслова, виражаючи різні обставини, за яких відбувається дія. Семантика прислівників різноманітна, тому, як зазначають науковці (Пономарів, Різун, Шевченко, 2008, с. 401), за значенням вони поділяються на кілька груп, які об'єднуються двома розрядами: означальні та обставинні прислівники. Виділенням групи означальних прислівників підтверджується перша частина визначення прислівника як частини мови, що виражає ознаку дії чи стану або ступінь чи міру вияву іншої ознаки.

Означальні прислівники становлять семантично диференційований розряд, що об'єднує у своєму складі кілька часткових підрозрядів, виділюваних на підставі диференціації окремих різновидів загального значення якості або внутрішньої властивості процесуальної (дієслівної) чи непроцесуальної (прикметникової) ознаки.

Існують різні класифікації означальних прислівників. Одна з них полягає в тому, що у складі відповідного розряду виділяються два часткові підрозряди: 1) прислівники способу дії (*швидко бігти, весело*

сміятися, *рішуче* заперечувати, вити *по-вовчому* (*по-вовчи*), розмовляти *по-німецькому*, робити *по-нашому*, іти *повагом*, накласти *набгом*, дивитися *вовком*, примчати *стрілою*); 2) прислівники міри або ступеня вияву ознаки (*дуже* старатися, *дуже* старанний, *надто* веселитися, *надто* веселий, *ледве* пересуватися, *ледве* помітний, *абсолютно* переважати, *абсолютно* незрозумілий, *страшенно* лякатися, *страшенно* блідий, *дуже* весело, *занадто* просто, *зовсім* вільно).

Наведені підрозряди означальних прислівників розрізняються між собою за характером сполучуваності з головними компонентами у складі відповідних словосполучень: а) прислівники способу дії поєднуються тільки з дієсловами; б) прислівники міри або ступеня поєднуються з дієсловами, прикметниками і прислівниками, тобто з словами тих лексико-граматичних класів, категоріальну семантику яких становить ознаковість, здатна мати різну міру чи інтенсивність вияву.

На відміну від означальних прислівників, що виражають ознаки інших ознак (дієслів, прикметників і прислівників) з погляду їх внутрішньої сутності, загальнокатегоріальне значення обставинних прислівників полягає в тому, що вони позначають різні, так би мовити, зовнішні обставини перебігу дій або станів, вияву інших ознак. У зв'язку з таким характером загальнокатегоріального значення в науковій і лінгводидактичній літературі обґрунтовується твердження, згідно з яким обставинні прислівники характеризують не окремий семантико-синтаксичний компонент у реченні, зокрема присудок, а вказують на додаткові обставини здійснення предикації загалом. Саме на таких засадах, на думку окремих мовознавців, функціонують так звані детермінанти – другорядні члени, що приєднуються до цілих речень, а точніше, до відповідно виражених предикативних центрів.

Залежно від конкретного характеру позначуваних обставин у межах аналізованого розряду виділяються такі часткові підрозряди: а) прислівники місця; б) прислівники часу; в) прислівники причини; г) прислівники мети.

Призначення прислівників місця, що відповідають на запитання *де? куди? звідки?*, полягає у вираженні просторової локалізації дії або стану за такими основними орієнтирами: *тут, там, туди, звідти*. Відповідно до згаданих орієнтирів розрізняють: а) прислівники, що вказують на своєрідну фіксовану локалізацію дії або стану в просторі (*близько, поблизу, вгорі, внизу, далеко, навколо (довкола), поряд, поруч, де, тут, там*); б) прислівники, що позначають напрям дії або руху (*вгору, вправо, вбік, додому, здалеку(-а), звідки, звідси, відусіль, сюди, туди*).

У системі засобів вираження часових відношень прислівники часу функціонують як морфологізована група лексичних одиниць, що позначають різні часткові темпоральні значення вияву процесуальних і непроцесуальних ознак. Розрізняють, зокрема, прислівники зі значенням: а) часу, в який відбувається дія або стан (*тепер, тоді, вночі, вранці, влітку, взимку, вдень, восени, навесні*); б) періодичності дії або стану (*щоденно, щодня, щодень, щороку, щоліта, щохвилини, щосереді*); в) початкової часової межі дії або стану (*здавна, здавен, змолоду, зранку, зроду, споконвіку, спочатку*); г) кінцевої часової межі дії або стану (*доми, поки, досі, донині, дотепер, довіку, повік, назавжди*).

Кількісно обмежену групу становлять прислівники причини, представлені такими лексичними одиницями, як *згарячу, спересердя, спросоння, здуру, знічев'я, зопалу, ненароком, тому* тощо. Вони вказують на причину виконання / невиконання (реалізації / нереалізації) відповідної дії або стану.

Прислівники мети також становлять кількісно обмежену групу лексичних одиниць, до складу якої входять, зокрема, такі слова: *навмисно(-є), напоказ, навіщо, нащо, наперекір*.

Список використаних джерел:

- Білоусенко, П. (2008). До питання про основний спосіб творення прислівників у історії української мови. *Українська мова*, 2, 14-30.
- Висоцький, А. В. (2009). Історія дослідження прислівника як самостійної частини мови. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 8, 185-192.
- Дудик, П. С. (2007). *Сучасна українська мова: завдання і вправи: навч. посіб.* Київ : Академія.
- Пономарів, О. Д., Різун, В. В., & Шевченко, Л. Ю. (2008). *Сучасна українська мова*. Київ : Либідь.

УДК 81'373

Романюк В.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРІВНЯНЬ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Для того, щоб передати ментальність певного народу та культури, автори використовують такий художній образний засіб як порівняння.

Багато дослідників (О. О. Молчко, О. О. Потебня, О. О. Селіванова) досліджували порівняння, конструкції порівняння, однак структурно-семантичні характеристики порівнянь недостатньо вивчені. Порівняння як синтаксична конструкція характеризується неоднорідністю: охоплює рівень словосполучення, речення. Зі стилістичного погляду порівняння є приналежністю різних стильових контекстів: художнього, розмовного та є об'єктом вивчення мовознавства, лінгвостилістики та літературознавства.

Недостатнім і неповним вивченням структурно-семантичних характеристик сучасної німецької мови зумовлена актуальність нашого дослідження.

Метою розвідки є з'ясування особливостей функціонування порівнянь, структури та семантики у сучасній німецькій мові.

У багатьох творах автори використовують порівняння для того, щоб повноцінно передати образ. Завдяки порівнянням ми можемо побачити характер, мораль, ментальність того чи іншого народу. Однозначного визначення поняття «порівняння» не існує.

Оксана Молчко зазначає, що «Порівняння – універсальна форма пізнання, оскільки, усе в довкіллі пізнається саме через порівняння» (Молчко, 2012, с. 162). У Великому тлумачному словнику сучасної української мови наявна дефініція, яку будемо використовувати у нашій розвідці і яку вважаємо найбільш повнозначною: «Порівняння – це один з художніх засобів, у якому один предмет, подія зіставляються з іншими, у яких ці особливості виявлені різко, яскраво». До структури порівняння належить суб'єкт, об'єкт та основа порівняння. Суб'єктом у порівнянні виступає те, що порівнюють, об'єктом – те, з чим порівнюють та основою порівняння – яскраво виражена ознака (Заборна, 1997, с.9). Порівняльні конструкції – один з методів пізнання об'єктивної дійсності за допомогою конкретних образів, а не абстрактних понять. Стилiстична роль порівнянь полягає у видiленнi якоїсь особливостi предмета чи явища, яка виступає дуже яскраво в того предмета, з яким порiвнюється це явище.

Порівняння має тричленну будову: те, що порівнюється, або «предмет» порівняння (лат. *comparandum*); те, з чим порівнюється, «образ» (лат. *comparatum*); те, на основі чого порівнюється одне з іншим, ознака за якою відбувається зіставлення (лат. *tertium comparationis*). Ознака може визначатися кольором, формою, розміром, запахом, відчуттям, якістю, властивістю, тощо. В системі засобів поетичного увиразнення мовлення порівняння виступає, чи точніше, психологічно сприймається як форма ускладнення епітета,

свого роду розгорнутий епітет. Аналіз праць Загнітка А. П., Заборної М. С., Коваль А. П., Шульжука К. Ф. та інших дозволяє виокремити такі структурні типи порівняльних конструкцій:

1) порівняльний зворот – частина простого речення, яка складається з порівняльного сполучника та повнозначного слова і виражає значення порівняння; 2) форма орудного відмінка – образне вираження якісної характеристики дії: дія або процес характеризується через порівняння однієї істоти або предмета з іншим предметом, чи істотою, завдяки вияву їх типових властивостей; 3) описові порівняння; 4) речення порівняльної структури, в яких об'єкт порівняння охоплює всю предикативну частину; 5) порівняльно-приєднувальні конструкції, побудовані за принципом образної аналогії.

Результати спостережень за особливостями функціонування порівняльних конструкцій у сучасній німецькій мові дозволили виявити певні закономірності.

Так, у сучасній німецькій мові на першому місці за уживаністю знаходяться *порівняльні звороти* – конструкції, які складаються з порівняльного підрядного сполучника та іменника. Це прості за структурою порівняння, що складають 48% від усіх знайдених конструкцій. Вони є дуже лаконічними та експресивними: *Aber mein Hunger saß wie ein Hund vor dem Teller und fraß.* – Але мій голод сидів біля тарілки, як пес, і пожирав усе.

На другому місці за частотністю уживання знаходиться так званий поширений порівняльний зворот, до складу якого входять, крім необхідних, ще й поширювальні компоненти – означення, однорідні члени речення тощо. Наприклад: *Oft gab es keine Wolke, nur einerlei Blau wie offenes Wasser.* – Часто хмара так і не знаходилася, кругом була лише однорідна синява, ніби відкрите море.

Також у сучасній німецькій мові функціонують описові конструкції. Наприклад: *Vor unseren Gesichtern flog der Atem glitzrigweiß wie der Schnee unter den Füßen.* – Перед нашими обличчями блискучими білими шматками, схожими на сніг під ногами, плив подих.

Порівняння мають велике смислове навантаження, яке зумовлюється семантикою слів, що входять до складу цих граматико-стилістичних засобів. Загальні смислові значення притаманні усім порівняльним конструкціям, незалежно від їхньої структури.

В сучасній німецькій мові можна виділити такі лексико-семантичні групи:

1) ЛСГ «Рослинний світ» (так звані ботаноморфні): порівняння з об'єктом природи на основі подібності зовнішніх чи функціональних характеристик: *Wenn der Regen die Steppe wochenlang vergisst und der Schlamm um die Löschgrube wie Pelzblumen verdorrt, werden die Schlammfliegen zudringlich.* – Коли дощ забуває про степ на цілі довгі тижні і болото довкола ваняної ями висихає, ніби хутряна квітка, болотяні мушки стають нестерпними.

3) ЛСГ «Тваринний світ» (зооморфні): порівняння з живою тваринною істотою на основі подібності зовнішніх ознак та внутрішніх характерологічних властивостей: *Jedesmal, wenn er eine Nummer rief, wackelte seine Brust wie bei einem Hahn.* – Щоразу, коли він збирався вигукнути чиєсь ім'я, його груди надималися, як у півня. *Er war Jude, rotblond, groß, schlank fast wie ein Hase.* – Він був євреєм, із біляворудим волоссям, високий, стрункий, майже як заєць.

4) ЛСГ «Метал»: порівняння об'єкта з конкретним предметом на основі подібності форми та ознак: *Die Spitzhacken prallten ab, die Brechstangen tönnten wie Eisen auf Eisen.* – Ломи видавали такий звук, ніби залізо стукало об залізо.

5) ЛСГ «Астрономічні об'єкти»: порівняння людини з астрономічними (переважно символічними) об'єктами: *In manchen wuchsen hüfthohe Brennesseln, und darin standen Bettgestelle aus Eisen, auf denen weiße Hühner saßen, mager wie Wolkenfetzen.* – У деяких дворах височіла кропива по пояс, а серед неї стояли залізні остови ліжок, на яких сиділи білі кури, вихудлі і дрібні, як шматки хмар.

Отже, нами було проаналізовано 40 порівнянь сучасної німецької мови. Ми визначили, що у сучасній німецькій мові на першому місці за уживаністю знаходяться *порівняльні звороти* (приблизно 48%), поширені порівняльні звороти (близько 30%) та описові конструкції (22%). Найчисельнішою семантичною групою порівнянь становлять зооморфні порівняння (понад 40%). Також ми виявили семантичну групу порівнянь з металом (приблизно 30%), рослинним світом (майже 23%) та астрономічними об'єктами (близько 7%). Тому аналіз порівняльних конструкцій, ужитих в сучасній німецькій мові засвідчив широку різноманітність їхньої структури та семантики.

Список використаних джерел:

- Великий тлумачний словник сучасної української мови.* (2005). (уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел). Київ: Ірпінь: Перун.
- Заборна, М. (1997) *Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові* : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків.
- Молчко, О. О. (2012) Порівняння в українському художньому тексті та варіанти його відтворення англійською мовою. *Іноземна філологія*, 124, 161–169.

СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 81'373.2

Григола О.А., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СЕМАНТИКА ДИСКОМФОРТНИХ ВІДЧУТТІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ТЕМАТИЧНА ПІДГРУПА «ФІЗИЧНИЙ БІЛЬ»

Довгий час лікарі та вчені не вивчали біль з точки зору опису мови болю. У праці Р. Мельзака та В. Торгерсона «Про мову болю», було доведено, що біль є багатогранним явищем, яке щоразу сприймається та описується по-різному (Melzak & Torgerson, 1971). Лінгвістичні аспекти мови болю представлені також у працях деяких вітчизняних та зарубіжних вчених (Melzak, 1975; Концепт БОЛЬ..., 2009).

Мета розвідки – простежити за допомогою прикметників як концептуалізується «фізичний біль» в англійській мові.

В англійській мові є багато слів для опису фізичного болю. Деякі з них своєю семантикою передають власне відчуття болю; їх кількість обмежена – *to rain, to ache, to hurt*. Решта запозичені для позначення болю в інших значеннях. Це метафори (деякі англійські метафоричні предикати болю описані в статті П. Ю. Новичкова, А. А. Бонч-Осмоловської (Новичков & Бонч-Осмоловская, 2009)). У прямому значенні ці слова позначають явища, пов'язані з діяльністю людини, з навколишнім світом (*drill* 'бурити', *pinch* 'щипати' та ін.). У похідному значенні вони описують біль. Деякі з них пов'язані з немовними референтами (*to burn* 'пекти' – як, наприклад, обпекти руку вогнем), *to cut* 'різати' – як, наприклад, порізати пальця ножем), але в більшості випадків відсутній зв'язок з позамовним референтом (пекучий, ріжучий біль у животі). Людина просто використовує відомий їй досвід із навколишнього середовища для опису внутрішніх, відомих лише їй відчуттів.

Фізичний біль може бути концептуалізований через параметри температури. При описі болю англійською мовою людина може використовувати лексеми, які зазвичай характеризують температуру. Тут широко представлена вся температурна шкала (*hot, cold, cool,*

freezing). Гарячий біль характеризується болем, який так чи інакше пов'язаний з підвищенням температури, і температура тієї частини тіла, де відчувається біль, може бути дійсно високою (порівняно з навколишньою ділянкою тіла) або просто здається високою, пор.: *One kind is revealed as having a much higher temperature than the surrounding, normal (non-painful) area; this is referred to as hot pain. Another kind is revealed by a much lower temperature than the surrounding area, and is called cold pain. Curing hot pain appears to be easier than curing cold pain* (www.google.com). Таким чином, протилежною до номінації *hot pain* в англійській мові є назва *cold pain*. Йдеться про біль, який так чи інакше пов'язаний зі зниженням температури та відчуттям холоду, реального чи уявного, пор.: *I have this cold pain that I get in my throat, like ice but painful* (BNC).

Прикметник *cool* уживається значно рідше на позначення болю. Прикметник *freezing* характеризує відчуття сильного холоду. Цей прикметник вживається як означення іменника *pain* і часто позначає біль, що супроводжується відчуттям не тільки сильного холоду, а й заціпеніння, пор.: *I have had this freezing pain in my right arm and leg for over a week now* (www.google.com).

Фізичний біль може бути концептуалізований як сутність, яка має певну форму або ступінь цільності. Для опису болю наведено прикметники, які зазвичай вживаються при позначенні форми або консистенції предметів (*sharp, dull, tight* і т. ін.), пор.: *dull pain*, пор.: *There was a dull pain in his lower jaw, from hours of teeth-clenching; sharp pain*, пор.: *Just had a sharp pain go right down the bottom of my leg!*; *tight pain*, пор.: *How could she bear the tight pain of those hands?* (BNC).

Фізичний біль – явище багатогранне. Щоб передати всі його вияви, доводиться використовувати велику кількість слів, залучати синоніми та слова протилежного значення. Оскільки в англійській мові є лише кілька лексем із фактичною семантикою болю, людина використовує слова з інших семантичних полів, щоб повністю описати біль. Це метафори. Для того щоб описати внутрішні, відомі лише їй фізичні відчуття (біль), людина часто вдається до використання відомих слів. Адже всім знайоме відчуття холоду чи тепла, кожен має уявлення про гострі й тупі предмети, дратівливих, нудних, жалюгідних чи надмірно чутливих людей. Однак ці відомі відчуття по-різному метафорично концептуалізують фізичний біль різними мовами. Фізичний біль в англійській мові має певну температуру (холодний, гарячий, прохолодний, морозний). Біль також має певну

форму (гострий, тупий, щільний). Крім того, біль має певні риси характеру: він може бути чутливим і нещасним або злим і жорстоким. Слід зазначити, що така різноманітність больових характеристик, очевидно, повною мірою притаманна розмовній мові, але не завжди відображається в словниках.

Список використаних джерел:

- Концепт БОЛЬ в типологическом освещении* (2009). Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- Новичков, П.Ю., & Бонч-Осмоловская, А.А. (2009). Глаголы боли в английском языке. *Концепт БОЛЬ в типологическом освещении*. (с. 199-209). Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- BNC: *British National Corpus*. Available at: <http://www.natcorp.ox.ac.uk>
- Melzak, R. (1975). The McGill Pain Questionnaire: major properties and scoring methods. *Pain*, 1, 277–299.
- Melzak, R. & Torgerson, W.S. (1971). On the language of pain. *Anesthesiology*, 34, 50–59.

УДК 81'373.2

Дзекан О.В., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

НОМІНАЦІЇ БОЛЮ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Від самого початку існування наукових знань феномен номінації привертав до себе увагу науковців. «Забезпечення всіх сфер життєдіяльності людини іменуваннями» – її основне та ключове завдання. Лінгвісти в свою чергу фокусуються на проблематиці номінації та її механізмах.

Попри те, що «номінація» в сучасній лінгвістичній літературі широко вживаний, його зміст досі не має однозначного тлумачення. Терміном «номінація» і його синонімами «називання», «найменування» позначають «процес утворення мовних одиниць, що характеризуються номінативною функцією, тобто слугують для називання й розчленування фрагментів дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, поєднань слів, фразеологізмів та речень» (Теля, 1977, с. 33).

Сьогодні вже можна говорити про те, що у теорії номінації розмежовують два підходи: ономасіологічний та семасіологічний. На

відміну від семасіології, що демонструє напрям від засобів вираження до вираженого значення, ономасіологія ґрунтується на аналізі від позначуваного предмета до засобів його позначення. Другий, семасіологічний, підхід передбачає аналіз смислу імені з метою виокремлення та називання реалії.

Для того, щоб визначити семантичні відмінності номінацій болю в українській та англійських мовах, розглянемо детальніше сутність дієслівної семантики в обраних мовах.

Специфіка номінацій болю в тому, що власне дієслів болю є всього кілька (до п'яти, а частіше просто одне-єдине дієслово). В англійській мові фактично існує лише три базові дієслова, які у своєму прямому значенні виражають больову семантику, це предикати *to hurt*, *to ache*, *to pain*.

В свою чергу дані номінації мають відмінності. *To ache* виражає «тривалий, та не надто сильний біль (CD); відчутний дискомфорт; відчувати ниючий біль у певній частині тіла». В ролі іменника слово *ache* використовується для позначення ниючого, тривалого або «тупого» болю. Таким чином, воно часто вживається в поєднаннях: *headache* (головний біль), *stomachache* (біль у животі), *backache* (біль у спині), *heartache* (біль у серці).

Слово *pain* використовують на позначення відчуття фізичних страждань, які отримуються від травми або хвороби (CD). Біль зазвичай раптова, завдає дискомфорту чи навіть мук. *Pain* також може використовуватися у значенні «боліти», «мучити». Дієслово *to pain* означає «заподіяти фізичний чи моральний біль».

Hurt означає заподіяти комусь душевні страждання або ж завдавати шкоди. Якщо ви засмучуєте когось, ви завдаєте йому емоційного або душевного болю і змушуєте його відчувати сум або занепокоєння. Рана, біль і горе також можуть використовуватися в цьому значенні, але зустрічаються рідше (CD). Рідше *hurt* є іменником. Але в деяких контекстах воно може слугувати синонімом до слів *pain*, *ache*, проте *hurt* позначає біль, викликаний винятково зовнішніми чинниками.

Для того, щоб висловити більш детальні протиставлення, англійська, як і інші мови, запозичує дієслова з інших семантичних полів. Основними запозиченнями такого роду в англійській мові є дієслова горіння (*to burn* «горіти», *to sear* «обсмажувати» і т. ін.), звуку (*to buzz* «дзижати», *to click* «клацати» і т. ін.), рухи (*to surge* «вагатися», *to run* «бігти» і т. ін.), впливу інструментом (*to cane* «бити палицею», *to prick* «колоти» і т. ін.) (Концепт БОЛЬ ..., 2009, с. 199).

To burn може позначати опік, підвищення температури тіла в цілому, для позначення неприємних емоційно-ментальних станів. *To sear* описує біль від опіку, заподіяного джерелом жару, або ж раптовий різкий біль.

Дієслово *to sting* у своєму базовому значенні відповідає українському «жалити». *To sting* крім ідеї «ввести отруту» має ще один компонент значення: «проткнути жалом». Саме він забезпечує широкі можливості для метафоричного використання *to sting* у сфері больової семантики. Найчастіше больове відчуття, що описується цим дієсловом, викликане агресивним середовищем – їдкими рідинами чи запахами.

Згадані вище дієслова використовуються для позначення різних типів больових, емоційних та ментальних відчуттів. Так як компонент вихідної семантики став основою метафоричного перенесення, що у своє чергу сприяє уточненню базового значення дієслова.

В українській ж мові, подібно до більшості інших слов'янських мов, на позначення вияву болю використовується універсальне дієслово «боліти». Та окрім нього на позначення больових відчуттів використовується ціла низка дієслів, перенесених з інших доменів, зокрема з домену вогню, звуку, фізичного впливу, психічних станів, що є предметом подальшого розгляду.

В українській мові для передачі больових фізичних відчуттів, що асоціюються з тепловим впливом, використовуються дієслова *горіти*, *палати* та *пекти*. Також використовується безліч дієслів на позначення звуку, такі як: *бриніти*, *гупати*, *гудіти*, *дзвеніти*, *хрустіти/хрускати*, *шуміти*, *бурчати*. Схоже до метафор пов'язаних з вогнем, ці дієслова часом позначають надмірний вплив на органи слуху, а у інших випадках – внутрішні відчуття, що нагадують сприйняття звукових стимулів.

Метафори руху – *скакати*, *вискакувати* – найчастіше використовуються для позначення прискореної роботи серця. Дієслова руйнування та деформації є найбільшим за кількістю перенесених одиниць джерелом метафоричного уявлення болю. Метафори, що передбачають наявність інструменту, яким здійснюється вплив представлені словами: *колоти*, *різати*, *стріляти*, *калатати*.

Деякі предикати болю в основному своєму значенні позначають фізичну дію, що здійснюється за допомогою специфічних органів людини та тварини, наприклад кігтів, зубів, нігтів та інше. В українській мові до цієї групи належать такі предикати: *дерти*, *дряпати*, *щипати*, *шкрябати*, *лоскотати*, *виїдати*. Їхньою

загальною особливістю є поява неприємних чи болючих відчуттів на поверхні органу, а не в його глибині. Дієслово *ламати* передбачає дію безпосередньо руками і позначає неприємні інтенсивні тривалі відчуття у певній частині тіла, які сприймаються як результат постійного впливу. Також в українській мові є дієслова для опису втрати функціональності (*набрякати, пухнути, закладати, затікати і т. ін.*), чутливості (*сліпнути, рябіти, мліти, наморочитися, помутитися, терпнути, німіти і т. ін.*) та безліч інших.

Предикати болю в англійській та українській мовах представлені неоднорідною групою дієслів. Слід відзначити, що більшість предикатів болю є метафоричними номінаціями. Концептуалізація в зоні власне больових відчуттів і в зоні втрати функціональності має деякі спільні риси, а саме, джерелами обох зон слугують домени фізичних відчуттів і фізичного впливу.

Список використаних джерел:

- Телия, В.Н. (1977). Вторичная номинация и ее виды. В: *Языковая номинация (Виды наименований)*. (с. 129-222). Москва: Наука.
- Концепт БОЛЬ в типологическом освещении* (2009). Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- CD: Cambridge Dictionary. Available at: <https://dictionary.cambridge.org/>

СЕМАНТИКА ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

УДК 81'42'44:811.111/161.2

Славова Л.Л., д-р філол. наук,
Сікора С.М., магістр філології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)

ПРАГМАТИЧНО-КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Прагматику та когнітивну лінгвістику об'єднує інтерес до впливу немовних факторів на функціонування мови та погляд на мовну комунікацію як особистісно орієнтовану діяльність. Дискурс – це мовленнево-мисленневий простір, конституюється мовленневими актами та висловлюваннями, крім того дискурс це й когнітивна структура – сукупність взаємодіючих концептів (Алифиренко, 2006, с. 9). Підхід до аналізу політичного дискурсу як комунікативного феномену потребує, за Г. П. Грайсом, залучення до аналізу принципів спілкування, зокрема принципу кооперації та пов'язаних із ним максимум кількості, якості, релевантності та способу вираження (Грайс, 1985), а також мовленневих актів. Мовленнева поведінка мовної особистості політика будується на принципі кооперації. Дотримання цього принципу забезпечує правильність комунікації. Постулат кількості передбачає, що повідомляється рівно стільки інформації, скільки потрібно для певної мети спілкування і для подальшого успішного продовження розмови. Постулат якості зводиться до того, що комуніканти виходять із презумпції достовірності інформації, тобто інформація не повинна бути неправдивою та мовець не повинен говорити те, на що в нього немає достатніх підстав. Постулат релевантності інформації передбачає важливість повідомлення відповідно до визначених умов спілкування. Постулат манери мовлення передбачає ясність, логічність, послідовність і виразність висловлювання (Грайс, 1985, с. 217–237).

Відомі також принципи (Leech, 1983), які уточнюють постулат кооперації – ввічливість та тактовність звертання. Ввічливість є дискурсивною стратегією, яка використовується для досягнення найрізноманітніших комунікативних цілей.

Мовленнєвий етикет як сукупність культурно (національно, етнічно та соціально) зумовлених правил мовленнєвої поведінки (Яшенкова, 2010, с. 109) відображений в стереотипах, усталених формулах спілкування. Формули мовленнєвого етикету можуть бути реалізовані:

1) на **лексичному** рівні (англ. *thank you*, укр. *доброго ранку*):

VICE PRESIDENT CHENEY: Thank you very much, Roger. Thanks for the kind words, and thank all of you for the welcome this morning. (інтернет-джерело).

Доброго ранку, шановні колеги...! (інтернет-джерело);

2) на **морфологічному**, зокрема використання форм умовного способу (англ. *would*, укр. *хотів би*) у проханнях, пропозиціях, порадах:

Well, I would hope it would improve, is the best way to put it – hope it would improve [інтернет-джерело];

Я хотів би звернути вашу увагу на ключові питання ...(інтернет-джерело).

3) на **синтаксичному**, зокрема, використання питальних речень при зверненні з пропозицією, проханням про дозвіл:

BECK: Let me may I ask you this question: People think Obama is using the unions, is it possible that it's the other way around? (інтернет-джерело).

Якщо можна, стислий коментар? (інтернет-джерело).

Реалізація мовленнєвого етикету передбачає наявність двох співрозмовників та відбувається здебільшого в одній із комунікативних ситуацій:

– **звертання:**

Good morning, ladies and gentlemen! (інтернет-джерело);

Дорогий Український народ! (інтернет-джерело).

– **вітання:**

THE PRESIDENT: I'm here to congratulate those of you who have completed your basic training (інтернет-джерело);

Вітаю Тебе з одним із найважливіших свят у нашому житті – Великоднем, Днем Христового Воскресіння (інтернет-джерело).

– **прощання:**

May God bless you all, and my God bless the United States of America. (Applause) (інтернет-джерело).

З любов'ю, вірою і найкращими побажаннями (інтернет-джерело);

– **подяка:**

Thank you for that wonderful warm welcome. And thank you to my good hometown friend Dyke Messenger for those kind words of introduction. As many of you know, Dyke has done incredible work in his family's Salisbury-based company, Power Curbers, and as a board member for NAM (інтернет-джерело);

По-перше, я хочу подякувати вам, що ви запросили сьогодні мене в студію, подякувати всім, хто тут присутній (інтернет-джерело).

– **згода/незгода:**

PALIN: Your question to him was whether he supported gay marriage and my answer is the same as his and it is that I do not.

IFILL: Wonderful. You agree. On that note, let's move to foreign policy (інтернет-джерело).

Дякую. Але, з іншого боку, не можу погодитися з вами, що при ухваленні такого за вагою важливого документу [...] (інтернет-джерело).

Досягнення позитивного результату в спілкуванні пов'язане з адекватним і правильним накопиченням інформації в одного комуніканта про іншого. Негативний результат під час спілкування нерідко є наслідком неадекватного сприйняття співрозмовника як мовної особистості, помилкового трактування інформації, якою володіє кожний із комунікантів.

Важливою характеристикою комунікативності дискурсу є мовленнєві акти, які реалізують комунікативну інтенцію політика. Основоположником теорії мовленнєвих актів є англійський філософ і логік Дж. Остин, у концепції якого цілісність мовленнєвого акту забезпечується трьома операціями (Остин, 1986):

1) локуцією – говорінням у єдності фонетичного, фактичного (лексикалізація та граматикалізація висловлювання), тематичного (смыслопородження й референтного співвіднесення) компонентів;

2) ілокуцією, тобто наміром, метою, продуманим розрахунком (наприклад, інформування, наказ, попередження тощо);

3) перлокуцією – наслідками досягнення результату мовного акту, зважаючи на вплив мовця на свідомість і поведінку адресата (спонукання, залякування, подив тощо).

Теорія мовленнєвих актів дозволяє виділити характеристики ситуації спілкування:

- інформативність / неінформативність спілкування;
- офіційність / неофіційність спілкування;

- залежність / незалежність автора від адресата і навпаки;
- постійний / змінний статус мовця й адресата;
- констативна / перформативна ситуація;
- експліцитна / імпліцитна перформативність;
- емоціональний / раціональний вплив на адресата та ін. (див., напр., Остин, 1986).

До прагматичних типів речення належать: констативи (речення-твердження); промісиви й менасиви (речення-обіцянки та речення-погрози); директиви (речення-спонукання адресата до дії); квеситиви (питальне речення в його традиційному розумінні) (Почепцов, 1981).

Прагматична адекватність дискурсу забезпечується збіганням когнітивних моделей дискурсивної взаємодії, що зумовлюється адекватною інтерпретацією адресатом комунікативного наміру мовця. Мовець може навмисно ігнорувати максими, тим самим порушуючи контекстні очікування адресата (Цурикова, 2002, с. 18).

Дискурс як комунікативна категорія характеризується принципами правильного спілкування, принципом ввічливості та варіативністю мовленневих актів, які використовуються за вибором мовця для передачі своїх інтенцій. Прагматично-когнітивний аспект, на нашу думку, є найбільш показовим для вивчення мовної особистості публічної особи.

Список використаних джерел:

- Алефиренко, Н. Ф. (2006). Текст и дискурс в фокусе языковой личности. *Языковая личность – текст – дискурс: теоретические и прикладные аспекты исследования* : материалы Международной научной конференции : в 2 ч. Самара : Изд-во «Самарский университет» Ч. 1. С. 6–10.
- Грайс, Г. П. (1985). Логика и речевое общение. В: *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 16. Лингвистическая прагматика. (с. 217–237). Москва: Прогресс.
- Яшенкова, О. В. (2010). *Основи теорії мовної комунікації* : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія».
- Остин, Дж. (1986). Слово как действие. В: *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 17. Теория речевых актов. (с. 22–129). Москва: Прогресс.
- Почепцов, Г. Г. (1981). Предложение. В: *Теоретическая грамматика современного английского языка*. (с. 164–281). Москва: Высшая школа.
- Цурикова, Л. В. (2002). *Проблема естественности дискурса в межкультурной коммуникации*. Воронеж : Воронежский государственный университет.

УДК 81'367.5

Шульжук Н.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ У ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Гуманізація сучасної наукової парадигми сконцентрувала увагу на діяльності людини, що забезпечує їй практичне засвоєння світу. Узагальнене відображення дійсності, що «стало частиною свідомості особистості» (Леонтьєв, 1999, с. 50), О. Леонтьєв назвав значенням. Проблема значення є дискусійною в гуманітарних галузях знань. Щодо розв'язання цієї проблеми у мовознавстві, то слушно видаються міркування І. Кобозевої: «Не варто витрачати час і сили на облаштування й укріплення кордонів «чистої» лінгвістики, краще віддати у власність лінгвістичної семантики весь змістовий бік одиниць мови і мовленнєвих текстів» (Кобозева, 2000, с. 15). Під «чистою» лінгвістикою дослідниця розуміє традиційні академічні дисципліни лінгвістичного циклу – фонетику, лексикологію, фразеологію, морфологію, синтаксис, – в систему яких вписати семантику не просто, що зумовлено необхідністю внесення нового виміру – «форма – зміст».

У сучасній синтаксичній науці усталився триаспектний підхід до опису реченнєвих одиниць, за якого речення має не лише будову, а й характеризується певною семантичною структурою, що відображає факт дійсності, та комунікативну організацію. Традиційно у мовознавстві у поле зору науковців потрапляла передусім формально-синтаксична будова речення. З проблемою ж функціонування мови, використання її багатих виражальних можливостей для реалізації комунікативної та експресивної функцій найтісніше пов'язаний семантичний синтаксис. Докладного лінгвістичного опису потребує і семантична структура речення-репліки: якщо монологічне мовлення найбільш повно презентує мовні моделі речення, то у діалогічному нерідко використовують висловлення, що не є граматичними реченнями.

Проблеми діалогу як когнітивно-комунікативного феномена презентує чималий дослідницький досвід (Л. Якубинський, М. Борисова, Г. Валімова, А. Скшидло, О. Ваяхіна, О. Земська, В. Девкін, В. Гак, М. Гаврильєв та ін.). Діалогічне мовлення стало

об'єктом вивчення спеціальних дисертаційних робіт (О. Бровеев, Н. Глаголев, Л. Гураль, С. Занько, Ц. Йотов, А. Нікольський, М. Орлова, І. Святогор, Ю. Скребнев та ін.). Чималий досвід у вивченні діалогу має українське мовознавство (А. Грищенко, В. Рінберг, Д. Баранник, І. Борисюк, П. Дудик, Г. Олійник, Л. Олексієнко, Л. Безугла, І. Шевченко та ін.). Неодноразово предметом вивчення мовознавців були й особливості синтаксичної організації діалогічної репліки (П. Дудик, О. Шаройко, Т. Винокур, Г. Інфантова, Н. Шведова, Г. Чумаков, Н. Шульжук та ін.).

Формування когнітивно-дискурсивної лінгвістичної парадигми, зорієнтованої на «дискурсивні чинники вибору тієї чи іншої мовної форми маніфестації знань у тексті чи комунікації» (Селіванова, 2008, с. 18), зумовило стрімкий розвиток нових галузей знань, які визначили одиниці процесуальної структури діалогу, на позначення якого введено поняття «діалогічний дискурс» – «мисленнєво-комунікативна мовленнєва діяльність комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціокультурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксована діалогічним текстом» (Безугла, 2009, с. 9).

Аналіз семантико-синтаксичної структури речення у діалогічному мовленні переконує, що у сфері синтаксису розкриваються широкі можливості щодо створення стилістичних та експресивно-сміслових відтінків. Семантика синтаксичних схем, моделей висловлювань, наповнюючись конкретним лексичним змістом і потрапляючи в різноманітні стильові контексти, трансформується, набуваючи стилістичних відтінків.

Загальна семантика речення включає логіко-поняттєві категорії, що співвідносяться з позамовною дійсністю, а також семантику самої граматичної форми, у якій втілений зміст речення. «Денотативний зміст, – зауважує С. Єрмоленко, – можна назвати семантичним інваріантом речення, якому в конкретному мовленні відповідають семантичні варіанти речення» (Єрмоленко, 1981, с. 17).

На позначення тієї самої ситуації, для передачі того самого денотативного змісту мова використовує цілий ряд семантичних варіантів з різними граматичними формами вираження предикатів (синтаксичні форми утворюють відповідне «семантико-ситуативне поле із певним загальним значенням» (Єрмоленко, 1981, с. 20)). Оскільки семантичний інваріант – це узагальнений логічний зміст речення-репліки, то, обираючи семантичний варіант тієї чи іншої синтаксичної структури, мовець керується стилістичними

можливостями відповідної граматичної форми, її комунікативним та емоційним спрямуванням. Так, причинові відношення у літературно-книжних стилях найчастіше презентують сполучники *тому що, оскільки*, в діалогічному ж мовленні аналогічні відношення передаються сполучником *бо* або безсполучниковою конструкцією. Для вираження наслідкових відношень, як правило, послуговуються сполучником *так що*, в діалогічному ж мовленні подібні відношення частіше реалізуються у безсполучниковій конструкції або у структурі складносурядного речення зі сполучником *і*. Наведемо приклади: «*Хай на тобі власні діти штани та сорочку обірвуть – і ти зробишся шкурником*» (Г. Тютюнник); «*А потім земля полетіла вгору – й нема матері*» (Є. Гуцало); «*А ми й старосту без печатки возили – нічого*» (В. Мінняйло).

Як формальний засіб зв'язку сполучник у структурі складного речення-репліки є додатковим компонентом, що стилістично відтінює переданий цим реченням зміст. Саме зі сполучними засобами пов'язують стилістичне забарвлення книжності/розмовності.

Семантично ускладнені речення нерідко реалізуються у формально-граматичних простих конструкціях. Необхідність розгортання пропозицій в окремі речення зумовлює і структура мови. Професор К. Шульжук, відзначає, що в українській мові частіше (ніж в російській, наприклад) семантичне ускладнення представлене у вигляді формально-граматичних поліпредикативних конструкцій, оскільки дієприкметники активного стану в українській мові мають певні обмеження у своєму вживанні (Шульжук, 1987, с. 12).

Якщо в елементарному складному реченні навколо пропозиційного предиката (сполучника чи його функційного еквівалента) об'єднуються дві предикативні частини, то у складному багатоконponentному семантична структура значно складніша: здебільшого у ньому наявна ієрархія пропозиційних предикатів, рідше пропозиційні предикати виділяються лише на одному рівні. З урахуванням ієрархічних відношень між пропозиційними предикатами професор К. Шульжук пропонує виділити три моделі складних багатоконponentних речень: із зовнішніми і внутрішніми пропозиційними предикатами; із зовнішніми пропозиційними предикатами; із внутрішніми пропозиційними предикатами (Шульжук, 1987). Центральною науковець вважає першу модель, основну форму реалізації якої становлять трикомponentні конструкції з одним зовнішнім і одним внутрішнім пропозиційними предикатами, роль яких на зовнішньому і внутрішньому рівнях членування можуть

виконувати як сурядні, так і підрядні сполучники. Наприклад : «Тимку, чого воно так, **що** людей багато на світі, **а** серце любить тільки одного?» (Г. Тютюнник); «**Якщо** світ великий, **а** хата наша маленька, то як же великий світ прийде у маленьку хату?» (Є. Гуцало); «*Ти починай роботу, **щоб** ми тебе в ділі побачили, **а** я поговорю в організації*» (О. Десняк).

Діалогічна репліка-речення виявляє зв'язок із попереднім та наступним висловлюванням, оскільки вона є лише частиною такого синтаксичного цілого, як діалог, тому умови передачі інформації визначають коло структур, що його обслуговують. Аналіз джерельної бази (художні діалоги) засвідчив, що у діалозі закономірним є перехід однієї діалогічної побудови в іншу при зміщенні комунікативної настанови у ході мовленнєвого акту, що контекст ситуації, спільний досвід мовців, активна участь міміки й жестів зумовлюють формальну нестачу певних ланок у реченнях-репліках, сукупність яких формує семантико-синтаксичні відношення у діалогічній єдності. Проілюструємо останню тезу:

- *Хочу вам сказати, що була поганою невісткою.*
- *Знаю. Далі що?*
- *Що не любила вашого сина* (Г. Тютюнник).

Оскільки речення у діалогічному мовленні з погляду синтаксичної структури презентують передусім мовленнєві варіанти моделей, віддалені від типових реалізацій структурних схем (еліптичні, перервані, незакінчені речення і т. ін.), то семантична структура таких конструкцій теж містить чимало імпліцитних компонентів, прихованих предикатних знаків, що можуть бути розгорнуті у пропозицію. Безпосередній контакт мовців зумовлює необхідність враховувати і те, що співбесідник справді висловив за допомогою мовних засобів, і те, що визначають параметри конкретної мовленнєвої ситуації. Як зауважив А. Загнітко, «одне речення корелює з множинністю висловлень як його реалізаціями» (Загнітко, 2005, с. 3). У зв'язку з чим дослідниця О. Кибрик до семантики в широкому смислі узалежнила усю інформацію, яку «має на увазі мовець під час мовлення і яку потрібно відновити адресатові повідомлення для правильної інтерпретації висловлювання» (Кибрик, 1992, с. 25).

Узагальнивши підходи до значення і смислу, О. Селіванова пропонує витлумачувати значення «як конвенційно закріплену за певною мовною формою інформацію, набуту на підставі колективного й індивідуального пізнавального та мовного досвіду носіїв мови, що в мовленні репрезентує відповідний фрагмент, актуальний для

конситуаційного оточення» (Селіванова, 2008, с. 85). Обираючи відповідну конструкцію, мовець керується рядом факторів: семантичними відтінками, якими відрізняються побудови, уявленням про те, яка із синонімічних конструкцій найбільше підходить до відповідної граматичної та структурно-семантичної модифікації, нарешті, вибір відбувається відповідно до комунікативно-стилістичної настанови.

Кілька міркувань методичного характеру. За об'єктивним компонентом змісту речення у підручниках для здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей ЗВО закріпилося поняття «пропозиційний компонент» («пропозиція»), тоді як логіко-семантичні відношення між реченнями через посередництво терміна «пресупозиція» у них не представлені. Переконані, що у відповідних збірниках вправ повинні бути представлені завдання, зорієнтовані на основні компоненти плану змісту речення (предикатно-аргументна структура пропозиції; модальний аспект пропозиційного змісту; комунікативний компонент семантики речення; прагматичний (іллокутивний) компонент семантики речення). Пропонуємо, наприклад, такі формулювання завдань:

- *Перегляньте повідомлення у пресі про одну і ту ж подію. Зверніть увагу на те, під якими заголовками в різних виданнях подана інформація про цю подію. Чому, на вашу думку, інформація про одну і ту ж реальну подію у пресі представлена різними заголовками? Пов'яжіть це з пропозиційним компонентом семантики речення;*

- *У семантичній структурі речення прийнято виділяти додатковий до пропозиційного змісту компонент – іллокутивний (прагматичний), що характеризує умови використання цього речення. Щодо ізольованого від контексту речення можна говорити лише про іллокутивний потенціал. У нульовому контексті (без урахування інтонації) речення Що ти собі дозволяєш? неоднозначне і щодо пропозиційного змісту, і щодо іллокутивної функції. Продемонструйте два можливих розуміння цього речення: (1) «запит з метою отримання інформації»; (2) «погроза» + «якщо ти це зробиш, у тебе будуть неприємності».*

Вище викладене дозволяє зробити висновок про те, що висловлювання породжується комунікативною ситуацією, з-поміж компонентів якої виокремлюють такі, як-от: мовець та його адресат (їх соціальні та психологічні ролі); фонові знання та національні стереотипи; мотиви і цілі спілкування; інтенція адресата, його оцінки,

емоції, ставлення до дійсності, до змісту повідомлення, до адресата; спосіб повідомлення, що передбачає вибір оптимальних засобів; місце і час спілкування та ін. Речення, у пропозиції якого відображається денотативна ситуація і яка організовує його семантичну структуру, як влучно зауважила Н. Формановська (Формановская, 2002), – формальна «упаковка» висловлювання. По суті, речення як одиниця структурного та семантичного синтаксису – це схема, що відображає типізовані (абстраговані) риси безлічі реалізацій у реченнях-висловлюваннях. Саме у висловлюванні реалізуються комунікативні наміри (інтенції) мовця, його ціленастанови (повідомити інформацію, зробити запит на неї, спонукати до здійснення певної дії, впливати на адресата у будь-який інший спосіб). Значення речення-репліки формують кілька шарів – денотативний (інформація про реальний або уявний світ), сигніфікативний (як інформація представлена у свідомості мовця), прагматичний (інформація про наміри мовця у процесі комунікації) та синтаксичний. Останній містить інформацію про відношення між репліками у складі діалогічного дискурсу, що дозволяє його учасникам формувати очікування щодо обов'язкової (або ймовірної) появи при подальшому розгортанні дискурсу інших знаків певного типу.

Список використаних джерел:

- Безугла, Л. (2009). Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*, 867, 7–14.
- Єрмоленко, С. (1981). Семантичний аспект дослідження синтаксису і проблеми стилістики. *Мовознавство*, 1, 16–25.
- Загнітко, А. (2005). Прагматичний аспект речення і прагматичний рівень висловлення. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*, 13, 3–7.
- Кибрик, А. (1992). *Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания*. Москва.
- Кобозева, И. (2000). *Лингвистическая семантика*. Москва.
- Леонтъев, А. (1999). *Основы психолингвистики*. Москва.
- Селіванова, О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми*. Полтава.
- Формановская, Н. (2002). *Речевое общение: коммуникативно-прагматический поход*. Москва.
- Шульжук, К. (1987). Семантична структура складного багатокomпонентного речення. *Мовознавство*, 6, 11–16.

УДК 811.161.2'38

Бісовецька Л.А., канд. філол. наук,
Суржук Т.Б., канд. пед. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**СТИЛІСТИЧНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА ЯК ЗАСІБ
МОВНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСОНАЖІВ ТВОРІВ
Г. ВДОВИЧЕНКО**

У лексичному складі української мови поряд зі словами загальноновживаними функціонують лексичні одиниці, використання яких обмежене й спеціалізоване. Марковану лексику визначають як лексику, обмежену у функціонуванні й протиставлену своїми диференційними ознаками загальноновживаним, нейтральним номінативним одиницям мови.

У сучасній лінгвістичній літературі на позначення маркованої лексики зазвичай послуговуються термінами «стилістично забарвлена лексика», «стилістично маркована лексика» або вживають їх як синоніми до терміна «маркована лексика». Традиційно стилістично маркована лексика поділяється на дві групи: книжну та розмовну, кожна із яких має свої особливості та функціональне навантаження.

У нашому розумінні, як зазначає С. Бузько, – стилістична маркованість (стилістичне забарвлення) – це наявність у мовної одиниці додаткової конотативної інформації емоційного, експресивного, оцінного чи стильового характеру, що зумовлює здатність цієї одиниці створювати певний стилістичний ефект, надаючи мовленню, залежно від комунікативно-прагматичної настанови мовця, різних відтінків – урочистості, піднесеності, невимушеності, фамільярності, іронічності, гумору, комізму, згрубілості, агресивності тощо (Бузько, 2018, с. 123). Конотативна інформація, що міститься в стилістично маркованих одиницях, може носити узуальний (закріплений за мовною системою) та okazіональний (випадковий, індивідуально-авторський) характер; відповідно, уся стилістично маркована лексика поділяється на узуально закріплені та okazіональні лексичні одиниці.

Стилістичну маркованість зазвичай науковці (Н. Бабич та М. Пилинський) розуміють як закріпленість слова за певним функціональним стилем мови. У зв'язку з цим слова будь-якої мови Н. Бабич розподіляє на дві категорії: 1) стилістично нейтральні; 2)

стилістично марковані, тобто закріплені за певним стилем. «Стилістично нейтральні слова – це слова загальноповживані, а стилістично марковані, або слова вузького стилістичного призначення, – це лексеми з певним стилістичним відтінком» (Бабич, 2003, с. 53).

Слова з підвищеним стилістичним забарвленням (книжна, висока, поетична лексика) характеризують мовлення як емоційно-підвищене, урочисте; слова зі стилістично зниженим забарвленням (розмовним, просторічним, грубо просторічним), навпаки, характеризують мовлення як звично-побутове, містять натяк на мовленнєву ситуацію, на стосунки мовців тощо; слова ж, які звикли називати нейтральними, ніяк не оцінюють мовлення – вони мають нульове стилістичне забарвлення.

Героїня книжки відомої української письменниці Г. Вдовиченко «Чорна-чорна курка» – непересічна птаха, вигадниця неймовірних історій та нових забав, редакторка «Чорнокурківського вісника», танцівниця фламенко, поціновувачка рок-гурту «Скорпіонс», мешканка високого горіха. У неї є крилата мрія – навчитися літати – і життєвий девіз «Курку з курсу не зіб'єш!».

«От не знаю, чи варто про це говорити, – зізнається Г. Вдовиченко. – Дотепер це був секрет. Скажу. Народилася ця книжка з хуліганських рядків у процесі легковажного дуркування зі словами та змістами. Мені з язика зірвалася не зовсім дитяча, а швидше зовсім не дитяча міні-історія про курку. Ця дивна за поведінкою гостя щодня приходила до нас від сусідів на відпочинку в горах. Онук щось почув краєм вуха, перепитав – довелось розповідати йому історії про курку. Як вона вигадує про себе різні небувальщини і байки про зелені куфайки. Як кличе мешканців пташиного двору оселитись на горіху. Як знаходить загублену господинею мобілку у траві і вдає (а всі вірять), що вона телефонує до Сингапура...» (Цвик, 2020).

До слів зі стилістично підвищеним забарвленням належать: книжна лексика, поетизми: *авітаміноз, алергія, вестибулярний апарат, голуба мрія літати, куратор, курйоз, мис Доброї Надії, мрії крилаті, паліндром, повітряний потік, посадкова смуга, практика, пульмонологічне відділення, репетиція, синя птаха щастя, тренажер, фламенко, чарівне скельце, щаслива мить* тощо.

До слів зі стилістично зниженим забарвленням належать: розмовні, просторічні слова: *бабратися, брехуха, видряпатися, вихваляка, второпати, гепнутися, дивачка, длубатися, дурниці, есемеска, копирсатися, кумекати, куцохвоста, мізкувати, побілка,*

побрехеньки, осьдечки, почалапати, пошкандибати, простісінько, теревенити, халабуду, чимчикувати, чудасія, шкереберть тощо.

Події книги відбуваються у наш час на пташиному дворі. Переважна більшість мешканців двору (кури, гуси, пес Бровко, кіт Грюндель і господиня) використовують у спілкуванні нейтральну і розмовну лексику. Господиня, знайшовши загублений мобільний телефон, виголошує:

– *Осьдечки!* – радісно повторила, обтираючи руки об фартух (Вдовиченко, 2018, с. 21)

Пес Бровко скептично ставиться до мрій і намірів чорної-чорної курки:

– Моя тобі порада, *куцохвоста*, – позіхнув. – *Не вимахайся* (Вдовиченко, 2018, с. 7).

Тлусті гуски не схвалюють страшні історії про безголову курку, які пізно ввечері розповідає головна героїня твору:

– *Знову дурниці плетеш?* – прогелотіла гуска. – *Розказуєш байки про зелені кувайки.*

– *Лякаєш курчат побрехеньками!* – озвалася друга гуска (Вдовиченко, 2018, с. 30).

У мовленні ж чорної-чорної курки спостерігаються не тільки нейтральні і розмовні слова, але й книжні, що є свідченням ерудованості, допитливості, кмітливості героїні.

– *Кумекай, курко, кумекай! Мізкуй, мізкуй*, – сказала собі курка. – *Петрай чимшвидше...* (Вдовиченко, 2018, с. 42) .

– *Чого ж я тоді ледве лапи волочу? Чого плетуся, як побитий пес?* (Вдовиченко, 2018, с. 46).

– Ми навіть склали... Як це, біла курко?.. Як ти казала про слово «око»? *Паліндром!* Ми склали *паліндром!* Коли ззаду наперед так само читається! (Вдовиченко, 2018, с. 12).

– Я вам хіба не казала, що у мене цеє... як воно... *алергія* на пушок курчат (Вдовиченко, 2018, с. 47).

Книжні слова вживають і рябі курчата, які намагаються наслідувати чорну-чорну курку:

– Чорна-чорна курко, будь нашим *куратором!* Навчи нас літати! (Вдовиченко, 2018, с. 47).

Отже, аналіз дослідженого твору виявив, що більшість персонажів використовують нейтральну і розмовну, знижену лексику, натомість чорна-чорна курка та рябі курчата ж вживають у мовленні не тільки розмовну, але й книжну лексику, що підкреслює їх неординарність, ерудованість, мрійливість, творчість.

Список використаних джерел:

- Бузько, С. А. (2018). Поняття стилістичної маркованості мовних одиниць (загальнотеоретичний аспект). In: *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 17, 110–124.
- Вдовиченко, Г. (2018). Чорна-чорна курка. Львів : Видавництво Старого Лева.
- Русанівський, В. М. (1976). Естетика художнього слова. In: *Культура слова*, 11, 5–17.
- Цвик, О. (2020). 5 неймовірних фактів про Чорну-чорну курку. Видавництво Старого Лева. Available at: <https://starylev.com.ua/blogs/5-neymovirnyh-faktiv-pro-chornu-chornu-kurku>

УДК 821.111-3

Калініченко М.М., канд. філол. наук
Гуцул В.О., студентка
*Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)*

**ТВОРЧІСТЬ ЕМІЛІ ДІКЕНСОН В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ПОПУЛЯРНОЇ ЖІНОЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ США 1800-Х РОКІВ**

Середина 19-го сторіччя стала періодом блискавичного розвитку і небаченого піднесення популярної жіночої літератури Сполучених Штатів, яку створювали американські письменниці. Зважаючи на ту особливу роль, котру вони відіграли в процесі становлення національної словесності, не буде перебільшенням, якщо (за аналогією з «Американським Ренесансом» Ф. О. Матіссена) ми будемо використовувати термін «американське жіноче відродження» (Агас, 1985, р. 19) для характеристики цієї історичної стадії розвитку північноамериканського красного письменства і культури.

Саме в 1850-ті роки свій творчий шлях розпочала Емілі Дікенсон -найвідоміша американська поетеса доби романтизму. Швидке формування її оригінальної мистецької індивідуальності, яке співпало в часі із періодом розквіту американської жіночої словесності, має, врешті-решт, привернути увагу літературознавців до пошуків конкретно-генетичних зв'язків між поетичною творчістю так званої «відлюдниці» (Douglas, 1977, р. 34) й культуральної аутсайдерки Дікенсон та популярною культурою її батьківщини.

Тогочасні американські літераторки, які були одними з найактивніших учасників і творців цієї культури, здобули визнання в багатьох сферах суспільно-політичного і духовного життя країни. У

внутрішній політиці вони стали організаторами числених суфражистських рухів і об'єднань, які, до початку війни проти рабовласництва в 1861-му році, спромоглися не лише привернути увагу суспільства до важкої долі американського жіноцтва, але й зробили феміністичну проблематику однією з центральних тем тогочасної літератури і преси.

У царині мистецтва вони започаткували відразу кілька нових, питома національних напрямів, до яких належали суфражистська і робітнича реформаторська література, так звана «література знедолених» (*literature of misery*), і сентиментальна белетристика, котру поет Волт Вітмен іменував «благопристойною літературою» або «літературою моральних умовностей» (Baum, 1978, p. 68).

Оцей останній різновид популярної літератури, створеної здебільшого авторами-жінками для жіночої та дитячої читацької аудиторії, впродовж 1840-1850-х років зайняв одну з лідерських позицій на ринку національної друкованої продукції Сполучених Штатів. Зрештою, сентиментальні бестселери так званих «писаць у спідницях», як із заздністю називав популярних письменниць романтик Натаніель Готорн, виявилася настільки успішними і прибутковими, що відомі автори чоловічої статті (до їх числа, в першу чергу, належали Готорн і Вітмен) охоче імітували їх композиційні структури і художні образи в своїх відомих творах.

«Благопристойна література» виносила на маргінеси, або взагалі уникала будь-якої експліцитної політичної та гендерної проблематики, і зосереджувалася на пошуках альтернативних шляхів духовного порятунку і внутрішнього самоствердження добропорядної й набожної американської жінки, змушеної існувати в патріархальному суспільстві.

Суфражистська література та її близька родичка – реформаторська робітнича література для жінок, слугувала своєрідним агітаційним майданчиком для запальних суперечок між апологетами і противниками соціально-політичних і законодавчих перетворень, які мали покращити становище безправного жіноцтва, адже за рівнем громадянських прав і свобод, тогочасна американська жінка неодноразово уподібнювалася до чорношкірих невольників.

Наприкінці 1850-х років, тотальне розчарування американських письменниць у радикальній ідеології раннього фемінізму, нездійснених політичних реформах суфражисток, і безпорадній втечі від реальності, яку оспівували представниці «благопристойної» літературної традиції, призвело до виникнення нового популярного

напрямку – сатиричної «літератури знедолених», яка увібрала в себе найвиразніші жанрові ознаки усіх своїх попередниць, і, водночас, репрезентувала їх у відверто стилізований, сатиричній подобі. Саме цей напрямок популярної жіночої словесності першої половини ХІХ сторіччя став органічною основою для сміливих поетичних експериментів Емілі Дікенсон.

Список використаних джерел:

- Arac, J. Matthiessen (1985). *Authorizing the American Renaissance*. In: *The American Renaissance Reconsidered*. Baltimore : Johns Hopkins University Press
Douglas, A. (1977). *The Feminization of American Culture*. New York : Knopf.
Baym, N. (1978). *Woman's Fiction : A Guide to Novels by and about Women in America*. Ithaca : Cornell University Press.

УДК 811.112.2

Сербина Т.Г., канд. філол. наук
Ровенский государственный гуманитарный университет
(Ровно, Украина)

**ЛОГОЭПИСТЕМЫ КАК ОДИН ИЗ МАРКЕРОВ
СОВРЕМЕННЫХ ТЕКСТОВ**

Поиск экспрессии заставляет авторов современных текстов изобретать и экспериментировать, искать пути порождения новых смыслов и новых оценок. Ярчайшей чертой современности стало употребление чужого слова с отсылкой или без, пародирование и вышучивание, упоминание или цитирование известных личностей, текстов, использование прецедентных имен, выражений, ситуаций.

Исследователи обращают внимание на многомерность, линейность современного текста. Чтобы чувствовать себя информационно компетентным, понимать язык современных медиа, художественного произведения, читателю необходимо владеть выражениями, получившими употребление за рамками породившего их текста, усвоить огромное количество прецедентных текстов.

Традиционно в языкознании приемы использования устойчивых сочетаний назывались трансформацией фразеологизмов или их авторским преобразованием. Однако цитация устойчивых выражений безгранично расширилась: в цитируемый фонд стали включать не только фразеологизмы, но и имена, тексты, названия, запомнившиеся реплики известных людей или персонажей фильмов, рекламные

слоганы, прочее. В связи с этим возникла терминологическая неопределенность.

Так, Т.Г. Винокур образный прием использования клише, шаблонов, известных высказываний, имеющих функционально-стилевую прикрепленность называет «цитацией» (Винокур, 2009). В литературоведении широкое распространение получил термин интертекстуальность; ряд ученых называют это прецедентными феноменами, подразделяя их на а) прецедентные ситуации, б) прецедентные тексты (названия), в) прецедентные имена (Гудков, 2008). Л.П. Иванова предлагает назвать все интерпретации предшествующих текстов культурным фоном, включая сюда фоновые знания, прецедентные феномены, пресуппозицию а также «вертикальный текст» (Иванова, 2012). Сюда же многие включают понятия концепта, паремии, культуремы, стереотипов.

Ученые Бурвикова Н.Д. и Костомаров В.Г. предложили довольно емкий и удачный, на наш взгляд, термин «логоэпистема» (логос – слово, эпистема – знание). Логоэпистема – это языковое выражение закрепленного общественной памятью следа отражения действительности в сознании носителей языка в результате постижения (или создания) ими духовных ценностей отечественной и мировой культур. Логоэпистема, таким образом, является «следом языка в культуре или культуры в языке» (Бурвикова, Костомаров, 2006). Любое выражение или имя можно назвать логоэпистемой, если оно несет в себе некие культурологические знания. Поэтому логоэпистема – знак, который требует осмысления на двух уровнях: уровне языка и уровне культуры. Язык, по мнению ученых, «фиксирует духовный опыт человека в культурной сфере и транслирует этот опыт следующим поколениям, обеспечивая информационную преемственность» (Бурвикова, Костомаров, 2006).

Логоэпистемы легче, чем слова, поддаются перефразированию, что и делает их привлекательными для использования. В результате демократизации языка и речевой свободы современные реалии начинают обозначаться воспроизводимыми словосочетаниями национально-культурного характера, часто не имеющими адекватного перевода на другие языки: «Изображение жизненных, повседневно-привычных мелочей, традиционно ущемлявшееся в словах, на глазах становится все менее обязательным; универбализация уступает место логоэпистемам неоднословного типа» (Бурвикова, Костомаров, 2006).

Все вышеизложенное можно проиллюстрировать постмодернистскими художественными текстами, которые пронизаны

логоэпистемами, чаще всего перефразируемыми. В поэме Вен. Ерофеева «Москва-Петушки» цитаты из произведений А.Пушкина полностью переосмысливаются и вызывают комический эффект: *О, сказать бы сейчас такое, чтобы **сжечь** их всех, гадов, своим глаголом!* (Ерофеев, 1999). Или другой отрывок: *«А если вы скажете – нет, то не туман, то **пламень и лед** – попеременно то лед, то пламень, - я вам на это скажу: пожалуй что и да, лед и пламень, то есть сначала стынет кровь, стынет, а как застынет, тут же начинает кипеть, и, вскипев, застывает снова»* (Ерофеев, 1999). Известная пушкинская фраза используется для описания тяжелого состояния похмелья Венечки. Для расшифровки следующей логоэпистемы необходимо знание советских реалий: иметь представление о скульптуре Мухиной «Рабочий и колхозница», стоящей в центре ВДНХ в Москве и символизирующей социалистический принцип единства города и села: *«...И опять началось все то же, и озноб, и жар, и лихманка, а оттуда, издали, где туман, выплыли двое этих верзил со **скульптуры Мухиной, рабочий с молотом и крестьянка с серпом**, и, приблизились ко мне вплотную и ухмыльнулись оба* (Ерофеев, 1999).

Кроме художественных текстов, логоэпистемы встречаем на страницах газет в народно-литературных афоризмах: *За рубежом врачи работают без границ, в России – без зарплаты* (волонтерское движение «врачи без границ»); *политика это умение выкурить трубку мира на бочке с порохом* (трубка мира – крылатое выражение из Песни о Гаявате); в кроссвордах: *его путешествие из Петербурга в Москву закончилось Сибирью* (А. Радищев после написания «Путешествия из Петербурга в Москву» был сослан в Сибирь); *месяц, который в СССР писали с большой буквы* (Октябрь как символ русской пролетарской революции); в анекдотах: *Как вас с такой дикцией взяли на работу на радио? У вас там блат? – Почему блат? Сестла* (понятие «блат», распространенное в бывшем СССР и обозначающее связи, используемые в личных целях и ущемляющие интересы третьих лиц; каламбур построен на игре с омонимами); в заголовках газетных материалов: *План Маршалла на финишной прямой... Что нужно было бы сделать Украине?* (План Маршалла — успешная программа экономической помощи Европе после Второй мировой войны); *Не facebook-ом единым* (Не хлебом единым – роман В.Дудинцева); *Монтян: убить дебила* (Убить дракона – пьеса-сказка А. Шварца); *Европейская Фрекен Бок и украинские Малыши* (Намек на А.Меркель и украинское правительство, не умеющее принимать

собственных решений; прототип – повесть Астрид Линдгрэн «Малыш и Карлсон», в которой Фрекен Бок является нянькой Малыша); «Куля в лоб» появился после длительного перерыва на ток-шоу (Речь идет об Арсении Яценюке, который неосторожно заявил со сцены во время еврореволюции 2014 года, что не боится «кулі в лоб» и готов пострадать за убеждения; фраза стала крылатой и в данном примере является парафразой).

Таким образом, констатируем, что термином логоэпистема можно назвать любые воспроизводимые культурно-национальные единицы. Логоэпистемы, попадая в другой контекст, создают новые смыслы, способствуют эмоциональному восприятию текста, созданию комизма, позволяют носителям языка «попробовать» себя в языковой игре. Проиллюстрированные логоэпистемы отображают культурологические понятия и без определенных исторических и культурных знаний расшифрованы быть не могут.

Список использованных источников:

- Бурвикова, Н.Д., & Костомаров, В.Г. (2006). *Жизнь в мимолетных мелочах*. Санкт-Петербург: Златоуст.
- Винокур, Т.Г. (2009). *Закономерности стилистического использования языковых единиц*. Москва: Либроком.
- Гудков, Д.Б. (2008). Прецедентные феномены в текстах политического дискурса. In: *Язык средств массовой информации*. (с. 401-417). Москва.
- Иванова, Л.П. (2012). Некоторые проблемы дискурсологии в системе антропоцентрической парадигмы. In: *Наукові записки ЛНУ імені Тараса Шевченка, 1*, 55-64.
- Ерофеев, Вен. (1999). *Москва-Петушки*. Москва: Вагриус.

УДК 811.112.2

Тома Н.М., канд. філол. наук
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
(Київ, Україна)

**ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ**

Термін «економічний дискурс» тісно пов'язаний з терміном «економічна лінгвістика». Термін «економічна лінгвістика» було запроваджено в 30-х р. ХХ ст. Е. Мессінгом. Основною метою економічної лінгвістики Е. Мессінг вважає опис і пояснення людської

мови як інструмента економічних відносин, а саме її внутрішніх зв'язків, функцій і ролі в суспільстві (Пилипенко, 2007, с. 18). Економічна лінгвістика, на думку Е. Мессінга, має пропонувати й аналізувати методи, за допомогою яких ми можемо порозумітися з різними національними культурами (Пилипенко, 2007, с. 19). На початку 30-х років економічну лінгвістику як окрему лінгвістичну дисципліну критикувала Празька школа, яка докоряла Е. Мессінгові за відмову від розроблення універсальних моделей мови економіки та бізнесу (Пилипенко, 2007, с. 20).

Можемо констатувати, що як лінгвістична і міждисциплінарна категорія український економічний дискурс перебуває на етапі термінологічного становлення. Особливістю українського економічного дискурсу є його міжнародний характер, який пояснюється глобалізацією світової економіки.

Проблема розуміння економічних текстів за нових соціолінгвальних умов стає однією з найактуальніших лінгвістичних проблем не лише в сучасній лінгвістиці, а й у дискурсології та теорії міжкультурної комунікації (Пилипенко, 2005, с. 7).

У ЗМІ український економічний дискурс розглядається як економічна мова і як цілеспрямована програма соціальних дій (Пилипенко, 2005, с. 13).

Про оформлення економічного дискурсу як соціолінгвального феномену заявляли німецькі лінгвісти, а також лінгвісти англо-американської школи дослідження економічної мови. В. Самуельс зазначає: «Ми вже звикли говорити про дискурсивні практики при дослідженні мови, якою користуються економісти. Вони створюють свою мову на основі економічних концептів, технічних жаргонів і математичних символів, передаючи тим самим дискурсивну реальність економіки чи економічний дискурс» (Пилипенко, 2007, с. 41).

Одним з поширених напрямків лінгвістичного осмислення економічної комунікації в контексті сучасної економічної ідеології й культури є дискурсивний напрям, згідно з яким галузі економічної діяльності можуть розглядатися як певна дискурсивна система. Важливим напрямом досліджень у галузі українського економічного дискурсу є аналіз міжкультурної економічної комунікації.

Галузь економічної комунікації тривалий час не привертала такої уваги, як в останні роки, оскільки розгляд ділової мови й комунікації (виробництво, торгівля, банківська сфера, споживання) не викликав широкого суспільного резонансу, а стосувався достатньо вузьких галузей спілкування. Однак різке посилення комунікативних

можливостей економічних інституцій, створення нових типів мовної особистості в умовах глобалізаційної економіки – усе це відзеркалює серйозні зміни в галузі економічної комунікації взагалі. Нового значення набувають комунікативні і когнітивно-прагматичні підходи до економічного дискурсу, на яких відбувається трансформація економічної комунікації.

Характеристика людини або антропологічний аспект набуває особливої цінності у зв'язку із вивченням картини світу, бо висловлює специфіку людини та її буття, взаємовідношення людини із навколишнім світом, умови існування у цьому світі. Усі ці ознаки знаходять відображення у системі назв, які висловлюють всю різноманітність відносин людини з економічним довкіллям. При цьому основний континуум назв осіб відноситься до суто лексичного складу, значна частина якого складається із запозичень (**аудитор, агент, бренд, брокер, дебітор, дилер, дистриб'ютор, маклер, спонсор**) (Шимків, 2004). Семантичний простір мови розширюється із розвитком концептуальної й мовної картини світу в результаті міжетнічних і міжмовних контактів, при яких знайомство з іншою мовною картиною світу виявляє неповноту мовних ресурсів для виявлення нових явищ. Збагачення й розширення концептуальної картини світу неминуче приводить до збагачення мовної картини світу, у тому числі за рахунок запозичень (Сімонок, 2000, с. 288). Запозичена лексика, як правило, пов'язана з певною частиною української мовної картини світу, а саме з назвами явищ, пов'язаних із різними видами суспільної і трудової діяльності людини. Антропологічний принцип у мові дає змогу краще і глибше вивчити людину, використовуючи запозичені слова. Економічним термінам іншомовного походження відводиться істотна роль у формуванні когнітивних структур, на які зважають учасники економічного дискурсу. У центрі понятійної галузі економічної терміносфери перебувають основні концепти – економіка і ринок.

Зв'язок економічної термінології з когнітивною лінгвістикою виявляється при різних когнітивних реакціях мовців на ті чи інші властивості економічних термінів. Дискурсивне усвідомлення світу перетворюється на інструмент взаєморозуміння між мовними особистостями і мовними спільнотами. Сукупність концептів у розумінні англо-американської школи становить концептуальний простір (*conceptual space*) або, в контексті східно-слов'янських лінгвістичних шкіл, концептосферу, яка виступає основою когнітивно-прагматичного аналізу дискурсу (Пилипенко, 2005, с. 52).

Український економічний дискурс має певні характеристики та особливості, притаманні лише йому. Також він проходить певний шлях розвитку від свого зародження й до етапу повної сформованості. Наразі маємо змогу спостерігати за процесами постання нової економічної лексики, а разом із тим – за **утворенням молоді економічної терміносистеми**.

Список використаних джерел:

- Макаров, М. Л. (2003). *Основы теории дискурса*. Москва : Гнозис.
- Пилипенко, Р. Є. (2007). *Інституційний комунікативний простір Англії (фахова мова економіки)*: Дис. ... докт. філол. наук. Київ.
- Пилипенко, Р. Є. (2005). *Німецький економічний дискурс: методологія, моделі, жанри*: монографія. Київ: Видав. Дім Дмитра Бураго.
- Сімонок, В. П. (2000). *Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу* : монографія. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Основа.
- Шимків, А. (2004). *Англо-український тлумачний словник економічної лексики*. Київ.
- The Analysis of Economic Discourse* (2003). (Ed. by T. Dudley-Evans and W. Henderson). Modern English Publications in Association with the British Council.

УДК 811.161.1:070

Чеберяк А.М., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ТЕКСТОВИХ КАТЕГОРІЙ СУЧАСНИХ ЗМІ

Намагання зблизити автора тексту ЗМІ та його адресата, а також принцип рівності учасників акту комунікації поступово стають однією з визначальних рис мови сучасних ЗМІ. Збагачується концепція адресата, що відображається, в тому числі, й на рівні тексту: діалогічність стає однією з фундаментальних ознак мови медіа. З метою наблизити читача до себе автори текстів ЗМІ часто використовують саме ті мовні одиниці й мовні засоби, що здатні швидко актуалізувати фонд знань адресата.

Так, однією з домінантних ознак сучасної мови мас-медіа стає інтертекстуальність – такі діалогічні зв'язки, за яких один текст уміщує конкретні та явні посилання на попередні тексти. Інтертекстуальність виявляється у ЗМІ у вигляді інтертекстів

– текстуальних засобів інтертекстуальності, що виявляють зв'язки з прототекстом і містять його смисловий потенціал (Ільченко, 2012).

Явище інтертекстуальності є досить давнім, натомість поняття – з'явилося нещодавно – у середині ХХ ст. завдяки Юлії Крістевій, котра зуміла «творчо» опрацювати ідею бахтінської діалогічності (1967), запропонувавши термін «інтертекстуальність» для відстеження «взаємодії між текстами, яка відбувається всередині окремого тексту» (Крістева, 2004).

Явище інтертекстуальності можна назвати одним із виявів діалогу культур на рівні мови й мовленнєвої діяльності. Особливістю сучасних мас-медіа є їхня багаторівневність, широкі діалогічні зв'язки з іншими сферами. Тексти ЗМІ перестають сприйматися лінійно, оскільки багаторівнева структура та специфіка їхнього розуміння й інтерпретації спираються на соціокультурний досвід автора й читача. Відтак, варто говорити про інтертекстуальний характер мови ЗМІ.

Ідея теорії інтертекстуальності полягає у тому, що текст не існує сам по собі, поза історичним і літературним контекстом, він не створюється з нічого. Кожен новостворений текст виникає на основі попередньо створених текстів. Це усвідомлена або неусвідомлена автором транспозиція одного тексту (або текстів) в інший, при якому семантика текстів-донорів переосмислюється, трансформується і створює своєрідний код семантики тексту-реципієнта. Тексти-донори, які використовуються у прийомах інтертекстуальності, мають бути прецедентними, тобто відомими аудиторії, що сприймає новий текст.

Оскільки мас-медіа звернені до широкої аудиторії, то прийоми інтертекстуальності, реалізовані прецедентними феноменами, будуть найбільш доцільними за умови, що фонові знання автора подібні до фонових знань читача. Створений за допомогою прийомів інтертекстуальності текст потрапляє у систему міжтекстових та позатекстових зв'язків, які є своєрідним кодом, що вимагає дешифрування для його адекватного розуміння. Адресат повідомлення має «підлаштовуватися» під культурно-освітній фон автора, усвідомлювати та ідентифікувати наявність «чужого голосу» у статті, реалізовувати асоціації, пов'язані з цим «чужим голосом» для того, щоб повністю зрозуміти задум автора. Саме у цьому проявляється «пасивна взаємність» медіадискурсу.

Джерелами засобів інтертекстуальності сучасних ЗМІ переважно є прецедентні феномени та фонові знання (факти з історії, загальновідомі факти). Для адекватного декодування тексту необхідно використовувати прототексти, наділені прецедентністю. Особливістю

газетних текстів є те, що прототексти в більшості випадків – загальновідомі, адже газети розраховані на широке коло читачів. Прототекстом може виступати не тільки відомий художній чи нехудожній текст. Це можуть бути історичні події, загальнокультурні факти – ситуації, які можна вважати прецедентними.

Зокрема, за дослідженням О. Ільченко (Ільченко, 2012), джерелами інтертекстуальності сучасних ЗМІ можна вважати такі сфери культурного знання:

- фразеологізми й паремії, що актуалізуються через алюзії, які створюють численні асоціації за рахунок явного натяку на події, факти, реальних осіб, інші тексти, їх персонажів» – близько 46 % усіх прототекстів;

- література – інтертекстуальність ЗМІ часто базується на вживанні (перефразованих) назв відомих народних та літературних творів, а також імен відомих героїв творів – тобто для інтерпретування подібних прецедентних феноменів непотрібне глибоке знання джерельного тексту – близько 25 % усіх прототекстів;

- релігія, зокрема назви притч Старого та Нового заповітів – близько 14 % усіх прототекстів;

- кінематограф, тобто назви відомих фільмів та цитати із них – близько 8 % усіх прототекстів;

- пісні, алюзії, які являють собою найчастіше деформовані прецедентні тексти цих пісень – близько 4 % усіх прототекстів;

- міфологія, наприклад прецедентні імена міфологічних персонажів – близько 3 % усіх прототекстів.

Існують також інші типології джерел виникнення інтертекстів. Зокрема, О. Рябініна розрізняє фольклорні, суспільно-політичні, художньо-літературні, кінематографічні й пісенні інтертексти (Рябініна, 2008); Ю. Мельник подає наступну класифікацію джерел прецедентності українських ЗМІ: пісні, літературні твори, тексти художніх і мультиплікаційних фільмів, пареміологія, радянські гасла й дискурси, політичні тексти, релігійні тексти, рекламні тексти (Мельник, 2011).

Зрозуміло, що в сучасному інформаційному суспільстві кількість і розмаїття джерел інтертекстуальності, таких, як реклама, висловлювання відомих осіб тощо, збільшується з кожним днем, породжуючи, в свою чергу, нові й нові інтертексти в сучасних ЗМІ.

Таким чином, інтертекстуальність є спільною властивістю текстів, що виражається у наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (чи їх частини) можуть найрізноманітнішими способами явно

чи неявно посилатися один на одного. Інтертекстуальність у ЗМІ може існувати лише при взаємодії між текстом і автором та текстом і його читачем, при цьому зміст, який вкладає в текст автор, та той зміст, який врешті-решт сприймає читач, можуть виявитися кардинально різними.

Список використаних джерел:

- Ільченко, О.А. (2012). *Метафоричні словосполучення в мові української преси XXI ст.*: Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Харків.
- Кристева, Ю. (2004). *Избранные труды: Разрушение поэтики*. Москва: РОССПЭН.
- Мельник, Ю.А. (2011). *Прецедентні висловлення пісенного походження у сучасному російськомовному публіцистичному дискурсі*. (автореф. дис. канд. філол. наук). Сімферополь.
- Рябініна, О.К. (2008). *Інтертекстуальність у дискурсі сучасної української преси: лінгвістичний аспект* (автореф. дис. канд. філол. наук). Харків.

УДК: 81'4

Артемович К.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СТИЛІСТИЧНОЇ ВІДПОВІДНОСТІ
ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ УКРАЇНОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ
ПРОМОВ**

Політична промова – це заздалегідь підготовлений гострополітичний виступ із позитивними чи негативними оцінками, обґрунтуванням, конкретними фактами, окресленими планами, перспективами політичних змін (Мацько, 1999, с. 4).

Політичні промови часто мають в собі експресивні елементи, такі як виражальні і зображальні засоби. Ці елементи повинні бути передані на перекладі.

За класифікацією А. Поповича трансформація стилістичної відповідності – це перекладацька трансформація, за якої збережені всі основні риси змістовної і стилістичної будови оригіналу і знайдено функціональне заповнення міжтекстових інваріантів в оригіналі і перекладі, а також збережений прийнятний ступінь стилістичних зрушень, функціонально використані всі прийоми образної подібності, все залишається в рамках конотації та не порушений характер оригінального тексту (Попович, 1980, с. 100-108).

Розглянемо такі приклади використання перекладацької трансформації стилістичної відповідності:

Метафора: «На жаль, поки що цього не сталося. Але *нашу пам'ять анексувати нікому не вдасться*». (Звернення Президента України з нагоди Дня спротиву окупації АР Крим та міста Севастополя), «Unfortunately, this has not happened yet. But no one will be able **to annex our memory**» (Address by the President of Ukraine on the occasion of the Day of Resistance to the Occupation of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol).

Алегорія: «У такий тривожний для світу час доречно згадати відчуття лідерів країн-засновниць ООН 75 років тому. Людство пережило найстрашнішу війну. **Світ нагадував солдата, що рухається скривавленим полем, де ще хвилину тому гриміли вибухи**. Знесилений, спустошений, розгублений, але живий». (Виступ Президента України Володимира Зеленського на загальних дебатах 75-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН), «At such a disturbing time for the world, it is appropriate to remember the sentiments of the leaders of the UN founding countries 75 years ago. Humanity has survived the most horrendous war. **The world resembled a soldier moving through a bloodstained field one minute after the explosions stopped. Exhausted, devastated, at a loss, but alive**» (Speech by President of Ukraine Volodymyr Zelenskyu at the general debate of the 75th session of the UN General Assembly).

Градація: «Кому ж вершити розвиток кожного регіону? Тільки тобі. Господарю своєї землі. Бо Україна – це ти. Україна починається з тебе. Все твоє. **Твої домівка, подвір'я, вулиця, село або місто, твоя область, а отже – і твоя країна**». (Промова Президента з нагоди Дня Незалежності України), «Who should lead the development of each region? You should. The owner of your land. Because Ukraine is you. Ukraine starts with you. All is yours. **The home, yard, street, village or city, the region, and therefore the country is yours.**» (Speech of the President on the occasion of the Independence Day of Ukraine).

Оксюморон: «**Ми хочемо тиші, яку почує вся Україна!**». (Промова Президента з нагоди Дня Незалежності України), «**We want silence that all of Ukraine will hear!**» (Speech of the President on the occasion of the Independence Day of Ukraine).

Перерахування: «Це не частина нашої історії, це і є наша історія. Нам не треба доводити це **історичними трактатами, роботами, статтями**». («Україна. Київська Русь. 1033»: звернення

Президента Володимира Зеленського з нагоди Дня Хрещення Київської Русі – України), « *This is not part of our history, this is our history itself. We do not need to prove it with **historical treatises, works, or articles***» («Ukraine. Kyivan Rus'. 1033» Address by President Volodymyr Zelenskyu on the occasion of the Day of Christianization of Kyivan Rus' – Ukraine).

Анафора: «Бізнесом, який платить податки, а не «відкати». **Який** фінансує благодійні проекти, а не групу депутатів. **Який** примножує свій капітал не тому, що ділить і віднімає у країни». (Звернення Глави держави за результатами засідання Ради національної безпеки і оборони 4 червня), «A business that pays taxes, not kickbacks. **That** finances charitable projects, not a group of deputies. **That** increases its capital not because it divides and takes away from the country» (Address by the President following the meeting of the National Security and Defense Council).

Риторичне питання: «**Чи не настав час поставити крапку в цьому питанні? Чи не настав час у практичному плані довести відданість гаслу Never again?**». (Звернення Президента України з нагоди Дня пам'яті та примирення), «**Isn't it time to put an end to this issue? Isn't it time to prove the devotion to the slogan "Never again" in practical terms?**» (Address by the President of Ukraine on the occasion of the Day of Remembrance and Reconciliation).

Номінативне речення: «Бо об'єднує нас Україна. Бо всі ми кажемо їй: «Ти у мене єдина!» Бо всі ми її захищаємо. **Різні. Рівні. Рідні!**». (Промова Президента Володимира Зеленського з нагоди 30-ї річниці незалежності України), «Because Ukraine unites us. Because we all tell it: "You are my only one!" Because we all defend it. **Different. Equal. Kindred!**» (Speech by President Volodymyr Zelenskyu on the occasion of the 30th anniversary of Ukraine's independence).

Наведені приклади свідчать, що використання перекладацької трансформації стилістичної відповідності забезпечує повну адекватність перекладу на експресивно-емоційному рівні, що дуже важливо для текстів політичних промов.

Список використаних джерел:

- Мацько, Л. І. (1999). Лінгвістична риторика. In: *Наука і сучасність*. (с. 3-16). Ч.4. Київ: Логос.
- Попович, А. (1980). *Проблеми художественного переклада*. Москва: Высшая Школа.

УДК 811.111:324(73)

Федюк А.А., магістрант

Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕДВИБОРЧОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА ПРИКЛАДІ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ ДЖ. БАЙДЕНА І Д. ТРАМПА)

Явище політичного дискурсу привертає увагу істориків, лінгвістів, психологів уже не один десяток років. Зважаючи на зміщення контексту сучасних лінгвістичних досліджень від фундаментальності до функціональності, актуальними стають прагматичні аспекти аналізу мовних та мовленнєвих одиниць електорального дискурсу політичних діячів.

Специфіку функціонування політичного дискурсу в різних ситуаціях та його вплив на політичні реальність розглядають у своїх розвідках Т. ван Дейк, Л. Філіпс, М. Шретер Н. Нагорна І. Клименко, Н. Акінчиць, К. Серажим, А. Вовк та інші.

Серед проблем, які досліджуються при аналізі передвиборчого політичного дискурсу, першочерговими є його ознаки, комунікативна спрямованість, жанрове різноманіття, комунікативні стратегії і тактики. Однак проблема лінгвопрагматичної специфіки електорального дискурсу не стала предметом фундаментальних досліджень.

У наукових колах досі не сформульовано універсального визначення поняття дискурсу, яке б відображало всі його аспекти, аналогічно немає загальноприйнятої класифікації різновидів дискурсу. Найбільш універсальною можна визнати наступну дефініцію: дискурс – це основна одиниця мовленнєвої діяльності в інформаційному процесі або тексті (Шейгал, 2000, с. 27).

Лінгвопрагматичність дискурсу передбачає його поділ за способами або каналами комунікації. Так, за способом спілкування виокремлюють дискурс інформативний і впливовий (фасцинативний), змістовний і фактичний, а за каналами – усний і письмовий, контактний і дистанційний, тощо. Під час реальної комунікації типи і види дискурсу рідко спостерігаються відокремлено, а існують взаємозалежно і перетинаються один з одним.

Політичний дискурс є багатовимірною структурою, яка передбачає існування значної кількості жанрів. Вивчення політичного дискурсу як виду комунікативної поведінки суб'єкта у політичній сфері діяльності вимагає володіння від останнього рядом мовленнєвих жанрів.

За намірами і цілями політичного дискурсу виділяють його жанри: ритуальні (ювілейні та інаугураційні промови, радіо- і телевізійні звернення); орієнтаційні (маніфести, конституції, програми, укази, звітні доповіді, ділові угоди); агональні (гасла, рекламні промови, дебати).

Політичний дискурс є суто прагматичним, тобто його єдине і безпосереднє завдання – вербальний вплив на поведінку реципієнтів тексту залежно від конкретної оточуючої дійсності, тобто це комплекс взаємодії, яка проходить між суб'єктами політики у конкретній політичній системі в заданих часових рамках і підкоряється поставленій меті (Приходько, 2013, с. 46).

Окремий жанр політичного дискурсу – передвиборчий виступ, який є формою вербальних комунікативних відносини електорального інституту. Передвиборчий дискурс – це вид комунікації, яка здійснюється у конкретному соціальному просторі з власним набором ідей, аргументів і символів, якими послуговуються соціальні суб'єкти (Мацько, 2010, с. 120).

Комунікативна стратегія передвиборчого дискурсу – це вибір і застосування загальноприйнятих мовних дій і засобів, а також їх сукупність (Мацько, 2010, с. 121).

Стратегії політичного дискурсу, у свою чергу, класифікують наступним чином: боротьба за владу, тобто процес комунікаційної боротьби політиків за отримання набуття владних повноважень; самозахист – переконання виборців щодо необґрунтованості звинувачень опонентів; утримання влади – збереження набутих владних позицій між кандидатами, оптимізація форм і видів політичної діяльності з метою зростання рейтингу і покращення іміджу; формування емоційного настрою виборця – маніпулятивний вплив на свідомість електорату шляхом політичних промов; переконання – найпопулярніша стратегія формування політичного дискурсу шляхом маніпулятивного впливу на виборців для отримання їх голосів; агітація – акцент на певних попередніх позитивних вчинках кандидата з метою отримання голосів виборців і реалізації аналогічних кроків кандидата у майбутньому (Завальська, 2017, с. 15).

Аналіз лінгвопрагматичних стратегій і тактик передвиборчого політичного дискурсу за текстами промов і дебатів Дж. Байдена і Д. Трампа демонструє як застосування аналогічних стратегій, так і різко відмінних. Так, стратегії самопрезентації, емоційного впливу на виборців, маніпулювання, отождолення себе з виборцем та дискредитації властиві як Дж. Байдену, так і Д. Трампу. Натомість Дж. Байден ширше застосовує у своїх промовах стратегію переконання. Д. Трампу, як діючому на момент виборів президенту, притаманним було використання стратегії утримання влади, а також агітаційної стратегії.

Мовна поведінка Д. Трампа характеризується частим повтором словосполучення «The United States», яке є елементом стратегії емоційного впливу на виборців, акцентуючи увагу на приналежності Трампа до батьківщини. Маніпулятивна стратегія у Трампа характеризується тактикою максимального спрощення висловів і слів, частих повторів епітетів, що дає змогу проникати в мозок людей і лишати максимум потрібної Трампу інформації. Особливою рисою передвиборчого дискурсу Трампа є використання предикатів «to see», «to perceive», «to observe», «to view», «to look», за допомогою якого він концентрує увагу виборців на прозорості, візуальному сприйнятті його політики. З точки зору прагмалінгвістики Трамп привносить інноваційні прийоми у передвиборчий політичний дискурс, зокрема, дає опонентам прізвиська і називає опонентів ними за будь-якої нагоди. Цей прийом властивий його електоральній групі, він забезпечує емоційне сприйняття слів Трампа, робить його асоційованим із простими людьми.

Трамп також використовує тактику викриття або демаскування, намагаючись показати «справжнє» обличчя Байдена, наприклад: «For 47 years, Joe Biden took the donations of blue-collar workers, gave them hugs, and even kisses, and told them he felt their pain, and then he flew back to Washington and voted to ship our jobs to China and many other distant lands» (President Trump's Republican National Convention Speech, 2020). Тут інформація представлена не у вигляді сухої констатації фактів, а як експресивна розповідь. Використання однорідних присудків у поєднанні з багатосполучниковістю (took, gave, and flew, and voted), інверсією надають висловлюванню експресивності й емоційності.

Електоральний дискурс Дж. Байдена характеризується дискредитацією.

Д. Трамп, самопрезентацією власної команди зі зміщенням акцентів із себе, на молодших членів партії, маніпуляціями у формі апеляції до почуттів виборців, агітацією та обіцянками. Для дискредитації Трампа Дж. Байден наголошує на протилежності його цінностей цінностям демократичної партії, яка націлена саме на об'єднання країни. Більш того, Байден декілька разів повторює в своїй промові ідею про рівність населення країни, про необхідність відноситися до кожного мешканця США з повагою незалежно від його походження, релігії тощо: «Everyone, everyone, is entitled to be treated with dignity, no matter where they come from, no matter what their background, what their race, religion or ethnicity» (Joe Biden's inauguration speech transcript, 2021).

Обидва кандидати мінімально використовують стратегію аргументації і наведення фактів, що, очевидно, пов'язано із небажанням переважної частини виборців глибоко вникати у політичну, економічну та соціальну ситуацію.

Список використаних джерел:

- Завальська, Л. В. (2017). *Комунікативні стратегії і тактики в політичному інтерактиві: лінгвопрагматичний аспект* : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса.
- Мацько, Д. С. (2010). Особливості передвиборчого політичного дискурсу як типу комунікативної діяльності (на матеріалі виборчої кампанії 2008 року в США). In: *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2(189), 119-124.
- Приходько, А. М. (2013). Концептологія дискурсу: апелювання концепту до дискурсів / In: *Англїстика та американїстика*, 10, 43-50.
- Шейгал, Е.И. (2000). *Семиотика политического дискурса*. Волгоград: Перемена.

УДК 811.111'42:32

Безкоровайний М.А., студент
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ

Теорія дискурсу як прагматизованої форми тексту бере свій початок від концепції Е. Бенвеніста, де були розмежовані план розповіді та план дискурсу – мови, що привласнюється мовцем. Французький мовознавець чітко диференціював статичний план

розповіді та динамічний план дискурсу, визначав дискурс як «будь-яке висловлення, що зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника» (Бенвенист, 2010).

У сучасному мовознавстві не існує єдності щодо тлумачення даного терміна. Однак у більшості праць вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Арутюнова, Т. ван Дейк, О. Иссерс, В. Карасик, О. Кибрик, В. Красных, М. Макаров, Г. Почепцов, К. Седов) склалася традиція, у межах якої під словом «дискурс» розуміється цілісний мовленнєвий твір у різноманітності його когнітивно-комунікативних функцій.

Поняття *політичного дискурсу* є достатньо новим в українській лінгвістиці. Воно, як констатує у своїй розвідці «Нові лінгвополітичні дослідження в Україні» Л. Бессонова, поширилося в українській лінгвістиці лише протягом останнього десятиліття під впливом бурхливих політичних подій у суспільстві та інтересу до політичної комунікації (Бессонова, 2007, с. 18).

Політичний дискурс розглядають у широкому та вузькому розумінні (Маслова, 1991) та ін. *Широке* розуміння політичного дискурсу передбачає віднесення до його простору усього різноманіття текстів (висловлювань), у яких наявні ознаки політичної топікалізації, незалежно від того, хто є продуцентом цих текстів.

При *вузькому* розумінні поняття «політичний дискурс» поширюється лише на той «ряд» текстів, які створені самими політиками у межах їх професійної діяльності.

Політичний дискурс виконує декілька *основних функцій*: *інформативну, інструментальну, нормативну, легітимуючу, переконання та політичної пропаганди, орієнтаційну, мобілізаційну, консолідаційну, ідентифікаційну, функцію маніпулювання, ідеологічну*. Розглянемо кожну з них докладніше.

Інформаційна функція реалізується на основі взаємодії між суб'єктами політики та ЗМІ. Політичний дискурс завжди прагне до об'єктивації своїх інформаційних елементів.

О. Шейгал, розглядаючи функції політичного дискурсу, доводить, що основною його функцією є *інструментальна* – боротьба за владу, заволодіння нею та її збереження. Вона забезпечує механізми інформаційного відтворення політичного дискурсу в суспільстві, її основу складають взаємовідносини влади та ЗМІ.

Центральною рисою *функції нормування* є розподіл ресурсів, найважливіший елемент змісту відносин домінування-підкорення в

суспільстві. Також, важливою рисою функції нормування є легітимне право на застосування насилля з боку влади.

Функція легітимації та прогнозу здійснює внутрішньодискурсний зв'язок минулого, теперішнього та майбутнього, забезпечуючи підтримку певних відносин у суспільстві.

Однією з найважливіших функцій політичного дискурсу, як зазначає В. Павлуцька, є *функція переконання та політичної пропаганди*. «Головною цільовою установкою політичного дискурсу є формування в соціумі тих думок та оцінок, які є необхідними для автора дискурсу. Специфіка політичного дискурсу саме і полягає у здійсненні політики та досягненні політичних цілей, які в переважній більшості пов'язані з питаннями влади» (Павлуцька, 2008, с. 220-221).

Як зауважила Л. Нагорна, політичному дискурсу властиві також ще такі функції: *орієнтаційна, мобілізаційна, консолідаційна, ідентифікаційна* (Нагорна, 2005). Інколи, через свою надмірну експресивність дискурс втрачає таку важливу рису, як інформативність. Конфліктність політичного дискурсу ускладнює повноцінне виконання ним консолідуючої функції (Нагорна, 2005).

Політичний дискурс виконує також *функцію маніпулювання* свідомістю громадян. Такі важливі соціальні проблеми, як ксенофобія, расизм, гендерне питання, сепаратизм, стають ключовими засобами маніпуляції аудиторією під час президентських виборів у США та Україні.

Ідеологічна функція політичного дискурсу полягає в тому, що текст політика відображає не стільки об'єктивну реальність, скільки картину дійсності, побачену ним. Політикові вкрай необхідно отримати прихильність аудиторії. Для цього він звертається до символів, образів, інтенсифікації висловлень, зміни інтонації та інших засобів. Наприклад, «*Our Founding Fathers...faced with perils that we can scarcely imagine...*», «*...America must play its role in ushering in a new era of peace*» (Б. Обама), «*I have met new mothers in Jojakarta, Indonesia...I have met working parents in Denmark...I have met women in South Africa...I have met with the leading women of the Western Hemisphere...I have met doctors and nurses in Belarus and Ukraine*», «*No way. No how. No McCain*» (Г. Клінтон).

Отже, основними функціями політичного дискурсу є *інформативна, інструментальна, нормативна, легітимуюча, переконання та політичної пропаганди, орієнтаційна, мобілізаційна, консолідаційна, ідентифікаційна, функція маніпулювання, ідеологічна*.

Головними функціями політичного дискурсу вважаємо мобілізаційну, маніпуляційну, ідеологічну, повернення уваги до тексту чи зображення та корпоративну. Мобілізаційна функція уособлює емоційний заклик адресанта до ціннісних й ідеологічних преференцій електорату та найчіткіше виражена в плакатах, лозунгах, листівках. Маніпуляційна полягає у спекуляції інформацією стосовно «найболючіших» питань цільової аудиторії з метою розпалити ворожнечу між прихильниками різних політичних сил та чітко окреслити сферу свого впливу. Ідеологічна та корпоративна – це функції виокремлення ключових позицій політика чи політичної партії, що свідчать про їхню особливість в порівнянні з суперниками. Функція повернення уваги слугує миттєвим сигналом людській підсвідомості та має на меті, якщо не прихилити реципієнта на бік політика, то хоча б заявити про його «гучне» існування.

Список використаних джерел:

- Бенвенист, Э. (2010). *Общая лингвистика*. Москва: Либроком.
- Бессонова, Л. Е. (2007). Новые политические исследования в Украине. *Политическая лингвистика*, 1(21), 18-22.
- Маслова, В. А. (1991). Параметры экспрессивности текста. *Человеческий фактор в языке : Языковые механизмы экспрессивности*. Москва: Наука.
- Павлуцька, О. В. (2008). Політичний дискурс : особливості та функції. *Вісник Житомирського державного університету*, 39, 218-221.
- Нагорна, Л. Б. (2005). *Політична мова і мовна політика : діапазон можливостей політичної лінгвістики*. Київ: Світогляд.

УДК 821.111-3

Левченко А.І., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**ПЕРЕКРУЧЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ ТА РОЗШИРЕННЯ ПРАВ
І МОЖЛИВОСТЕЙ У ПРАЦЯХ ДЖОРДЖА ЛІППАРДА**

У цій статті досліджується те, що письменник із Філадельфії Джордж Ліппард часто ігнорує використання літературних умовностей, більш типових за межами жанру, яким він найбільш відомий, – міської фантастики соціальної реформи. Зокрема, стаття зосереджується на баченні Ліппардом американської міфології, прото-сюрреалістичних образах та вимогах реакції та взаємодії аудиторії.

Проаналізовано різні твори, найбільш помітні: історії з Вашингтона та його генералів, «Adonai: The Pilgrim of Eternity» та «The Killers».

Хоча інтерес до його творчості зник незабаром після його смерті, Джордж Ліппард з Філадельфії був одним з найпопулярніших американських письменників протягом його короткого життя (1822-1854).

Для Ліппарда головне перекручувати правду: він створює форму гіперболічного роману, щоб передати соціальне та політичне повідомлення. Хоча критики нещодавно зосередилися на його політичній міській фантастиці – зокрема, на його найвідомішому серіалі «The Quaker City», – необхідний деякий повторний аналіз Ліппарда як письменника історичних романів і протосюрреалізму, особливо тому, що ці тексти містять інформацію про його найвизначнішу роботу (Lippard, 2015).

У той час як письменники серійного реалізму прагнули до дидактизму і нібито нібито відображали реальність у художній літературі, помірно використовуючи символи та метафори, Ліппард спотворює умови реалізму у своїй творчості, залишаючись при цьому відданим суспільним змінам.

Будь-який дослідник Ліппарда визнає важливість акценту цієї гравюри на проповіді та порятунку бідних, що, можливо, було найшляхетнішим пошуком Ліппарда.

Однак у уривку з Луки можна не помітити той факт, що Ліппард писав з тим, що, на його думку, було духовно визначеною метою, і що, проповідуючи «Євангелію», він писав історії, які сподівалися, що надихнуть його аудиторію, як-от біблійні легенди. Більше того, хоча Ліппард був глибоко релігійною людиною, основним Духом, який надихав його, був насправді не Христос, а генерал Джордж Вашингтон, якого Ліппард хотів утвердити як унікальну американську постать рятівника (Reynolds, 1995).

Письменницька кар'єра Ліппарда йде за зразком наслідування революційного духу його версії Джорджа Вашингтона для боротьби з тиранією свого часу. В очах Ліппарда тиранічні діячі дев'ятнадцятого століття були допоміжними володарями капіталістичної Америки: його найбільші вороги – керівники бізнесу, які опосередковано, але свідомо, спричиняють насильство серед нижчого класу.

Подолавши цю уявну тиранію, Ліппард намагався діяти як перешкода для цих ворогів, інформуючи та організуючи громадськість. Однак він запозичив інструмент перекручування правди у своїх

опонентів-білих комерційно-кримінальників: він романтизував факти, сенсаційно ставлячи зло, якому хотів протистояти його аудиторія.

Легенди Ліппарда про американську революцію, ключовий сюрреалістичний текст «Adonai: The Pilgrim of Eternity» про християнина, який подорожує в часі, Адоная під правлінням Нерона. Адонай подорожує в Америку дев'ятнадцятого століття і досліджує різні місця в країні, до якої приєднується воскреслий Джордж Вашингтон. Крім того, посилаються на деякі коротші уривки історичних та філософських творів Ліппарда, зокрема “The History of Eighteen Hundred Years” (Історія вісімнадцяти років) та “The Gospel of the New World” (Євангеліє Нового Світу) (Lippard, 2015).

Пізній міський серіал «The Killers» – це приклади творів, навмисно розроблених не для точного зображення реальних соціальних проблем, а для того, щоб прищепити філософське відчуття соціального. справедливості у читачах. Цей серіал розповідає про корумпованого бізнесмена містера Хікса, який отримує прибуток від работоргівлі і опосередковано змушує свого власного сина очолити титуловану вуличну банду, яка спричиняє заворушення на вулицях Філадельфії. Це викриття махінацій білих комерційно-кримінальників у місті (Lippard, 2015).

Примітно, що в «Hawthorne and his Mosses» Герман Мелвілл ілюструє необхідність відповідати Шекспіру через припущення, що американський аналог уже може існувати:

«Ви повинні повірити в неприступність Шекспіра або покинути країну. Але що це за віра для американця, людини, яка зобов'язана нести республіканську прогресивність у літературу, а також у життя? Повірте мені, друзі мої, що Шекспіри сьогодні народжуються на березі Огайо» (Reynolds, 1995).

Ліппард – письменник, який обирає створювати події, які розкривають те, що він сприймає як важливі істини, які можуть бути невидимими через буквальный погляд на історію; тому він повинен переглянути історію. Письмо Ліппарда також не відповідає тим же естетичним умовам, які можна очікувати від канонізованих літературних діячів: він пише сенсаційно і використовує грубу, часто грубу мову; він не Мелвілл чи Готорн і не мав наміру ним бути. Дитяча бідність Ліппарда залишається одним із добре відомих фактів його життя, що характеризує його роботу, навіть у недавніх критичних оцінках. Насправді, його минуле в певному сенсі підтверджує його твори. Його зображення фабрики, яка катує своїх працівників в Адонаї або Хікса, як маніпулятивного, злого власника бізнесу, який

годує работоргівлю в «The Killers», можна було б інтерпретувати як суто наклепницьке та сенсаційне по відношенню до власників бізнесу, але тому, що Ліппард міг вважати себе жертвою економічної нерівності, ці зображення також відчуються щирими та доброзичливими. Вступ Берра підтверджує цю розповідь: «У найранішому дитинстві, кинутому на власні ресурси – обдуреному благочестивими лиходіями – уражена бідністю, – його душа нарешті розгорається під холодними вітрами, що дмуть на неї, у полум'я, яке постійно спалахує в обличчя світу». Мова Берра визначає Ліппарда як аутсайдера, якого «обдурили» та побили, але він подолав труднощі і в результаті лише зміцнив свою рішучість. Ліппард і Берр хочуть, щоб читачі сприймали його як цю фігуру, щоб створити міфологічного Ліппарда, який подолає обмеження особистої історії та приєднається до лав революційних американців як борець за свободу (Lippard, 2015).

Список використаних джерел:

- Lippard, G. (2015). The Killers. A Narrative of Real Life in Philadelphia. *Nineteenth-Century Literature*, 70(1), 150-153.
- Reynolds, D. S. (1995). *The Quaker City: or, The Monks of Monk Hall: A Romance of Philadelphia Life, Mystery and Crime*. Amherst: University of Massachusetts Press.

СЕМАНТИКА І ПЕРЕКЛАД

UDK 81'25

Pazdan R., Dr.

*Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu
(Nowy Sącz, Poland)*

Buk A., Dr.

Uniwersytet Rzeszowski (Rzeszów, Poland)

DIE BESONDEREN HERAUSFORDERUNGEN DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG

Die Übersetzung ist eine kommunikative Tätigkeit, charakteristisch für jedes Zeitalter der Menschheit, die eine Schlüsselrolle beim Transfer zwischen verschiedenen Kulturen spielt. In seiner Definition präsentiert G. Jäger im Jahr 1975 in der *Einführung In die Übersetzungswissenschaft* auf Seite 89 das Wesen einer kommunikationsorientierten Übersetzung: Das Wesen der Translation besteht darin, die Kommunikation zu sichern, und zwar auf die spezielle, sie von der heterovalenten Sprachmittlung abgrenzenden Weise, dass der kommunikative Wert eines Textes z. B. einer Sprache Li bei der Umkodierung in beispielsweise eine Sprache Lg erhalten bleibt, so dass LA-Text und Lg-Text kommunikativ äquivalent sind. Das Wesen der Translation – wie der Kommunikation überhaupt – liegt somit im Extralinguistischen, im linguistischen (sprachlichen) Bereich vollzieht sich aber die Translation: Sie ist in ihrer Erscheinungsform ein sprachlicher Prozess, bei dem einem Text einer Sprache LA ein Text einer Sprache Lp zugeordnet wird, der dem Text der Sprache L, kommunikativ äquivalent ist.

Eine der wichtigsten Übersetzungen der Kulturgeschichte ist die, der hebräischen Bibel in die lateinische Sprache, die vom Schutzpatron der Übersetzer, dem heiligen Hieronymus, angefertigt wurde. Seine Version, die Vulgata, spielte in der römisch-katholischen Kirche eine rudimentäre Rolle. Der nächste Meilenstein war die Übersetzung der Bibel von Martin Luther aus der Originalsprache in seine Muttersprache – das Deutsche. Luthers Übersetzung hatte großen Einfluss auf die Entwicklung der deutschen Sprache und der Widerhall ist bis heute allgegenwärtig.

Der Begriff Übersetzung bedeutet Übertragung und kommt vom lateinischen Wort «translatio». Der Begriff *Übersetzung*, *translation* (eng.), *traduction* (franz.), *tłumaczenie* (pol.), *pieriewod* (russ.) hat folgende Bedeutungen, wie J. Pieńkos in dem Sammelband *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Zakamycze 2003 auf Seite 17 und folgenden anführt: Als Ergebnis dieser Tätigkeit des Übersetzers ist eine bestimmte Übersetzung ein Text, der aus einer oder in eine andere Sprache übersetzt wurde; Als Aktivität (oder eine Reihe von Aktivitäten) oder Übersetzung als intellektuelle Operation, bestehend aus der Formulierung von Informationen, die im Ausgangstext enthalten sind und letztendlich als Übersetzungspraxis, d. h. im dynamischen Sinne des Wortes, jede Übersetzungstätigkeit wie als Vergleich zweier Sprachen. W. Wills gibt seine Definition des Übersetzungsprozesses in den *Übersetzungstheorien* so an: Übersetzen ist eine Folge von Formulierungsprozessen, die von einem schriftlichen as Text zu einem möglichst äquivalenten zielsprachlichen (zs) Text hinüberführen und – im Sinne der Morris'schen Semiotik – das syntaktische, semantische und pragmatische Verständnis der Textvorlage und eine textadäquate Transferkompetenz des Übersetzers voraussetzen. (...) Die übersetzungsbezogene Textlinguistik muss also versuchen, auf dem Weg über eine linguistische Analyse der Textoberfläche die textsemantischen, textfunktionalen und textpragmatischen Bedingungen der Textherstellung zu rekonstruieren und damit die Voraussetzungen für die Entwicklung einer textsortenspezifischen Übersetzungsmethodik zu schaffen. Die Aufgabe der Übersetzungstheorie ist es, den Übersetzungsprozess und die Bedingungen und Faktoren dieses Prozesses zu erfassen und transparent zu machen. Die Übersetzungstheorie abstrahiert von den jeweiligen Einzelproblemen und vom Übersetzer zu lösenden Einzellösungen und Übersetzungsschwierigkeiten und systematisiert die grundlegenden Probleme. Die Übersetzungstheorie spiegelt das in der Praxis Selbstverständliche und ggf. Automatisierte wider und befasst sich mit folgenden Vertiefungsthemen: Art und Bedingungen der Gleichwertigkeit, Sprachliche und außersprachliche Faktoren, die die Übersetzung bestimmen und ermöglichen, Gesetze, auf denen die Übersetzung basiert, Grenzen der Übersetzung, Faktoren sprachlicher und außersprachlicher Art, die das Übersetzen bestimmen und ermöglichen, Anforderungen, die an Übersetzungen unterschiedlicher Textsorten gestellt werden sollen und die von unterschiedlichen Lesern / Lesergruppen unter unterschiedlichen ZS-Bedingungen aufgenommen werden, Präsentation

des Übersetzungsprozesses; Methoden und Verfahren zur Lösung verschiedener Übersetzungsschwierigkeiten; Es gibt viele Arten der schriftlichen Übersetzung, die sich aus den stilistischen Unterschieden zwischen den einzelnen Texten ableiten lassen. Zu der höchsten Form der Translations-Kunst zählt die literarische Übersetzung. Die schwierigste davon ist die Übersetzung literarischer Werke. Die literarische Übersetzung ist ein kreativer Prozess, bei dem ein literarischer Text, der in einer Sprache entstanden ist, im System einer anderen Sprache wiederholt oder rekonstruiert wird. Im Übersetzungsprozess gibt es übersetzbare und nicht übersetzbare Elemente. Um die Unübersetzbarkeit zu überwinden, werden spezielle Äquivalente gesucht oder gefunden. obwohl solche Übersetzungen schon in der Antike stattgefunden haben. Einer der Hauptunterschiede zwischen nicht-literarischen und literarischen Übersetzungen ist die Kreativität des Übersetzers. Im ersten Fall konzentriert sich der Übersetzer auf die Übersetzung von Begriffen und Begriffen, im zweiten Fall auf die Wiedergabe der Bilder, aus denen ein literarischer Text besteht. Für literarische Übersetzungen gelten jedoch die gleichen Gesetze wie für andere Übersetzungsarten. Es sollte jedoch daran erinnert werden, dass es beim Übersetzen großer Werke nicht darum geht, sie zu kopieren, sondern kulturelle Werte zu vermitteln. Dies erfordert unter anderem eine Interpretation der Vorstellungskraft des Autors. Die Diskussion um die getreue Übersetzung oder die schöne Übersetzung ist ein fortwährender Diskurs, und gerade die Art der Spezialübersetzung, denn literarische Übersetzung ist Übersetzung von Kultur, ist am schwierigsten.

УДК 81'25

Константинова О.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛІВ-ЕВРІСЕМАНТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Еврісеманти («широкозначні лексичні одиниці», «слова недетермінованого значення») викликають певні труднощі в процесі перекладу, оскільки за спостереженнями дослідників цієї лексики «поза лінгвістичним контекстом вони відтворюють єдине загальне

поняття, а у конкретних мовленнєвих контекстах можуть співвідноситися з багатьма абсолютно різними нетотожними предметами, явищами, процесами, діями тощо» (Терещенко, 2006, с. 220). Поза контекстом слово-еврісемант володіє узагальненим інваріантним значенням, причому ступінь узагальнення наближає таке значення до граматичного, в його основі лежить максимально абстрагована ознака, на основі якої це слово стає семантично сумісним з усіма предметами або явищами, що володіють цією ознакою (Малютина, 2007).

До характерних ознак еврїсемантів відносять синкретизм – нерозкладність значення на складові, поліденотативність – здатність позначати велику кількість неоднородних предметів і явищ, десемантизацію – часткову або повну втрату лексичного значення, синсемантизм – здатність виражати значення лише в контексті з іншими мовними одиницями, широку лексичну сполучуваність, високу частотність уживання.

Дієслова-еврісеманти англійської мови (*be, become, come, do, get, give, go, have, keep, make, put, set, take* та ін.) характеризуються широкою денотативною співвіднесеністю, контекстуальною обумовленістю значення, здатністю утворювати велику кількість сталих словосполучень. У процесі перекладу на українську мову ці лексичні одиниці потребують особливої уваги і врахування різних типів контексту, як експліцитного (мікро- і макро-), так і імпліцитного.

Наведемо приклади перекладацьких рішень із збірника перекладів *Ars Translatorica* (2018).

У цих двох уривках англійські фразеологічні присудки, що складаються з дієслів-еврісемантів та конкретизувальних слів, в українському перекладі передано універбами: 1) *Napoleon's hat is an obvious choice I guess to list as a famous hat, but that's not the hat I **have in mind** [76]. – Як мені здається, шапка Наполеона є безсумнівно однією із найвідоміших світу шапок, та **цікавить** мене не вона [76]. 2) *And **make sure** you write in extra big letters, too [46]. – I ще **намагайся** писати дуже великими літерами [48].**

У нижченаведених прикладах лише мікроконтекст дозволяє нам зрозуміти напрямок та характер руху, вираженого дієсловом «come» і підібрати вдалий контекстуальний відповідник українською мовою: 1) *Promise you'll **come** back to me [13]. – Обіцяй, що **повернешся** [15]. 2) *This Demophon **comes**, sailing on the sea, towards Athens, to his palace large... [32]. – Цей Демофонт **відплив** на кораблях до пишного Афінського палацу [36]. 3) *You know, when I **come** home, maybe I'll get***

into the pants-with-zipper-pockets business [14]. – Знаєш, **повернуся** додому і шитиму штани з кишенями на замках! [16].

Наступні приклади демонструють, як перекладачі врахували більш широкий контекст ситуації, який конкретизує значення еврисеманта, і підбрали в перекладах адекватні відповідники: 1) *She did not love Walter, she knew that she never could, but at this moment she longed with all her heart for him to **take** her in his arms so that she could lay her head on his breast...*[65]. – Вона не кохала Волтера, и знала, що ніколи його не покохає, але зараз їй дуже хотілося, щоби він її **обійняв**, хотілося притиснутися головою до його грудей...[67]. 2) *The devil **set** their souls both in the fire!* [34]. – Хай Сатана їх душі **спалить** в пеклі! [38] 3) *One: You will be able to **do** many great things, but only if you allow yourself to be held in Someone's hand* [41]. – Перше: ти зможеш **створити** багато прекрасних речей, та лише якщо дозволиш чийсь Руці направляти тебе [42].

Значення англійських дієслів-еврисемантів також можуть конкретизуватися постпозитивами, коли такі конструкції функціонують як фразові дієслова. Однак іноді перекладачеві все ж доводиться враховувати широкий контекст ситуації через те, що семантика цих одиниць залишається «розмитою»: 1) *Then Robert **put off** the construction hat and **put on** a blue hat* [9]. – Потім Роберт **зняв** будівельну каску і **надів** блакитний капелюх [10]. 2) *Robert pretended to be a Fireman, **putting out** fires...*[9]. – Роберт удавав пожежника, **гасив** пожежі...[10]. 3) *... and we **set off** to Westfield High* [46]. – ... і ми **прямуємо** до середньої школи у Вестфілді [48]. 4) «*Science test today. Got your book?*» *Scott says as I get to the door. I **turn around, go back** upstairs and rescue it from under a pile of magazines* [45]. – «Сьогодні тест із природознавства. Узяла книгу?» – питає Скот, коли я підходжу до дверей. Я **розвертаюся, піднімаюся знову** і визволяю її з-під стосу журналів [47-48].

У цьому прикладі бачимо, як перекладач уникає небажаної персоніфікації в українській мові, застосовуючи трансформацію смислового розвитку (заміна процесу результатом дії): *The visions **come** often to Alberta now, refreshing and strengthening her soul; it is being talked about a little in whispers* [80]. – Альберта зараз часто **бачить видіння**, вони оновлюють і зміцнюють її душу. Про це досі **перешіптуються** [82].

Звернімо увагу на застосування в перекладі численних трансформацій диференціації, конкретизації та смислового розвитку задля адекватної передачі змісту уривка: *She said, «I'm **going** to camp*

*tomorrow.» I said, «I don't believe you.» She said, «I am. It's a fact. Mother told me.» We didn't speak for the rest of the day. I was mad at her for **getting to do** something I **didn't** [77]. – «Я їду завтра до табору», – мовила вона. Я відповів: «Я не вірю тобі». А вона: «Ні, **таки** їду. Це правда. Так мама сказала». Ми мовчали цілісінький день. Я розсердився на неї, бо до табору **поїде** вона, а не я [78].*

Список використаних джерел:

- Малютина, Е.И. (2007). Широкозначність против полисемии на уровне языка и речи (на матеріалі глаголів сучасного англійського мови). *Известия Российского Государственного Педагогического Университета им. А.И. Герцена*, 37, 123-128.
- Терещенко, С.С. (2006). Структурно-семантичний аналіз еврисемантів української мови (на матеріалі лексико-семантичного поля «річ»). *Культура народів Причорномор'я*, 110, 220–222.
- Ars Translatorica* (2018). Рівне: РДГУ.

УДК 81'25

Кукаріна А.Д., канд. філол. наук
Київський національний лінгвістичний університет
(Київ, Україна)

**КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ
ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПЕРЕКЛАДАЧА-РОЗВІДНИКА:
ДОСВІД СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ**

У глобалізованому світі універсальність та багатозадачність можуть сформувати попит на професійний переклад. Так, національний центр віртуального перекладу США – The National Virtual Translation Center (NVTC), – керований ФБР, надає своєчасні, точні та економічно ефективні переклади для розвідувального товариства США, а також інших федеральних агенцій. Висококваліфіковані та ретельно перевірені лінгвісти NVTC обробляють матеріал мови оригіналу у різних форматах, наприклад, рукописні чи електронні документи. Створений Конгресом NVTC має такі аспекти як: перевірена методологія робочого процесу, команда експертів-лінгвістів на всіх рівнях перевірки безпеки, зв'язок з внутрішніми бюро перекладів, надійна програма контролю якості, новітні технологічні інструменти для адекватного й точного перекладу більш ніж 120 мовами (NVTC).

У світлі сучасних подій важливим залишаються питання, пов'язані з підготовкою перекладачів у нестандартних умовах, які, у свою чергу, пов'язані з культурним компонентом.

Ю. Жданов опускає володіння культурним кодом й дрібні (але небезпечні для розвідника) життєві відмінності, серед яких: лічити на пальцях: їх треба загинати чи розгинати? Починаючи з якого пальця? Фаренгейт замість Цельсія: 30 градусів – це спека чи холод (РН).

Не просто бездоганне знання мови оригіналу, але й культурні коди залишаються одними із найважливіших для будь-якого перекладача, які можна проілюструвати на прикладі жестових характеристик. У фільмі Квентіна Тарантіно “Безславні виродки” є сцена, де британський шпигун під прикриттям знаходиться у фашистській Німеччині, видає себе у барі, лише замовляючи віскі. Таким чином, для замовлення “*drei Gläser*” – “три стакани” він підіймає три пальці вгору, щоб бармену було легше його зрозуміти. Саме цей жест став початком жахливої перестрелки – прикриття британця було розкрито у той самий момент. Виявляється, що жителі різних країн показують числа на пальцях по-різному. Щоб показати “три” британець, і взагалі будь-який житель англійськомовної країни – США чи Канади – продемонструє вказівний, середній і безіменний пальці. У системі жестів саме вказівний палець завжди є першим, від нього і йде відлік. А представники Західної Європи, і німці в їхньому числі, для цієї ж цифри демонструють великий, вказівний і середній пальці. Їх головний палець – великий. У фільмі агент забув про це, і його жест видався дуже дивним корінному мешканцю Німеччини, що призвело до трагічних наслідків (ІВТ).

Акумулюючи нагальність таких питань, Ю. Жданов у своїй статті про розвідників-нелегалів зазначає: “Звідки це все береться? Звісно, з родини. За одними лише фільмами та серіалами цьому не навчишся”. Якщо, наприклад розвідник прийшов у гості, а горда матуся показує новонародженого. Як сказати “уті-путі”? Полоскотати, щоб він засміявся? Цього мало. Потрібно ще, за словами автора “чарівне слово”, яке немовля постійно чує від мами: *Oochy woochy soochy soo!* = Уті-путі! Потрібно мати досвід життя в сім'ї, де є малюк, щоб освоїти *kiddie talk / toddler speak / childlore: blankie instead of blanket* = ковдрагало замість ковдри (РН).

Ю. Дроздов у своїх мемуарах згадував таке: “Для засвоєння вульгарного гумору я якось прихопив листівку директора громадської вбиральні з роз'ясненнями, як слід відвідувати цей заклад”. Проте, бажаючи здаватися своїм, легко потрапити в халепу. О. Піперські

вважає, що для того, щоб правильно розуміти культурний код, потрібно довго прожити в країні мови, що вивчається. “Якось в університетській їдальні мій друг-іноземець сказав, що в нього немає лаве, – розповідає Олександр, – і це було недоречно. Іноді можна лише насмішити” (МС).

Таким чином у рамках розгляду такої проблематики вважаємо доречним вказати методику підготовки агентів у ЦРУ. Метод навчання в ЦРУ був переважно запозичений з Інституту закордонної служби, він охарактеризований як “інтенсивні заняття з інструкторами-носіями мови в умовах щільного контакту з мовою, що вивчається”. Основні особливості навчання такі: учні займалися по 5–6 годин на день із викладачами, що є носіями мови, викладачів іноді змінювали, щоб урізноманітнити акценти, вивчали як мову, так і культурні особливості країни. У групі було не більше 6 осіб, зазвичай 3 особи, класні заняття проходили з акцентом на розмовну практику, щодня 2 години відводилося на самостійні заняття (читання та аудіювання) у бібліотеці та лінгафонному кабінеті, аудіокасети та літературу дозволялося брати додому для додаткових занять, за успіхи у вивченні мови студентів заохочували грошовою премією. Важливим етапом навчання було “повне мовне занурення” – заміські тренування, до нього допускалися студенти, які вже добре володіли мовою, учнів на два чи два з половиною дні відправляли до якогось місця, де вони змушені були повністю відмовитися від англійської та говорити лише мовою, що вивчається (МС).

У процесі переходу від системи однієї мови до системи іншої сполучною ланкою залишається когнітивно-ментальне поле, що, по суті, є одиницями універсального предметно-образотворчого коду, які мають іконічний характер (ТІМІП). Щоб методика викладання перекладу реально функціонувала, вона має, з одного боку, спиратися на теоретичний, методичний і практичний досвід, а з іншого боку, повинна враховувати психологію і компетентності учня. Особливість психології людини, що навчається перекладу, у тому, що він інтуїтивно орієнтований на переклад через підставлення, а знання культурних кодів просто не мають бути знехтуваними.

Список використаних джерел:

IBT – *Inglourious Basterds Theory*: The 3-Finger Gesture Didn't Give The Basterds Away. Retrieved from: <https://screenrant.com/inglourious-basterds-tarantino-3-fingers-hicox-hellstrom-theory/>

NVTC – *The National Virtual Translation Center*. Retrieved from: <https://www.fbi.gov/about/leadership-and-structure/intelligence-branch/national-virtual-translation-center>

РН – *О разведчиках-нелегалах*. Взято з: <https://puzzle-english.com/vitamin/truly-bilingual>

МС – *По методике спецслужб: как разведчики и военные переводчики учат языки*. Взято з: https://news.rambler.ru/other/40381539/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylink

ТПМП – *Технология перевода и методика преподавания*. Взято з: <https://mgimo.ru/upload/iblock/e6d/e6d46fc6632ff1d9f9c91670b8e88dd3.pdf>

УДК 811.316.728'25

Кучма Т.В., канд. філол. наук

Рівненський державний гуманітарний університет

(Рівне, Україна)

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ ФОН ОНОМАСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ ТВОРІВ О. ПРОЙСЛЕРА ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД

Ономастичний матеріал більшості художніх творів вміщає в собі антропоніми (власні імена людей), топоніми (назви географічних об'єктів), зооніми (назви видів, клички тварин), міфоніми (найменування міфічних істот), побутові реалії тощо.

Художні твори для дітей містять велику кількість онімів, фразеологізмів, каламбурів, оказіоналізмів, пестливих форм слів, що, безперечно, створює певні труднощі при відтворенні їх засобами іншої мови. Окрім цього, переклад таких творів, як і будь-яких інших художніх типів текстів, повинен бути максимально адекватним оригіналу, не викривляти дійсність, зберігати художню своєрідність. Особливою умовою роботи перекладача з дитячою літературою є врахування вікових особливостей читачів. Важливим також убачається відчуття тонкої межі між певним одомашненням твору задля легшого розуміння його дитиною та збереженням національної специфіки оригіналу, яка збагачує кругозір юних читачів (Шапошник, 2011, с. 250).

Якщо раніше, як зазначає С. Вольштейн (Вольштейн), спостерігалася тенденція до спрощення тексту при перекладі та якомога більш повної акомодатії культурного контексту, власні назви адаптувалися до культури цільової аудиторії, поширеним було використання зносок та інших видів пояснень перекладача, то

сучасною тенденцією є якомога повне збереження іншомовного контексту, збільшене транскрибування та транслітерація власних назв, по можливості повна передача культурного та мовного контексту, що також більш виразно підкреслює виховну та просвітницьку функцію дитячого дискурсу.

У літературній казці дуже часто використовуються справжні топоніми – назви географічних об'єктів, тих, що існували у час діяльності письменника або існують в наш час. У зв'язку з цим перекладач повинен бути обізнаним з географічними назвами, вміти працювати з картографічним матеріалом. Якщо авторські топоніми вигадані і побудовані за аналогією до реальних топонімів, то їх ідентифікація потребує досить багато часу, а переклад узгоджується зі словотвірною моделлю відповідних реальних топонімів. Асоціативні топоніми або смислові топоніми, виступають просторовими орієнтирами у фантастичному світі казки і при перекладі українською мовою калькуються, щоб зберегти закладену в них асоціативну інформацію (Лепухова, 2015, с. 135).

До своєї трилогії про маленьких представників надприродних істот входять повісті-казки О. Пройслера «Die kleine Hexe» («Мала Баба Яга»), «Das kleine Gespenst» («Привидення») і «Der kleine Wassermann» («Водяничок»).

Героями казок є фольклорно-міфологічні персонажі (чаклунки, привиди, водяники), люди і тварини. І хоча більшість дійових осіб є вигаданими, мешкають вони у цілком реальних містах і регіонах Німеччини. Наприклад, Мала Баба Яга з казки «Die kleine Hexe» хоче потрапити на Блоксберг, де зберуться на свято всі відьми.

«Es ärgert mich», sagte die kleine Hexe, «daß heute Walpurgisnacht ist. Heute treffen sich alle Hexen zum Tanz auf dem Blocksberg» (Die kleine Hexe, S. 7) // *Сьогодні ж Вальпургієва ніч. Усі чаклунки зберуться на горі Блоксберг і заведуть там танці* (Пройслер, 1992, с. 8).

Блоксберг (нім. Blocksberg) – фольклорна назва гори Броккен (нім. Brocken), найвища точка Гарца (1141,1 метра). Розташована у землі Саксонія-Анхальт у Німеччині. За легендою, в ніч з 30 квітня на 1 травня на Броккені збираються відьми на святкування Вальпургієвої ночі, що відбилося у багатьох художніх творах, зокрема в трагедії Гете «Фауст».

Привидення з казки «Das kleine Gespenst» жило у замку поблизу містечка Ойленберг.

Erst des Nachts, wenn im Städtchen Eulenberg, das zu Füßen der Burg lag, die Rathausuhr Mitternacht schlug, erwachte das kleine

Gespensst (Das kleine Gespensst, S. 5) // *Та як тільки годинник на ратуші в містечку Ойленберзі, що біля підніжжя замку, вибивав північ, Привиденя прокидалося* (Пройслер, 1992, с. 70).

Ойленберг (нім. Eulenberg) – громада в Німеччині, розташована в землі Рейнланд-Пфальц.

Oder es verneigte sich vor dem Bild der wunderschönen Pfalz-gräfin Genoveva Elisabeth Barbara, der es vor einigen vierhundert Jahren geholfen hatte, ihre kostbaren goldenen Ohrringe wieder-zufinden, die eine Elster ihr von der Fensterbank wegstibitzt hatte (Das kleine Gespensst, S. 7) // *А то розкланювалося перед портретом пфальцьської графині, красуні Елізабет Барбари; колись, років чотириста тому, воно допомогло їй знайти коштовні золоті сережки, що їх із підвіконня поцупила сорока* (Пройслер, 1992, с.72).

Рейнланд-Пфальц (нім. Land Rheinland-Pfalz) – земля Федеративної Республіки Німеччина, розташована в західній частині країни.

На святкування народження Водяничка з казки «Der kleine Wassermann» завітало двадцять шість гостей.

Es waren zwölf Wassermänner mit ihren Frauen, ein Brunnenmann und das Brückenweiblein von der Sankt-Nepomuks-Brücke (Der kleine Wassermann, S. 9) // *То були: дванадцять водяників з дружинами, Криничних і Русалка, що жила під мостом Непомука* (Пройслер, 1992, с. 137).

Зауважимо, що у цьому випадку переклад «під мостом Непомука» не зовсім вдалий, оскільки не зрозуміло, що ж це за міст.

Святий Ян Непомуцький (чеськ. Jan Nepomucký, бл. 1340) – чеський католицький святий, мученик, священник – генеральний вікарій Празького архієпископства, публічний нотаріус. У 1683 році на Карловом мосту Праги був споруджений пам'ятник Яну Непомуцькому роботи Яна Брокоффа. Багато його скульптур, поміщені на мостах у Чехії та інших країнах, є проявом великої пошани до святого.

Згадка про Яна Непомуцького – данина дитячим спогадам автора, адже казкар, за національністю лужицький серб, народився у місті Райхенберг (Північна Богемія), розташованому біля відрогів гір. Отфрід Пройслер в своїх творах часто використовував казкові сюжети, запозичені з легенд Богемії.

Отже, проаналізовані приклади, які були передані українською мовою прийомами транскрипції і транслітерації із збереженням іншомовного контексту, вимагають все ж таки пояснень перекладача

або використання зносок. Важливим є ознайомлення з лінгвокраїнознавчою інформацією, оскільки ці оніми не є відомим більшості юних українських читачів.

Список використаних джерел:

- Шапошник, О. М. (2011). До проблеми перекладу дитячої літератури. *Нова філологія*, 45, 249–252.
- Вольштейн, С. *Асиметрія – основна лінгвістична характеристика сучасної дитячої літератури*. Available at: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Philologia/67381.doc.htm
- Лепухова, Н. І. (2015). Переклад лінгвокультурем (на матеріалі німецьких літературних казок Е. Т. А. Гофмана та В. Гауфа). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 30, 129–142.
- Пройслер, О. (1992). *Водяничок* (Перекл. з нім. і передм. В. Т. Василюка). Київ : Веселка.
- Preußler, O. *Das kleine Gespenst*. <https://www.rulit.me/author/projsler-otfrid/das-kleine-gespenst-download-237077.html>
- Preußler, O. (2013) *Der kleine Wassermann*. Stuttgart: Thienemann Verlag.
- Preußler, O. *Die Kleine Hexe*. Available at: <https://www.rulit.me/books/die-kleine-hexe-download-304608.html>

УДК 81'25

**Ревуцкая Е.А., канд. филол. наук,
Минский государственный лингвистический университет
(Минск, Республика Беларусь)**

**ЗНАЧЕНИЕ И КОНЦЕПТ КАМЕИ В ПОЭТИЧЕСКОМ ЦИКЛЕ
«ПАРИЖ» (1929) МАРИИ ПАВЛИКОВСКОЙ-ЯСНОЖЕВСКОЙ
В ПЕРЕВОДЕ ВАЛЕРИЯ АКОПОВА**

Смена исследовательской парадигмы в лингвистике, определившей объектом своего изучения не языковой факт, но фигуру говорящего субъекта, предопределила новый научный взгляд на проблему значения. В фокусе внимания семантики оказалось не словарное значение слова, но концепт как результат интерпретирующей деятельности человека.

В отличие от значения, концепт не имеет неперемной, обязательной связи со словом. По словам академика Д.С. Лихачева, концепт выступает итогом «столкновения словарного значения слова с личным и народным опытом человека», включает «круг ассоциаций и оттенков значения», а «потенции концепта тем шире и богаче, чем

шире и богаче культурный опыт человека» (Лихачев, 1997, с. 151). Концепт «расширяет значение, оставляя возможности для сотворчества, домысливания» – благодаря «осведомленности и богатству эмоционального опыта» субъекта познания (Лихачев, 1997, с. 152).

Художественный перевод, без сомнения, выступает вариантом такого «сотворчества». Так, Умберто Эко считал перевод одним из способов интерпретации, а Хорхе Луис Борхес и вовсе отрицал единственность авторства (Gabastou, 2012, р. 74). Такой подход позволяет, по меньшей мере, изучать вклад переводчика в толкование оригинала.

Биография и творчество польской поэтессы межвоенного двадцатилетия Марии Павликовской-Ясножевской (1891–1945) были связаны с Францией. Так, в Париже в 1856 году родился ее отец, художник Войцех Коссак (воспитанная в семье трех поколений живописцев, будущая поэтесса училась в краковской Академии художеств и позднее иллюстрировала собственные книги). Некоторые ее стихи созданы в двух версиях – польской и французской, и именно Франция стала в сентябре 1939 года ее «первой чужбиной». В свою очередь, украинский литератор и пейзажист Валерий Акопов (1939–2020), сохранивший старый Киев в рисунках и очерках, был поэтом и художником города. Поэтому в ряду его переводов из Павликовской-Ясножевской особый исследовательский интерес вызывают циклы «Париж» (*Paryż*, 1929) и «Дома в городе» (*Kamienice*, 1932).

Цикл *Paryż*, открывающий одноименную книгу, представляет собой «цикл зарисовок, то ли фрагментов мозаики, то ли главок поэмы нового типа», примечательный «не только содержанием, но и поисками новых, «кинематографичных» форм композиции» (Павликовская-Ясножевская, 1987, с. 13). И если Владимир Британишский заключает термин в кавычки, то на сегодняшний день кинематографичность признается полноценной категорией художественного дискурса (Мартьянова, 2017). Наиболее заметной в этом отношении является четырнадцатая из семнадцати строф цикла, осложняющая семантику (и семиотику) текста многозначностью *камеи*:

W „Aubert Palace“, w „Gaumont“, w „Paramount“, w „Cameo“ / pary wciąż się całują. / Któż to mógł przewidzieć? / Muzyka dyryguje. Ja jedna, o wstydzie, / samotnym mym profilem świecę jak kameą (Pawlikowska-Jasnorzewska, 1929, s. 4).

‘В ночных кинотеатрах не смотрят на экраны; / целуются в «Гомоне», в «Паласе» и в «Камее». / Кто это мог предвидеть? / Лишь я одна – как странно! – / маячу одиноко в пустых рядах скамеек’ (Павликовская-Ясножевская, 1987, С. 74–75).

Невзирая на литературное происхождение, сегодня камея более известна как кинематографический прием внезапного и краткого появления режиссера в кадре собственного фильма. Многозначность слова позволяет нам прочесть одновременно отсылку к знаменитому кинозалу 20-х, одиночеству лирической героини и автобиографической природе текста. Так, 1929 – год выхода книги *Paryż* – это год прихода в парижские кинозалы звукового кино. Расположенный на Больших Бульварах зал *Caméo*, наряду с не менее роскошными *Paramount* и *Gaumont*, в течение 1929 года был оснащен системой Vitaphone. Далее, камея символизирует разочарование (‘któż to mógł przewidzieć’) лирической героини, увидевшей в зале целующиеся пары (‘paru wciąż się całują’): лишь ее одинокий профиль белеет, подобно камее, во мраке зала (‘samotnym tym profilem świecę jak kameę’). Наконец, камея как изображение самого себя указывает на автобиографичность текста. Примечательно при этом, что из трех значений камеи Валерий Акопов сохраняет лишь одно, отсылающее к кинематографу. Нулевой перевод камеи в оригинальном сравнении (профиль как камея), вместе с тем, компенсирован: значение одиночества выражено иными лексемами (‘в пустых рядах скамеек’). В свою очередь, автобиографическая форма выражена грамматически – формами первого лица.

Итак, концепт камеи включает у Павликовской-Ясножевской не менее трех значений, отсылая одновременно к эмоциональному состоянию лирической героини, ее тождественности самой себе, а также одной из самых ярких реалий «ревущих 20-х» – кинематографу. Этот синтез формы (автобиография) и содержания (противопоставление экранного, внешнего изображения внутреннему одиночеству) в полной мере передан Валерием Акоповым, при этом одна из двух «камей» оказывается в глазах гениального переводчика редондантной. Таким образом, упраздняя и создавая формы для интерпретации многозначности, переводчик становится субъектом познания наравне с автором.

Список использованных источников:

- Лихачев, Д.С. (1997). Концептосфера русского языка. В: *Русская словесность: от теории словесности к структуре текста*. (с. 280–287). Под общ. ред. В. П. Нерознака. Москва.
- Мартьянова, И.А. (2017). Кинематографичность литературного текста (на материале современной русской прозы). *Вестник Челябинского государственного педагогического университета. Филологические науки*, 1, 136–141.
- Gabastou, A. (2012). Des vertus de l'infidélité en traduction. *Le Magazine Littéraire*, 520, 74–75.
- Павликовская-Ясножеевская, М. (1987). *Париж / Стихи*. (с. 71–75). Пер. с пол. / Сост. и предисл. В. Британишского. Москва: Художественная литература.
- Pawlikowska-Jasnorzewska, M. (1929). *Paryż*. Warszawa: Księgarnia F. Hoesicka.

УДК 81'255.4

Скрильник С.В., канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)

ГОЛОВНІ КОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ ПІД ЧАС СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ

Сьогодні послуги перекладача в Україні стають дедалі популярнішими у зв'язку зі зростанням ділових відносин з Європою та США. Останнім часом Україна переспрямувала свої економічні та торговельні зв'язки ближче до Заходу зі Сходу. За статистикою кількість ділових переговорів, офіційних та неофіційних візитів, документообігу з ЄС та США майже втричі зросла з 22% до 68% усіх ділових контактів зі світом.

Цього року світовий ринок перекладів різко змінився із зростанням пандемії та загальної тривоги. Перекладачі втрачали своїх клієнтів, а клієнти втрачали перспективи латати збитки від світової економічної кризи. У перші кілька місяців пандемії ринок чекав, щоб вибрати правильний шлях для руху. Згодом вона схилилася до повної реконструкції методів та інструментів ведення бізнесу. Всі вийшли в Інтернет.

Перекладачі опинилися в подібній ситуації перед непростим вибором: втратити клієнтів – гроші – або реконструювати бізнес. Вони також вийшли в Інтернет.

Золоте правило: «де є попит – буде пропозиція».

Багато компаній, що займаються програмним забезпеченням, почали програмувати додатки та програми для полегшення процесу перекладу та спілкування в режимі онлайн.

З іншого боку, з економічною кризою компанії почали шукати шляхи автоматичного машинного перекладу. Це означає велику загрозу для перекладачів втратити роботу та стати зайвими на ринку.

Apple представила найновіший процесор ARM у своїх ноутбуках і планшетах, який може обробляти мільярди слів в секунду і виконувати інтерпретацію автоматично. Їхній новітній чіп може навчитися варіювати мовні інструменти за допомогою NLP.

Google Skype покращив якість своєї віртуальної кімнати перекладача. Це означає, що будь-яке міжнародне спілкування може здійснюватися без перекладача будь-якою мовою.

Sony представила свою новітню гарнітуру з функцією автоматичного перекладу.

Професія перекладача під загрозою.

Навчальний процес перекладача має бути чітко варіативним, щоб йти пліч-о-пліч із світовими тенденціями. Це чітке перехрестя: йти тим же шляхом і втрачати студентів і професію або змінюватися і отримувати більше.

Університети почали змінювати навчальні програми з точки зору інструментів і методів навчання перекладу.

Мета цього дослідження вивчення основних світових інтерпретаційних тенденцій та розуміння їх ефективності та перспектив. Водночас важливо окреслити перспективи процесу навчання перекладача.

Синхронний переклад – перекладацька діяльність, негайне усне відтворення висловлювання іноземною мовою, що робить можливим спілкування двох іноземних сторін. Крім того, синхронний переклад економить час, гроші та робить переговори, конференції та зустрічі більш гладкими. Доповідачу не потрібно чекати, поки перекладачі переведуть його/її послідовно. (Чжунмей Чен, Сяобо Дун, 2010). Перекладач є невидимим посередником між аудиторією та оратором, і він стає невидимим як «скло» Венути (Л. Венуті, 2008). За цим «склом» стоїть важка розумова діяльність людського мозку. Це вищий когнітивний процес передачі та отримання «закодованих» повідомлень (Марта Арумї Рібас, 2010).

Перекладач, який перебуває в стресовій ситуації, повинен: 1. Слухати мовця; 2. Сприймати мовця; 3. Обробляти інформацію; 4. Інтерпретувати інформацію на цільову мову (виконуючи всі необхідні

граматичні трансформації); 5. Промовте інформацію, одночасно слухаючи мовця. Справа в тому, що у перекладача не вистачає часу, щоб проаналізувати сам процес перекладу або повернутися в час і виправити помилки. Початковий текст представлений лише один раз, тому його не можна переглянути чи відтворити (О. Каде, 1968).

Розділена увага або розділена пам'ять – це здатність перекладача зосереджувати чи концентрувати свою увагу на різних когнітивних процесах / когнітивних завданнях одночасно (Amrigo Ivars, 2013; Agmieszka Chmiel, 2010) без втрати менше 20% точної інформації. (Я навмисно використав 20% інформації, щоб нагадати, що інтерпретація результату є успішною, якщо втрачено менше 20% точної інформації). Таким чином перекладачі можуть керувати інформацією, яку вони отримують від мовця.

Фактично вони займаються кількома пізнавальними видами діяльності, і, що ще важливіше, вони мають однаково добре справлятися з кожним із видів діяльності. Загалом, це **сприйняття інформації, обробка інформації та передача інформації цільовою мовою**. Тут дуже важливо підкреслити слова «загалом», оскільки ця тріада пізнавальної діяльності може бути змішана з іншими, які мають відношення до особистості через її психологічні особливості. Наприклад, в Україні більшість людей є двомовними через історичні процеси на її території, і їм дуже часто доводиться перекладати на свою другу рідну мову (російську чи українську), що створює додаткові труднощі і, таким чином, викликає іншу пізнавальну діяльність. Це питання є предметом іншого дослідження, але важливішим є те, що ці когнітивні процеси позбавляють концентрації перекладача та заважають вільному та бездоганному процесу перекладача.

Перекладач повинен знати, як керувати своїм власним напрямком концентрації, що означає контролювати відсоток концентрації, що надається кожному з когнітивних процесів (Інґрід Курц, 2002).

Поняття триколіїної пам'яті (Хромосова, 1972) означає, що перекладачі зберігають інформацію, яку вони миттєво отримують від мовця, у короткочасній пам'яті, обробляють цю інформацію через досвід у довготривалій пам'яті та використовують цей мовний досвід у перекладі. Ця теорія стверджує, що три когнітивні види діяльності мають однакове значення і повинні бути зосереджені на них однаково в один і той же момент висловлювання (Pochhacker, 2004).

Невже це можливо? Я впевнений, що така концентрація неможлива через те, що людський мозок може зосередити 100% концентрації лише на одну діяльність, будь то розмова, чи обробка інформації, чи передача цільовою мовою. Зосередитися на кількох видах діяльності одночасно з однаковою силою і в однаковій мірі неможливо. Якщо 70% концентрації йде на сприйняття інформації, то решта 30% йде на обробку інформації та її передачу в рівних або нерівних пропорціях. Перекладач повинен розділити свою увагу (Ламберт, 2004) на подвійні або множинні дистрактори та процеси, щоб той чи інший процес домінував над іншими (Барбара Мосер-Мерсер, 1978). При сприйнятті інформації процес прослуховування і сприйняття має домінувати, всі інші повинні залишатися другорядними, при відтворенні інформації процес прослуховування повинен бути автоматичним і займати менше когнітивних зусиль, при обробці інформації рендеринг має займати другорядну роль. Складність цієї схеми полягає в тому, що вона ніколи не відбувається в ідеальних умовах, оскільки синхронний переклад включає три види діяльності, а проміжок часу між ними дуже короткий. За одну секунду одна діяльність змінюється на іншу – одна домінує над іншою.

Я визначаю домінування концентрації в синхронному перекладі як **здатність перекладача змусити одну когнітивну діяльність домінувати над іншою**, щоб сприйняти, обробити та передати інформацію у сприятливий момент. Це означає, що певна пізнавальна діяльність в певний момент займає більше короткочасної пам'яті. Наприклад, перекладач повинен закінчити фразу мовою перекладу, а мовець розпочне нове речення. У цьому випадку перекладач повинен зробити процес аудіювання домінуючим над обробкою інформації та мовленням, щоб докласти всі когнітивні зусилля до процесу слухання. Це нагадує приглушення звуку і прибирання всіх непотрібних шумів, якщо ми хочемо почути і зрозуміти свого співрозмовника. У галасливому приміщенні, коли дві людини стоять далеко один від одного, вони не чують один одного через шумові хвилі між ними. Така ж ситуація виникає, коли перекладачеві потрібно почути нове речення мовця, але в той же час він повинен закінчити попереднє. Завдання перекладача – зробити так, щоб процес аудіювання домінував над процесами мовлення та передачі інформації і тримав це під контролем.

Найнебезпечнішим фактором, через який перекладач втрачає концентрацію, є стрес. Це відбувається тому, що оратор використовує невідому термінологію або синтаксис занадто складний. Молоді

перекладачі зазвичай втрачають багато часу на обробку невідомих фраз або незграбного синтаксису. Людський мозок не помічає легкої, плавної та чіткої інформації, але застрягне на невідомих або дивних речах.

Список використаних джерел:

- Kade, O. (1968). *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung*, Leipzig: Verlag Enzyklopadie.
- Zhongmei, Chen, & Xiaobo, Dong (2010). Simultaneous Interpreting: Principles and Training. *Journal of Language Teaching and Research*, 1, 5, 714-716.
- Hromosova, A. (1972). Study of Memory in Interpreting. *Acta Universitatis, Pragensis* III.
- Kurz, Ingrid (2003). Physiological stress during simultaneous interpreting: A comparison of experts and novices. *Interpreters Newsletter 12: EUT – Edizioni Università di Trieste*, pp. 51-67.
- Moser-Mercer, B. (2000). Simultaneous Interpreting. Cognitive potential and limitations. *Interpreting. International Journal of Research and Practice in Interpreting*, 5, 2, 83–94.

УДК 81'25

Тронь Т.В., канд. пед. наук
Київський національний лінгвістичний університет
(Київ, Україна)

**АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ДІЛОВІ ЛИСТИ:
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ**

На сучасному етапі розвитку суспільства ділова комунікація залишається одним з головних видів соціальної комунікації. При цьому все більших масштабів набуває і глобалізація економічної діяльності, що пояснюється збільшенням кількості компаній з іноземними діловими партнерами, посиленням зв'язком між ними, а також розширенням географії країн-партнерів. Усе це, в свою чергу, зумовлює потребу в якісній і коректній (правильній) комунікації між різними бізнес-партнерами. Безумовно, що усі ділові процеси та явища мають свій вплив і на культуру ділової комунікації між людьми. Саме такі обставини стали головним чинником поглибленого вивчення різноманітних форм ділової комунікації (як письмової, так і усної) та підвищення лінгвістичної компетенції представників, які вступають у ділові відносини.

Сьогодні все більшої актуальності набуває міжкультурне письмове ділової комунікації. Значну увагу окремих лінгвістів (Н. І. Гончарова (2006), Н. Г. Долініна (2006), А. Л. Котковець (2014) та ін.) прикуто власне до ділової кореспонденції, адже ділові листи є найважливішою формою ділової комунікації. Згадаємо позицію В. І. Резніченка (2003), який зазначав, що “влучно обрана форма документу, його стиль та зміст, оформлення, стилістика та інші компоненти є показником не лише адресанта, а і його рівня професіоналізму та поваги до адресата”.

Необхідно також зазначити, що діловий лист як і будь-який інший діловий документ є жанром офіційно-ділового стилю, який сьогодні трактують як особливості мови службових, у першу чергу, організаційних документів (актів, звітів, постанов тощо) (за Л. В. Рахманіним (1988)). Цілком зрозумілим є те, що у кожній мові та культурі є своя специфіка оформлення, структури та стилю ділових листів.

До прикладу спробуємо зосередити увагу на англійській мові. Л. І. Никонорова та І. В. Стогній (2007) виділяють лексичні та семантичні характеристики англійськомовного ділового листа. Дослідники стверджують, що під час написання ділових листів необхідно звести особистий момент у документах до мінімуму, тобто, наприклад, замість займенника “I” слід використовувати займенник “We”, у той час, як використання займенників “he, she” потребує особливої уваги, оскільки вживання таких займенників у листах надає надмірної фамільярності.

Іншою вагомою характеристикою англійськомовних ділових листів, як уважають Л. І. Никонорова та І. В. Стогній (2007), є вживання: а) **інфінітивних конструкцій**, наприклад: *To contact us directly you should send us an email*; б) **герундію**, наприклад: *We insisted on your being in a meeting*; в) **зворотів**, наприклад: *Having collected all the claims from our customers, we are ready to announce our decision*. Окрім того, необхідно зберігати доброзичливий і нейтральний стиль ділового листа. Абсолютно неприступними є нетактовність та недоброзичливий тон до адресанта. Більше того, з-поміж інших характеристик англійськомовного ділового листа також варто виділити: 1) логічну послідовність думок – порядок викладу структурних частин листа, таких як *sender's address, date, salutation, opening paragraph, body of the letter, closing sentence, complimentary close, signature*; 2) стандартизацію мови листів (за Л. В. Рахманіним (1988)).

У широкому розумінні стандартизація мови англійськомовного ділового листа допомагає уникнути подання великої кількості непотрібної інформації та сконцентруватися на основній ідеї листа. На думку дослідників (Н. Г. Долініна (2006), А. Л. Котковець (2014) та ін.), лексичним засобом стандартизації англійськомовного ділового листа можна вважати **мовні кліше привітання та прощання** на початку та в кінці листа: *Dear Sirs, Dear Friends, Dear Colleagues, Mr. Black, Ms. Smith* та ін. і *Sincerely yours, Faithfully yours, With kind regards* та ін.

Варто також пам'ятати, що ділові листи не повинні бути довгими та розтягнутими. Як зазначає В. І. Резніченко (2003), автор листа повинен **чітко, влучно, логічно, лаконічно та по суті** викладати свої думки.

Безумовно, що сфера та ситуація визначають специфіку ділового листа і вимоги, що висуваються до нього. Разом з тим слід взяти до уваги й те, що, не дивлячись на певні індивідуальні особливості англійськомовного ділового листа, ділове листування як поняття має здійснюватися відповідно до законодавства; бути ретельно та грамотно складеним; мати чітку структуру та виклад думок, містити кліше, характерні для офіційно-ділового стилю; відповідати усім стандартам та вимогам, які висуваються до написання таких типів текстів; містити об'єктивні факти. Автор листа має пам'ятати, що сьогодні діловий лист – це не тільки стандартизований написаний текст, а й імідж компанії, яке створює враження про установу.

Список використаних джерел:

- Гончарова, Н. І. (2006). *Документаційне забезпечення менеджменту: навчальний посібник*. Київ: Центр навчальної літератури.
- Долініна, Н. Г. (2006). *Англійська мова: основи ведення бізнесу для студентів економічних спеціальностей, слухачів магістратури та ВШМБ: навчальний посібник*. Харків: ВД «ІНЖЕК».
- Котковець, А. Л. (2014). Композиційна структура мовленнєвого жанру «Діловий лист». *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Філологія Педагогіка», 3*.
- Рахманин, Л. В. (1988). *Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов*. Москва: Высшая школа.
- Резніченко, В. І. (2003). Довідник-практикум офіційного, дипломатичного, ділового протоколу та етикету. Київ: УНВЦ «Рідна мова».
- Стогній, І. В., & Никонорова, Л.І. (2017). Стилистичні особливості написання ділових листів англійською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 27*.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ
ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

Збірник матеріалів
VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
19 листопада 2021 року, м. Рівне

THE PROBLEMS
OF LINGUISTIC SEMANTICS

The Collection of Conference Proceedings
The 6th International Scientific and Practical Internet Conference
November 19, 2021, Rivne

Формат 60x84^{1/16}.

Папір офсетний. Друк ризографічний.
Гарнітура Century Schoolbook.
Ум. др. арк. 8. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12,
тел.: (0362) 26-48-83

Друк: «ПараГраф+»,
м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепа, 6/8,
тел.: (0362) 26-49-27